

Yritystuki maaseudun kehittämisen välineenä

- maaseudun mikroyritykset
ja yritystukien kohdentuminen

Olli Voutilainen

MTT:n selvityksiä 95
85 s., 6 liitettä

**Yritystuki maaseudun kehittämisen välineenä
- maaseudun mikroyritykset
ja yritystukien kohdentuminen**

Olli Voutilainen

ISBN 951-729-978-8 (Verkkojulkaisu)

ISSN 1458-5103 (Verkkojulkaisu)

www.mtt.fi/mmts/pdf/mmts95.pdf

Copyright

MTT

Olli Voutilainen

Julkaisija ja kustantaja

MTT Taloustutkimus, Luutnantintie 13, 00410 Helsinki

www.mtt.fi/mttl

Jakelu ja myynti

MTT Taloustutkimus, Luutnantintie 13, 00410 Helsinki

Puhelin (09) 56 080, telekopio (09) 563 1164

sähköposti julkaisut@mtt.fi

Julkaisuvuosi

2005

Yritystuki maaseudun kehittämisen välineenä

- maaseudun mikroyritykset ja yritystukien kohdentuminen

Olli Voutilainen

MTT Taloustutkimus, Luutnantintie 13, 00410 Helsinki, olli.voutilainen@mtt.fi

Tiivistelmä

Maaseudun yrittäjyys on maassamme kaupunkeihin verrattuna pienimuotoisempaa. Mikroyritysten eli alle kymmenen henkilötyövuotta työllistävien yritysten merkitys alueiden elinvoimaisuudelle korostuu koko maassa, mutta etenkin maaseudulla. Maaseudun mikroyrityksellä on mahdollisuus saada tukea yritystoimintansa aloittamiseen, kehittämiseen ja investointeihin maa- ja metsätalousministeriön (MMM) tai kauppa- ja teollisuusministeriön (KTM) hallinnonalalta. Pääsääntöisesti MMM tukee maatilakytkeäisiä yrityksiä, eli suurimmaksi osaksi monialaisten maatilojen muuta yritystoimintaa, ja KTM muita maaseudun mikroyrityksiä.

Tutkimuksessa keskityttiin MMM:n yritystukiin. Myös KTM:n tukia tarkasteltiin lyhyesti. Taustalla ovat MMM:n tuen saannin ehtoina olevat voimakkaat yrityksen maatilasidonnaisuus- ja kokorajoitteet sekä keskustelu siitä, tulisiko näitä ehtoja väljentää. Erityisesti selvitettiin, millaisia vaikutuksia tukiehtojen väljentämisellä olisi yritystukien kohdentumiselle. Tutkimusmenetelmänä käytettiin lähinnä yritys- ja yritystukirekisterien tilastollista tarkastelua. Lisäksi teoriaa yritystuesta alueellisen kehittämisen välineenä tarkasteltiin kirjallisuuden ja aiempien tutkimusten valossa.

Jos ainoastaan yrityksen kokorajoitetta tuen saannin ehdoissa väljennettäisiin, tuen piirissä olisi nykyistä jonkin verran enemmän monialaisia maatiloja sekä siten jonkin verran enemmän jalostus- ja alkutuotantoyrityksiä suhteessa palveluyrityksiin. Vaikutukset olisivat kuitenkin pienet verrattuna maatilakytkeäisyyden poistamisen vaikutuksiin.

Mitä enemmän yritystukea saaneet yritykset ovat kytköksissä maatalaan, sitä enemmän tukea kohdentuu alkutuotantoon. Mitä vähemmän yritystukea saaneet yritykset ovat kytköksissä maatalaan, sitä enemmän tukea kohdentuu palveluihin. Maatilakytkeäisysehtojen poistaminen tai väljentäminen aiheuttaisi sen, että yritystuilla olisi paine kohdentua markkina-lähtöisemmin pois alkutuotannosta kohti palvelusektoria.

Tukiehtojen väljentäminen merkitsisi sitä, että tukipolitiikka vääristäisi selkeästi vähemmän markkinaolosuhteita, ja tuen voitaisiin tässä mielessä katsoa olevan oikeutetumpaa. On kuitenkin pohdittava, onko MMM:llä tarvetta tukea muuta kuin monialaisten maatilojen yritystoimintaa, ja mikä on KTM:n rooli maaseutualueiden mikroyrittäjyyden kehittämisessä. On ensisijaisen tärkeää, että hallinnonalojen väliset tarkoituksettomat tuen väliinputoamis- ja päällekkäisyysongelmat vältetään. Tarvitaan lisätutkimusta liittyen KTM:n ja MMM:n keskinäiseen työnjakoon maaseudun mikroyrittäjyyden kokonaisvaltaisessa edistämisessä.

Asiasanat: mikroyritys, maaseutu, yritystuki

Business aid as a tool in rural development: rural micro enterprises and allocation of business aids

Olli Voutilainen

MTT Agrifood Research Finland, Economic Research, Luutnantintie 13, FI-00410 Helsinki, Finland,
olli.voutilainen@mtt.fi

Abstract

In Finland, entrepreneurship in rural areas is smaller scale than in urban areas. The importance of enterprises of less than ten employees (micro enterprises) is pronounced in the whole country, but especially in rural areas. A rural micro enterprise may be eligible for aid for starting, developing or expanding its business. The Ministry of Agriculture and Forestry (MAF) offers financial support mainly to enterprises connected to farms, while the Ministry of Trade and Industry (MTI) largely promotes other rural enterprises.

The main purpose of this study was to find out how the business aids of MAF for rural micro enterprises are directed. Furthermore, we wished to know how the relaxations under discussion concerning the size limitations and farm-connection requirement in the business aid system would affect the business profiles of rural micro enterprises receiving support. The principal method used in this study was the statistical analysis of different registers of enterprises and business aids. In addition, theories on business aids as a tool in regional development were analysed based on literature.

If the size limitations of micro enterprises eligible for business aid were relaxed (without abolishing the farm-connection requirement), there would then be a little more micro enterprises in processing and primary production under the business aid system compared to service enterprises. However, the effects would be modest compared to the effects of abolishing the farm-connection requirement.

The more the rural micro enterprises receiving business aid are connected to farms, the more support is directed to primary production. The less the micro enterprises receiving business aid are connected to farms, the more support is directed to the service sector. If the farm-connection requirement of the business aid system was abolished, the business aids would be directed away from the primary production towards the service sector.

Relaxing the limitations of the business aid system would mean that the support policy would less distort market conditions, and using business aid would thus be more justified. Questions have arisen if MAF on the whole needs to support other micro enterprises than the ones connected to farms, and what is the role of MTI in the comprehensive development of rural micro enterprises. It is essential that the unintentional gaps and overlaps between these two business aid systems are avoided. More dialogue and studies on the lapping roles of MAF and MTI as the allocators of business aids are required.

Index words: micro enterprise, rural area, business aid

Esipuhe

MTT:n strategian mukaan tutkimuksemme kohdistuu 'maaseudun yrityksiin ja elinkeinoihin sekä niitä ohjaavaan politiikkaan'. Tätä tarkoitusta varten MTT:n julkaisuilla on nyt uusi itsenäinen teema maaseutua varten. Käsillä oleva julkaisu on teeman ensimmäinen. Toivomme, että MTT:ssä julkaistava maaseutututkimus löytää uuden teeman avulla vielä helpommin lukevan yleisön ulottuville.

Yrittäjyyden merkitys taloudelliselle kasvulle on kiistaton. Maaseudun kehittämisohjelmien tavoitteena on turvata ja kohentaa maaseudun elinvoimaa luomalla alueille uusia työpaikkoja sekä turvaamalla olemassa olevia. Yhtenä keinona uusien työpaikkojen luomisessa ja olemassa olevien turvaamisessa on luoda maaseudulle uutta sekä kehittää jo olemassa olevaa yritystoimintaa. Keskeinen työkalu ovat yritystuet, vaikkakaan ne eivät ole ainoa keino jolla yritystoiminnan edellytyksiin pyritään vaikuttamaan.

Maaseutualueilla pienimuotoisen yrittäjyyden merkitys korostuu. Maaseudun mikroyritysten (alle kymmenen henkilöä työllistävät yritykset) on mahdollisuus saada tukea yritystoiminnan aloittamiseen, kehittämiseen ja investointeihin maa- ja metsätalousministeriön (MMM) tai kauppa- ja teollisuusministeriön (KTM) hallinnonalalta. Tutkimuksessa keskitytään erityisesti MMM:n yritystukiin maaseudun yrittäjyyden edistäjänä. Myös KTM:n yritystukia tarkastellaan lyhyesti.

Käsillä oleva julkaisu sai alkunsa MMM:n Maatilatalouden kehittämisrahaston (MAKERA) rahoittamasta tutkimusprojektista "Maaseudun pienyritystoiminnan uudet rahoitustyökalut". Projektin toimesta MMM tilasi erillisselvityksen maaseudun mikroyrityksistä ja MMM:n yritystukien kohdentumisesta. Tutkimuksen tehnyt KTM Olli Voutilainen toimitti erillisselvityksen MMM:lle sopimuksen mukaisesti. MTT:n tutkimusta varten sisältöä kuitenkin laajennettiin.

Haluamme esittää parhaimmat kiitokset MMM:n erillisselvityksen rahoittajalle MAKERA:lle, joka mahdollisti tutkimuksen alkuun saattamisen. Lisäksi parhaimmat kiitokset Osuuspankki-ryhmän Kyösti Haatajan Säätiölle, jolta saatu apuraha mahdollisti tutkimuksen laajentamisen MTT:n julkaisuksi. Tutkimuksen tekijä haluaa osoittaa erityiskiitokset MMM:n projekti-päällikkö Markku Almille, jonka kanssa käydyt lukuisat keskustelut olivat tutkijalle erittäin hedelmällisiä ja opettavaisia.

Helsingissä lokakuussa 2005

Hilkka Vihinen
Maaseutupolitiikan professori
MTT Taloustutkimus

Olli Voutilainen
Tutkija
MTT Taloustutkimus

Sisällysluettelo

1	Johdanto	8
1.1	Tutkimuksen tausta	8
1.2	Tutkimuksen tavoite ja rakenne	10
2	Tutkimusaineistot ja -menetelmät	12
2.1	MMM:n/TIKE:n Hanke2000-järjestelmä	12
2.2	Maaseudun pienyritysrekisteri	14
2.3	Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri sekä vertailua Maaseudun pienyritysrekisteriin	16
2.4	Hanke2000-järjestelmä ja Maaseudun pienyritysrekisteri yhdessä	16
2.5	Kauppa- ja teollisuusministeriön yritystukien tietorekisteri (YRTTI)	17
3	Yritystuki alueellisen kehittämisen välineenä	17
3.1	Ohjelmallinen aluepolitiikka	17
3.2	Yritystuet maaseudun kehittämissuunnitelmissa	19
3.3	Yritystukien seuranta sekä kohdentumisen tarkastelu	20
3.3.1	Seuranta	20
3.3.2	Kohdentumisen tarkastelu	21
3.4	Yritystuen vaikuttavuuden arviointi	21
3.5	Yritystuen käytön oikeutus	27
3.5.1	Markkinaepäonnistumisten korjaaminen	27
3.5.2	Yritystuen kilpailuvaikutukset	28
3.5.3	Muita näkökulmia yritystuen oikeutukselle	30
3.6	Yritystuen keinot ja tavoitteet	31
4	Maa- ja metsätalousministeriön yritystuet	33
4.1	Yritystukimuodot	33
4.2	Tuen saannin yleiset vaatimukset yritykselle	34
4.3	Yritystukien kytkökset kehittämissuunnitelmiin	37
4.4	Yritystuet erilaisin jaotteluin	38
4.4.1	Investointi-, kehittämis- ja käynnistysavustukset	38
4.4.2	Maaseututyypit	39
4.4.3	Alueellinen jakauma	41
4.4.4	Toimialajakauma	42

4.5	Maatilakytöntäisyyden vaikutus yritystukiprofiiliin	46
4.5.1	Maatilakytöntäiset yritykset	47
4.5.2	Ketjuyritykset	47
4.5.3	Muut yritykset	48
5	Kauppa- ja teollisuusministeriön rooli maaseudun mikroyrittäjyyden tukijana	50
6	Maaseudun mikroyritykset	54
6.1	Taustaa	54
6.2	Maaseudun mikroyritysprofiili	57
6.2.1	Volyymi ja kehitys	57
6.2.2	Toimialarakenne	59
6.3	Monialaiset maatilat	62
6.3.1	Volyymi ja kehitys	62
6.3.2	Toimialarakenne	64
7	MMM:n yritystuet ja mikroyritykset	67
7.1	Kohdentumisen vertailua	67
7.2	Rahoituksen väliinpuotoajat	72
7.2.1	Toimialat	72
7.2.2	5–9 henkilön mikroyritykset	73
7.2.3	Maatilakytöntäisyys	75
8	Yhteenveto ja kehittämissuositukset	76
8.1	Yritystuen käytön oikeutus ja vaikuttavuus	76
8.2	Maaseudun mikroyrityksiin kohdistuvat yritystuet	77
8.2.1	Kohdentuminen	77
8.2.2	Tukiehtojen muuttamisen vaikutukset sekä tähän liittyvät kehittämissuositukset	78
8.3	Jatkotutkimustarpeet	81
	Kirjallisuus	82
	Liitteet	

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta

Maaseudun yritystoiminta on Suomessa ja perinteisesti muuallakin kaupunkeihin verrattuna pienimuotoisempaa. Mikroyrityksillä eli alle kymmenen henkilötyövuotta (htv) työllistävillä yrityksillä on siten työllisyydessä ja alueen elinvoimaisuudessa tärkeämpi rooli maaseudulla kuin kaupungeissa, vaikkakin mikroyritysten rooli kaikkialla maassamme on keskeinen. Kun Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin mukaan vuoden 2001 lopussa mikroyritysten osuus oli 89,5 % kaupunkien koko yrityskannasta, oli vastaava osuus maaseudulla noin 94 %. Vuoden 2001 lopussa maaseudulla oli noin 102 000 yritystoimipaikkaa. Noin 40 % kaikista yritystoimipaikoista sijaitsi maaseudulla. Maaseudulla on siten yritysten toimipaikkoja suunnilleen väestöosuutensa verran (YTR 2004, s. 134).

Maa- ja metsätalousministeriö (MMM) pyrkii osaltaan edistämään maaseudun mikroyritysten syntymistä ja menestymistä yritystukensa avulla. Kehittämishankkeiden ohella yritystuet ovat maaseudun kehittämisohjelmien perustyökalu. Maatalousyrittäjiä halutaan kannustaa maatiloilla tapahtuvan yritystoiminnan monipuolistamiseen. Avainaloja ovat muun muassa puuenergian käytön lisääminen, puutuotealan yritystoiminta, elintarvikkeiden jalostus sekä maaseutumatkailu- ja vapaa-ajanpalvelut (MMM 2004).

Tilansa toimintaa monipuolistava maatilayrittäjä voi hakea tukea yritystoiminnan aloittamiseen, kehittämiseen tai laajentamiseen. Harjoitettavalle yritystoiminnalle ei ole vähimmäiskokoa lukuun ottamatta taloudellisen elinkelpoisuuden vaatimuksia. Yrityskohtaista tukea voidaan myöntää myös maatilayritysten kanssa samassa tuotantoketjussa toimiville tai maatilayrityksiä välittömästi palveleville niin sanotuille ketjuyrityksille. Eduskunnan päätöksellä annetun maaseutuelinkeinojen rahoituslain (329/99) ja sen perusteella maaseudun kehittämisestä annetun valtioneuvoston asetuksen (609/2000) mukaisesti voidaan rahoittaa maaseutuyrityksiä, joilla on maatila ja jotka työllistävät perheenjäsenten lisäksi enintään kolmen henkilötyövuoden verran. Samoin voidaan rahoittaa niin sanottuja ketjuyrityksiä, joilla on yhteistyösopimus maatilojen kanssa tuotannosta, jakelusta tai markkinoinnista. Ketjuyritykset voivat työllistää perheenjäsenten lisäksi enintään viisi henkilötyövuotta. Rahoituspäätökset hankkeista tekee TE-keskuksen maaseutuosasto (Eduskunnan päätös 12.3.1999/329, VNa 21.6.2000/609).

Maaseudulla on myös suuri joukko mikroyrityksiä, jotka eivät ole MMM:n yritystuen piirissä. Tuen estäviä tekijöitä voivat olla esimerkiksi yrityksen kytkeytymättömyys maatalaan, toimiala ja yrityksen liian suuri koko. Kauppa- ja teollisuusministeriön (KTM) yritystukea voivat saada ne maaseudun mikroyritykset, jotka ovat kokonaan vailla maatilakytettä tai joilla ei ole jostain muusta syystä mahdollisuutta saada tukea maa- ja metsätalousministeriöltä. Käytännössä rahoituksen saaminen muutoin kuin maa- ja metsätalousministeriön yritystuen kautta on kuitenkin osoittautunut hankalaksi erityisesti eräillä toimialoilla, kuten palvelusektorilla sekä tapauksissa, joissa yrittäjän ei ole katsottu laajentavan toimintaansa

riittävästi. MMM ja KTM ovat tiedostaneet nämä ongelmat, ja niihin haetaan ratkaisuja yrittäjyyden politiikkaohjelman kautta käynnistetyillä työryhmillä. Konkreettisia ehdotuksia tilanteen selkiyttämiseksi ja parantamiseksi on jo tehty (ks. esim. MMM 2005a ja MMM 2005b), mutta edelleen tarvitaan sekä hallinnonalojen sisäisiä että ulkopuolisen tutkimuksen panoksia.

Tutkimuksen aihealue on nostettu monessa yhteydessä tärkeäksi. Hallituksen yrittäjyyden politiikkaohjelman yhtenä tavoitteena todetaan, että *”Maaseudun yritystoiminnan rahoitusta joustavoitetaan ja monipuolistetaan siten, että kaikille potentiaalisille yrittäjille on tarjolla sopivat rahoitusmuodot. Eri hallinnonalojen rahoitustyökalujen yhteensopivuutta parannetaan.”* (Hallituksen yrittäjyyden politiikkaohjelma).

Neljännessä maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa 2005–2008 korostetaan voimakkaasti maaseudun mikroyrittäjyyden merkitystä maaseutualueille sekä esitetään monia toimia maaseudun mikroyrittäjyyden edistämiseksi. Kokonaisuohjelmassa nostetaan ongelmia esiin muun muassa seuraavasti:

- Maatilakytkenäinen tukipolitiikka on aiheuttanut ongelmia tapauksissa, joissa tukemisen tavoitteena olleet kasvutavoitteet ovat toteutuneet tukipäästösten kannalta liian hyvin.
- *Monialaisten maatilojen sukupolvenvaihdoksissa ongelmaksi muodostuu vaatimus maatalouden harjoittamisesta siten, että sillä on olennaista merkitystä hakijan kokonaistoimeentulolle* (YTR 2004, s. 140).

Maaseudun mikroyrittäjyyden edistämiseksi esitetään muun muassa seuraavia toimia:

- Maaseudun yritystoiminnan rakenne otetaan huomioon yleisessä elinkeinopolitiikassa. Yritystoimintaa palvelevat julkiset järjestelmät ja palvelut rakennetaan niin, että mikroyritysten tarpeet ovat rakenteellisten ratkaisujen perustana.
- Toiminnan lähtökohtana tulee olla varojen optimaalinen käyttö maaseudun yrittäjyyden lisäämiseksi. Tällöin on tarkasteltava yritysten sijainti- ja työllistävyysrajoituksia sekä yritysten maatilakytettä. Myös EU:n maaseutu- ja rakennepoliittisen rahoituksen mahdollisuudet seuraavalla rahoituskaudella tulee ottaa tarkastelussa huomioon.
- Maatilakytkeäisille tai niin sanotuille ketjuyrityksille on saatavissa yrityskohtaista kehittämisrahoitusta, mutta edelleen on väliinputoajina maaseudun pieniä yrityksiä, jotka eivät tuotto-odotuksiltaan tai kasvunäkymiltään täytä KTM-yritystuen vaatimuksia. Väliinputoajien asemaan on pyrittävä pikaisesti löytämään ratkaisuja erityisesti yritysrahoituksessa. Samoin tarvitaan kehittämisinstrumentteja kasvukykyisille ei-maatilakytkeäisille yrityksille. Näiden yritysten kautta luodaan maaseudun pienyrittäjyydelle positiivista mielikuvaa.

- *Maaseutupolitiikan linjana on kaikkien elinkeinoalojen tasa-arvoinen asema toimeentulon lähteinä. Kokonaisuohjelman ehdotus (45): MMM ja KTM selvittävät keinoit, joiden avulla maaseudulla toimivien eri toimialojen yritysten investointien ja kehittämistoimenpiteiden rahoitus voidaan hoitaa joustavasti hallinnollisista rajoista huolimatta. Maaseudun yritystoiminnan tukemisen ehtona oleva maatilakytken-tä sekä pinta-alaraja (MMM:n hallinnon alalla) poistetaan ja tuetaan maaseudun yritystoimintaa toimialasta riippumatta. Tukemisen tarkoituksenmukaisuutta har-kitaan maaseutupoliittisin näkökulmin, siksi yritystukilain (KTM:n hallinnonala) uudistamisen yhteydessä arvioidaan nykyiseen lakiin sisältyvää kasvuvaatimuksen sovellettavuutta maaseudun pieniin yrityksiin. Mikroyritysten (alle 10 htv) tuke-minen mahdollistetaan lainsäädännöllisesti myös maa- ja metsätalousministeriön hallinnon alalla (YTR 2004, s. 135, 140–141).*

Käsillä oleva julkaisu sai alkunsa maa- ja metsätalousministeriön (MMM) Maatilatalouden kehittämisrahaston (MAKERA) rahoittamasta tutkimusprojektista ”Maaseudun pienyritys-toiminnan uudet rahoitustyökalut”. Projektin toimesta MMM tilasi erillisselvityksen maa-seudun mikroyrityksistä ja MMM:n yritystukien kohdentumisesta. Tutkimuksen tekijä toi-mitti erillisselvityksen MMM:lle sopimuksen mukaisesti.

MTT:n tutkimusta eli käsillä olevaa julkaisua varten sisältöä kuitenkin laajennettiin etenkin yleisen yritystuki-/teoriaosion (Luku 3) osalta. Lisäksi tarkasteluun otettiin mukaan KTM:n yritystuet. Koska lähtökohtana oli tarkastella ensisijaisesti MMM:n yritystukia, KTM:n yritystukien tarkastelu toimii lähinnä yritystukikokonaisuuden ymmärtämisen tukena, eikä KTM:n tukia tarkastella tutkimuksessa samalla tarkkuusasteella kuin MMM:n vastaavia. Jatkossa KTM:n yritystukien kohdentumista olisi kuitenkin tärkeää käsitellä yksityiskohtai-semmin. Tällöin olisi etsittävä myös *syitä* sille, miksi kyseiset tuet ovat kohdentuneet siten kuin ovat. Näin pyrittiin tässä tutkimuksessa menettelemään MMM:n yritystukien kohdalla, vaikkakin menetelmät syiden etsimiseen olivat varsin rajoitetut.

1.2 Tutkimuksen tavoite ja rakenne

Tutkimuksessa luodaan ensin kokonaiskuvaa yritystuen käytöstä alueellisen kehittämisen välineenä, millä on tarkoitus luoda ymmärrystä yritystukien roolista alue- ja maaseutupolitiikan kokonaisuudessa sekä tarkasteltaessa MMM:n yritystukia ja maaseudun mikroyrityksiä. Myös KTM:n maaseudulle kohdistuvia mikroyritystukia tarkastellaan lyhyesti, jotta saa-daan kokonaiskuva siitä, miten maaseudun mikroyrityskannan – sekä maatilakytkentäisten että muiden yritysten – tuet kokonaisuudessaan kohdentuvat. Lisäksi tutkimus pyrkii tuo-maan tukea pohdintoihin ja päätöksentekoon siitä, miten hallinnonalojen (MMM ja KTM) tulisi tarkistaa keskinäisiä roolejaan maaseudun mikroyritysten yritystukikäytäntöihin liit-tyen. Perimmäinen, kaikkia osapuolia parhaiten palveleva tavoitehan on, että maaseudun mikroyrityksiin kohdistuva yritystukijärjestelmä olisi mahdollisimman selkeä ja tarkoituk-senmukainen.

Tutkimuksessa keskitytään MMM:n yritystukiin sekä maaseudun alle kymmenen henkilön mikroyrityksiin. Tavoitteena on selvittää, miten MMM:n yritystukien toimialoittaiset kohdentumat ja maaseudun mikroyritysten toimialoittaiset jakaumat vastaavat tai poikkeavat toisistaan. Jakaumia tarkastellaan keskeisten yritystukikriteerien (yrityksen toimiala, koko, maatilakäytäntö) näkökulmista.

Tiivistäen tutkimuksen päätavoitteena on selvittää, millaisia vaikutuksia MMM:n yritystukiehtojen muuttaminen aiheuttaisi yritystukien toimialoittaisen kohdentumisen näkökulmasta.

Tutkimus sisältää

- yleistä ja teoreettista tarkastelua yritystuesta alueellisen kehittämisen välineenä,
- maaseudun mikroyritysten ominaispiirteiden tarkastelua,
- MMM:n yritystukien ja maaseudun mikroyritysten kohdentumisen vertailua,
- lyhyesti KTM:n mikroyritystukien kohdentumisen tarkastelua sekä tämän vertailua MMM:n yritystukiin,
- pohdintaa siitä, millaisia vaikutuksia MMM:n yritystukiehtojen muuttaminen aiheuttaisi sekä
- johtopäätöksiä tukiehtojen muuttamisesta aiheutuvista vaikutuksista, kehittämissuosituksia sekä jatkotutkimustarpeita.

Näin voidaan tehdä johtopäätöksiä siitä, miten maaseudun mikroyritysten tukiehtojen väljentäminen vaikuttaisi maaseudun mikroyritystoiminnan tukemiseen ja yleisemmin maaseudun yritystoiminnan toimintaedellytysten edistämiseen tukipolitiikalla.

Luvussa 1 tarkastellaan tutkimuksen taustaa, tavoitetta ja rakennetta. Luvussa 2 luodaan katsaus tutkimuksessa käytettäviin aineistoihin ja menetelmiin. Tämän jälkeen tarkastellaan yritystukea yleisesti alueellisen kehittämisen välineenä (Luku 3). Luvut 4–7 sisältävät maaseudun mikroyrityksiin kohdistuvien yritystukien ja maaseudun mikroyritysten tarkastelua sekä näiden kohdentumisen vertailua. Lisäksi verrataan lyhyesti KTM:n yritystukien kohdentumista MMM:n yritystukiin, jotta maaseudun mikroyrityksiin kohdistuvista yritystuesta saadaan kattava kuva, ja jotta mahdollisia hallinnonalojen keskinäisiä rooleja yritystuen kohdentajina voidaan tarkastella. Luku 8 sisältää tutkimuksen johtopäätökset, kehittämissuositukset sekä jatkotutkimustarpeet.

2 Tutkimusaineistot ja -menetelmät

Tutkimuksen tilastollisen ja empiirisen aineiston muodostavat pääosin MMM:n tietopalvelukeskuksen (TIKE) ylläpitämä Hanke2000-rekisteri sekä MTT:n, TIKE:n ja Tilastokeskuksen Maaseudun pienyritysrekisteri. Lisäksi hyödyksi on käytetty KTM:n ylläpitämää ToimialaOnline-rekisteriä sekä Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteriä (johon ToimialaOnline-rekisterin sekä Maaseudun pienyritysrekisterin ei-maatilakytöntäisten yritysten toimipaikkatiedot perustuvat).

2.1 MMM:n/TIKE:n Hanke2000-järjestelmä

Hanke2000-järjestelmässä käsitellään nykyisen (2000–2006) EU:n ohjelmakauden EMOTRO-(Euroopan maatalouden ohjausrahasto) ja EMOTR-T-rahastosta (Euroopan maatalouden tukirahasto) osarahoitettavat maaseudun kehittämiseen liittyvät hanketuet, jotka voidaan jakaa kehittämishankkeisiin ja yritystukiin. Hanke2000-järjestelmällä käsitellään seuraavia EMOTR-rahastosta rahoitettavien ohjelmien tukia: Alueellinen maaseudun kehittämisohjelma eli ALMA (EMOTR-T), Itä- ja Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelmat (EMOTR-O), LEADER+ -yhteisöaloite (EMOTR-O) sekä Interreg-yhteisöaloitteet. Lisäksi järjestelmässä käsitellään Paikallisen omaehtoisuuden maaseutuohjelman (POMO+) hanketuet.

Hanke2000-järjestelmällä hoidetaan tukien hallinnoinnin keskeiset toiminnot TE-keskusten maaseutuosastoilla ja MMM:ssä (hankehakemusten käsittely, myöntö- ja maksupäätöstä sekä maksamista koskeva valmistelu sekä seuranta ja valvonta). Järjestelmä sisältää myös myöntövaltuuskiintiöiden sekä ohjelman seurantaan liittyvät tiedot. Järjestelmästä on yhteydet diaarijärjestelmään, IACS-keskusrekisterin asiakas- ja maatilatietoihin sekä TIKE:n tiliointi-, maksatus- ja kirjanpitojärjestelmiin. HANKE2000-järjestelmästä siirretään tietoja sisäasiainministeriön ylläpitämään, rakennerahasto-ohjelmien yhteiseen seurantajärjestelmään (FIMOS) (Keränen ym. 2004, s. 87).

Tässä tutkimuksessa käytetään hankeaineistosta ainoastaan yritystukiaineistoa. Tässä keskitytään tarkastelemaan yritystukien ainoastaan volyymeita tukipäätösten osalta, luku- ja euro-määräisesti. Luonnollisesti yritystukia on mahdollista rekisteristä saatujen tietojen turvin jaotella monella eri tavalla, esimerkiksi tukityypeittäin, maaseututyypeittäin, toimialoittain ja maatilakytöntäisyyden osalta, kuten myös tässä tehdään.

Hanke2000-rekisteristä on poimittu tutkimukseen sekä päättyneet että käynnissä olevat maaseudun kehittämisohjelmien yritystuet ohjelmakauden alusta¹. Lisäksi MMM:stä saatiin osa yritystukiaineistosta valmiiksi poimittuna. Nämä poiminnat eivät sisällä toimialajaottelua, ja ajot on tehty vuoden 2004 elo- ja syyskuun tilanteista. Muun yritystukiaineiston osalta

¹ Tarkasteluun ei otettu POMO+ -ohjelman eikä Interreg-yhteisöaloiteohjelman yritystukia, koska kyseisissä ohjelmissa keskitytään kehittämishankkeisiin ja yritystukien lukumäärä on erittäin pieni.

päätyneiden yritystukien aineisto on tilanteesta 28.6.2004 ja käynnissä olevien yritystukien aineisto tilanteesta 2.8.2004.

Toimiala-analyysiä varten TIKE:stä tehtiin erillisajo, jotta kuhunkin yritystukeen saatiin liitettyä toimialakoodi. Toimialajaottelu on Tilastokeskuksen TOL2002-luokittelun mukainen. Toimialakoodit yhdistettiin jo aiemmin poimituihin yritystukiin.

Hanke2000-rekisterin ongelmat ja niiden vaikutukset tutkimukseen

Tutkimuksessa on oleellista tarkastella yritystukia toimialajaottelulla. Tässä toimialat on jaettu Tilastokeskuksen aluetilinpidon mukaisiin ”kirjainluokkiin”. Luokitus perustuu TOL2002-toimialajaotteluun. Ongelman toimialatarkasteluun tuo se, että luokkaan X (toimiala tuntematon) on kirjattu Hanke2000-rekisterissä varsin runsaasti hankkeita. Koko maassa tuntemattoman toimialan yritystueksi on tukien lukumäärällä mitattuna kirjattu 6,6 % kaikista yritystuista (Taulukko 1). Hankkeiden kokonaiskustannuksilla mitattuna toimialaltaan tuntemattomien yritystukien osuus on 4,5 % kokonaiskustannuksista. TE-keskusten välillä toimialaltaan tuntemattomien yrityshankkeiden osuudessa on huomattavia eroja. Erityisesti Uudenmaan TE-keskuksen tilanne on hälyttävä; peräti puolet yritystuista on luokiteltu toimialaluokkaan tuntematon. Tähän pitäisi kiireesti puuttua, koska kyseisenlainen luokittelumenettely häiritsee huomattavasti monenlaisia yritystukitarkasteluja, muun muassa tässä tehtävää yritystukien toimiala-analyysiä. Muissa TE-keskuksissa ongelmaa ei ole tai se on Uuttamaata huomattavasti vähäisempi. Poikkeuksellisen suuri ongelma se on kuitenkin Uudenmaan lisäksi etenkin Etelä-Savossa ja Hämeessä. Kyseinen Hanke2000-rekisteriin tai rekisteröintiin liittyvä ongelma tuo esiin epäilyksen siitä, kuinka luotettavia Hanke2000-rekisteristä saatavat tiedot ovat. Tämä on asia, joka kyseenalaistaa Hanke2000-rekisterin

Taulukko 1. Tuntemattomiksi toimialoiksi luokiteltujen yritystukien osuus kaikista yritystuista TE-keskuksittain yritystukien lukumäärällä mitattuna (TIKE 2004a).

TE-keskus	Tuntemattomien toimialojen osuus kaikista alueelle myönnettyistä yritystuista
01 Uusimaa	51 %
02 Varsinais-Suomi	6 %
03 Satakunta	4 %
04 Häme	13 %
05 Pirkanmaa	8 %
06 Kaakkois-Suomi	5 %
07 Etelä-Savo	17 %
08 Pohjois-Savo	1 %
09 Pohjois-Karjala	0 %
10 Keski-Suomi	6 %
11 Etelä-Pohjanmaa	0 %
12 Pohjanmaa	1 %
13 Pohjois-Pohjanmaa	7 %
14 Kainuu	1 %
15 Lappi	1 %
Koko maa	6,6 %

käytön hyödyllisyyden riippumatta rekisteristä ajettavan tiedon luonteesta tai riippumatta esimerkiksi siitä, onko kyse yritystuista tai kehittämishankkeista. Tässä nimenomaan TE-keskusten tulisi parantaa tietojen rekisteröintiin liittyviä toimintatapojaan.

Tässä tutkimuksessa toimiala ”tuntematon” on luettu jaotteluissa mukaan aina ”muihin toimialoihin”, mikä tulee huomioida tarkasteltaessa yritystukien toimialoittaisia jakaumia. Kovin paljon tuntemattomat toimialat tuskin vaikuttavat koko maan tasolla (ja useimpien TE-keskustenkaan tasolla) toimialajakaumiin.

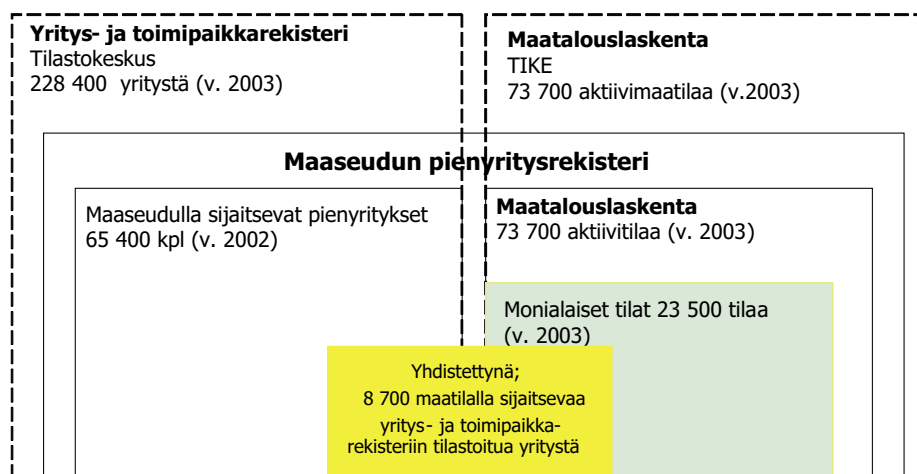
Oma ongelmansa on seurantaindikaattoreiden toteumatietojen (esimerkiksi yritykset ja työpaikat) luotettavuus, mikä on ollut huolenaiheena siitä asti kun ohjelmallisen aluepolitiikan seurannassa on seurantajärjestelmiä (esimerkiksi Hanke2000-rekisteriä) käytetty. Ongelmaa ei ole tukien maksatus- ja sidontatietojen luotettavuuden kohdalla, lukuun ottamatta toimialaluokittelua. Sen sijaan epäluotettavia voivat olla muut seurantaindikaattorit, joiden kohdalla toteumalukujen ulkopuolinen kontrollointi on huomattavasti vaikeampaa. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan tarkastella muita kuin hankkeiden rahoitustietoja.

2.2 Maaseudun pienyritysrekisteri

Maaseudun pienyritysrekisteri on luotu kahden, jo olemassa olevan rekisterin pohjalta (Kuva 1).

Koko perusjoukko (maaseudulla toimivat pienyritykset) poimitaan tietyin väliajoin Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteristä. TIKE:n rekistereistä poimitaan maataloustukea hakeneiden maatilojen (aktiivivilat) tiedot, minkä jälkeen erilaisin menetelmin etsitään rekistereistä maataloilla toimivat yritykset (ks. tarkemmin Rantamäki-Lahtinen 1999, s. 18–19).

Maaseudun mikroyritysaineisto (alle 10 henkilön yritykset) saatiin tutkimukseen Tilastokeskuksen erillisajona valmiiseen maaseudun pienyritysaineistoon (alle 20 henkilön yritykset) pohjautuen.

Kuva 1. Maaseudun pienyritysrekisteri (MTT ym. 2004, TIKE 2004b, Tilastokeskus 2005).

Taulukko 2. Maaseutumaisten alueiden osuus väestöstä ja pinta-alasta suuralueittain (Rantamäki-Lahtinen 1999, s. 13).

Alue*	Maaseutumaisilla alueilla asukkaita, kpl	Maaseutu-alueiden osuus asukkaista, %	Maaseutu-alueiden osuus pinta-alasta, %	Maatiloista sijaitsee maaseutu-alueilla, %
Uusimaa	99 000	8	71	70
Etelä-Suomi	520 000	29	87	82
Itä-Suomi	380 000	55	93	91
Väli-Suomi	351 000	50	93	89
Pohjois-Suomi	252 000	47	98	86
Ahvenanmaa	13 000	52	99	94
Koko maa	1 614 000	32	93	85

*Aluejaotus: NUTS 2 (entinen).

Maaseutu-käsite rekisterissä

Maaseudun pienyritysrekisterissä maaseutu on määritelty alueellisesti postinumeroalueiden perusteella. Apuna maaseudun rajauksessa on käytetty OECD:n luokittelua ja Keräsen ym. (1993) esittämää maaseudun kolmijakoa. Maaseutuun kuuluvat postinumeroalueet on rajattu niin, että väestötiheyden tulee olla alle 50 henkilöä neliökilometrillä. Rajauksella maaseutuun pyritään sisällyttämään kaupunkikuntien maaseutualueet ja toisaalta rajaamaan maaseutukuntien isot kuntakeskukset maaseudun ulkopuolelle. Maaseudun pienyritysrekisterin mukaisella postinumerojaotuksella maaseudulla asui maassamme 1990-luvun lopulla noin 1,6 miljoonaa asukasta eli 32 % maan väestöstä (Rantamäki-Lahtinen 1999, s. 12–13) (Taulukko 2).

Maaseudun kolmijaon määritelmää käytettäessä esimerkiksi vuonna 2000 maaseudulla asui noin 2,2 miljoonaa asukasta eli 42 % maan väestöstä, mikä on osuutena kymmenen prosenttiyksikköä suurempi verrattuna postinumeroaluejakoon. Selkeästi suurempi osuus perustuu siihen, että maaseudun kolmijako on kuntapohjainen, eli yhdestäkään maaseutukunnasta ei irroteta (taajama- tai kaupunkimaisia) osia pois toisin kuin Maaseudun pienyritysrekisterissä käytettävässä postinumeroaluejaossa.

Pienyritys- ja mikroyrityskäsite Maaseudun pienyritysrekisterissä

Maaseudun pienyritysrekisterissä *pienyrietykseksi* on luokiteltu alle 20 henkilöä työllistävä, yksitoimipaikkainen yritys, jonka liikevaihto ylittää 8 409 euroa. Lisäksi yrityksen on pitänyt toimia kyseisenä vuonna yli kuusi kuukautta ja sen on pitänyt työllistää vähintään ½ henkilötyövuotta. Edelleen yrityksen omistajatyypin tulee olla yksityinen ja yritysmuotona tulee olla jokin seuraavista: luonnollinen henkilö, kuolinpesä, verotusyhtymä, avoin tai kommandiittiyhtiö, osakeyhtiö, osuuskunta tai taloudellinen yhdistys (Rantamäki-Lahtinen 1999, s. 14–15). Maaseudun pienyritysrekisterissä *mikroyrityksiä* koskevat samat ehdot kuin pienyrityksiä, paitsi että mikroyritykset työllistävät alle 10 henkilöä.

2.3 Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri sekä vertailua Maaseudun pienyritysrekisteriin

Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin ja Maaseudun pienyritysrekisterin mikroyritysten lukumäärät poikkeavat selkeästi toisistaan. Tämä johtuu rekisterien keskenään erilaisista aluejaotuksista. Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin mukainen maaseutualue käsittää kaikki kunnat, jotka ovat maaseututyypitykseltään kaupunkien läheistä, ydin- tai harvaan asuttua maaseutua. Sen sijaan Maaseudun pienyritysrekisterissä aluejaon pohjana on postinumeroalueluokitus. Edelleen Maaseudun pienyritysrekisteriin poimitaan Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin maaseudulla toimivien yritysten lisäksi TIKE:n rekistereiden tiedot maataloustukea hakeneista maataloista (joista erilaisin menetelmin etsitään maataloilla toimivat yritykset). Lisäksi Maaseudun pienyritysrekisterin yritykset ovat ainoastaan yksitoimipaikkaisia.

Tässä tutkimuksessa käytetään sekä Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin että Maaseudun pienyritysrekisterin yritystietoja. Tutkimuksen lähteistä Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän sekä kauppa- ja teollisuusministeriön ylläpitämän ToimialaOnline-rekisterin yritystiedot perustuvat Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin tietoihin.

Kun Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterissä oli vuonna 2001 maaseudun mikroyrityksiä 96 300, oli vastaava luku vuonna 2002 Maaseudun pienyritysrekisteristä ajetun mikroyrityksineiden mukaan noin 63 900.

2.4 Hanke2000-järjestelmä ja Maaseudun pienyritysrekisteri yhdessä

Hanke2000-rekisteristä analysoidaan kaikkia päätyneitä ja käynnissä olevia yritystukia, koko EU:n nykyisen ohjelmakauden ajalta eli vuoden 2000 alusta. Yritystukia analysoidaan ja luokitellaan erityisesti toimialoittain ja maatilakäytännön osalta (luokat ”maatilakäytäntö”, ”ketjuyritys”, ”muu yritys”).

Maaseudun pienyritysrekisteristä tehdyn erillisajon pohjalta analysoidaan maaseudun alle kymmenen henkilön mikroyrityksiä vuodelta 2002, jaoteltuna alle viiden ja 5–9 henkilön yrityksiin sekä monialaisiin maataloihin. Tässäkin yrityksiä analysoidaan erityisesti toimialatasolla ja maatilakäytännön perusteella. Maatilakäytännön mikroyritys on tässä tapauksessa monialainen maatala, jolla harjoitetaan perusmaatalouden lisäksi muuta yritystoimintaa (ks. luku 6.3). Jaottelu kokoluokkiin on tehty siksi, että eniten työllistävillä maaseudun mikroyrityksillä ei ole tällä hetkellä mahdollisuutta saada MMM:n yritystukea. Maaseudun mikroyritysten luokittelu yhdistettynä yritystukiaineiston luokitteluun palvelee yritystuki- ja muutosten tarkastelua.

Tutkimuksessa verrataan keskenään yritystuki- ja maaseudun mikroyritysten kohdentumista ja jakaumia erityisesti maatilakäytännön osalta ja toimialoittain. Lisäksi, kuten

jo todettiin, maaseudun mikroyrityksiä tarkastellaan ja verrataan yritystukien kohdentumiin kokoluokittain jaotellen maaseudun mikroyritykset alle viisi ja 5–9 henkilöä työllistäviin yrityksiin.

2.5 Kauppa- ja teollisuusministeriön yritystukien tietorekisteri (YRTTI)

KTM:n YRTTI-rekisteri on perussisällöltään ja käyttötarkoitukseltaan rinnastettavissa MMM:n/TIKE:n Hanke2000-järjestelmään. Selvityksessä käytetty YRTTI-yritystukiaineisto kuvaa tilanteita 10.11.2004 (yritystukitiedot ilman toimialajaottelua) ja 8.3.2005 (yritystukitiedot toimialajaottelulla). Tutkimuksen tekijälle toimitetut tiedot eivät sisältäneet ”tuntemattoman toimialan yritystukia”, joten tältä osin aineisto vaikuttaa MMM:n Hanke2000-rekisteriin verrattuna luotettavammalta ja käyttökelpoisemmalta.

3 Yritystuki alueellisen kehittämisen välineenä

3.1 Ohjelmallinen aluepolitiikka

Aluepolitiikan keskeisenä periaatteena on alueellisesti tasapainoisen kehityksen tukeminen, jolloin aluepolitiikan oleellisena lähtökohtana on tarve korjata markkinavoimien aiheuttamia epätasaisia maantieteellisiä vaikutuksia (Rantama 2002, s. 16). Toisaalta aluepolitiikka nähdään nykyään yhä useammin kahdessa merkityksessä: eroja tasoittavan ja voimavaroja jakavan toiminnan lisäksi myös uusia voimavaroja luovana, etsivänä ja hyödyntävänä toimintana (Mäkinen 1999, s. 34–35).

Maamme aluepolitiikassa alettiin siirtyä ohjelmaperusteiseen alueelliseen kehittämiseen 1980- ja 1990-lukujen taitteessa. Tarkoituksena oli korostaa alueiden roolia itsenäisinä kehittäjätoimijoina sekä eri toimijoiden välistä yhteistyötä. Ohjelmallinen aluepolitiikka alkoi vahvistua. Virallisesti Suomi omaksui ohjelmaperusteisen aluekehittämisen mallin vuoden 1994 alusta voimaan tulleen aluekehityslain myötä. Omaksumista vauhditti EU:n jäseneksi hakeminen sekä tähän liittyen tietoisuus EU:n rakenne- ja aluepolitiikan rakentumisesta ohjelmakäytännölle (Hyyryläinen & Rannikko (toim.) 2000, s. 21). Liittyminen EU:hun merkitsi edelleen alueellisten kehittämisohjelmien myötä tuntuvaa ohjelmallisen aluepolitiikan vahvistusta. Alueiden omaehtoisuuden korostuminen ja ohjelmallisuus merkitsivät alueellisen kehittämisen käytännöissä ennen kaikkea siirtymistä automaattisista rahoitusjärjestelmistä hanketoimintaan (Rantama 2002, s. 87–88).

Ohjelmallinen aluekehittäminen on synnyttänyt tukialueiden sekä kunta- ja yrityshankkeiden rinnalle ohjelma-alueet, joille laaditaan omat kehittämisohjelmat. Yleisesti ohjelma voidaan määritellä sellaisten toimintojen kokoelmaksi, jolla tähdätään saavuttamaan tietyt ulkoiset tavoitteet eli tyydyttämään joitakin tunnustettuja taloudellisia ja sosiaalisia tarpeita tai ratkaisemaan joku ongelma. Kehittämisohjelmia käytetään alueiden ongelmien rat-

kaisuissa ja kehityksen vauhdittamisessa. Lisäksi ohjelmilla pyritään aktivoimaan alueiden omia kehittämisyrittäjäryhmiä sekä suuntaamaan yhteistyöllä rajallisia resursseja tärkeisiin kehittämiskohteisiin. Ohjelmallisella aluepolitiikalla pyritään tehostamaan aluepolitiikkaa ja konkretisoimaan alueellista kehittämistä (Haveri 1995, s. 11–12, Mäkinen 1999, s. 152). Ohjelmallista aluepolitiikkaa toteutetaan hankkeilla. Yleisesti hankkeet voidaan jakaa kehittämis- ja yritystukihankkeisiin.

Ohjelmallisen aluepolitiikan työvälineet ovat mitä moninaisimmat, joista yritystuki on yksi. Yritystuet tähtäävät yrittäjyyden toimintaedellytysten parantamiseen, jatkuvuuteen sekä uusien yritysten luomiseen. On väistämätön tosiasia, että uuden yrittäjyyden sekä olemassa olevan yrityskannan säilyvyyden ja kasvun kautta voidaan synnyttää uusia työpaikkoja ja säilyttää olemassa olevia. Harjoitetulla aluepolitiikalla voidaan taas vaikuttaa siihen, minne yritystukivarat suunnataan. Lisäksi on muistettava, että yritystuen lisäksi myös monet muut aluepoliittiset toimet vaikuttavat joko suoraan tai epäsuorasti yritystoiminnan edellytyksiin ja kehitykseen.

Maaseudun mikroyritystuet alueellisissa kehittämisohjelmissa

MMM:n ja KTM:n mikroyrityksiin kohdentuvan yritystukikäytännön mukaisesti alueelliset TE-keskukset (ja MMM:n tukien osalta myös paikalliset toimintaryhmät, ks. luku 3.2) tekevät päätökset alueellensa kohdistuvien yritystukien myöntämisestä tai hylkäämisestä. Siten yritystoiminnan edistäminen käytettävissä olevien yritystukiresurssien kautta on pitkälti alueen omalla vastuulla. Alueiden yritystukien kohdentamista ohjaavat ainakin TE-keskuksen ja maakunnan tavoitteet ja strategiat, EU-osarahoitteiset ja kansalliset kehittämisohjelmat sekä näiden pohjalta valitut aluekohtaiset teemat ja painopisteet, esimerkiksi avaintoimialat ja -klusterit (ks. myös luku 4.4.3). Alueellisen erikoistumisen kautta pyritään positiivisiin, alueen omiin vahvuuksiin perustuviin aluetaloudellisiin vaikutuksiin. Niin ikään tutkimuksissa on korostettu, että yritystuen käytössä paikallislähtöisyys – tukipolitiikkakäytäntöjen alueellinen ja jopa paikallinen joustavuus – voivat merkitä tuen vaikuttavuuden huomattavaa paranemista (ks. esim. Potter 2005, s. 104, Skuras & Tzamaras 2000, s. 225).

KTM:n yritystukea maaseudun mikroyrityksille myönnetään Itä- ja Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelmista, Etelä- ja Länsi-Suomen tavoite 2-ohjelmista sekä Etelä- ja Länsi-Suomen tavoite 2-ohjelmien siirtymäkauden alueille. Siten KTM:n yritystuki kattaa maantieteellisesti suurimman osan Suomea. Seuraavaksi tarkastellaan hieman yksityiskohtaisemmin yritystukia maaseudun kehittämisohjelmakontekstissa. Tutkimuksen painopisteenä on analysoida MMM:n ja siten varsinaisten maaseudun kehittämisohjelmien alaisia yritystukia. Maaseudun kehittämisohjelmat kuuluvat maaseutupolitiikan instrumentteihin. Tutkimuksessa maaseutupolitiikkaa kokonaisuudessaan ei kuitenkaan tarkastella. On kuitenkin huomattava, että maaseutu- ja aluepolitiikka eivät ole määritelmiltään, tavoitteiltaan eivätkä keinoiltaan yksi ja sama asia; maaseutu- ja aluepolitiikan suhde ei ole aina kitkaton ja tavoitteiden yhdenmukaisuuden suhteen ristiriidaton (ks. Hyyryläinen & Rannikko (toim.) 2000, YTR 2004).

3.2 Yritystuet maaseudun kehittämishjelmissä

Maaseudun kehittämishjelmien tavoitteena on turvata ja kohentaa maaseudun elinvoimaa luomalla alueille uusia työpaikkoja sekä turvaamalla olemassa olevia. Keskeisenä keinona tässä on luoda maaseudulle uutta sekä kehittää jo olemassa olevaa yritystoimintaa. Oleellisena työkaluna ovat yritystuet, vaikkakaan ne eivät ole ainoa keino jolla yritystoiminnan edellytyksiin pyritään vaikuttamaan.

Yritystuilla on aina aluetaloudellisia – positiivisia ja/tai negatiivisia – vaikutuksia. Erityisen positiivisia, voimakkaita ja tietoisia ne ovat silloin, kun yritystukipolitiikkaa toteutetaan selkeän integroidusti muiden alueen kehittämiseen tähtäävien toimenpiteiden kanssa. Maaseudun kehittämisen työkaluina ovat ohjelmallisen aluepolitiikan periaatteen mukaisesti alueelliset kehittämishjelmat. Maaseudun tai siihen liittyvillä kehittämishjelmilla tuetaan maamme syrjäisiä, kehityksestä jälkeen jääneitä alueita sekä muitakin maaseutualueita. Tukea painotetaan erityisesti ydin- ja harvaan asutuille maaseutualueille. EU-osarahoitteisilla Itä- ja Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelmilla tuetaan kehityksestä jälkeen jääneitä syrjäisiä alueitamme, ja ohjelmien yhtenä painopisteenä on maaseudun kehittäminen. Muita, varsinaisia maaseudun kehittämishjelmia ovat EU-osarahoitteiset Alueellinen maaseudun kehittämishjelma (ALMA), LEADER+ -yhteisöaloite sekä kokonaan kansallisesti rahoitettu Paikallisen omaehtoisuuden maaseutuohjelma (POMO+). Yritystukien osuus maaseudun kehittämishjelmien käytettävästä kokonaisrahamäärästä vaihtelee ohjelmittain ja alueittain, mutta joka tapauksessa yritystukeen kohdistetaan varoista huomattava osa, paikoin yli puoletkin kehittämishjelman kokonaisrahamäärästä. Liitteessä 1 on esitetty kartoin maaseudun kehittämishjelmien maantieteellinen kattavuus.²

Paikallisten toimintaryhmien kautta toteutetuissa hankkeissa vastuu hankepäätöksistä on siirretty paikallisille toimintaryhmille. Paikalliset toimintaryhmät ovat maaseudun kehittämissyhistyksiä, jotka kokoavat yhteen eri alueen tahot. Maaseudun kehittämissyhistyksissä toimivat sekä erilaisten yhdistysten, kuntien ja yritysten edustajat että yksityiset oman paikkakuntansa ja seutukuntansa kehittämisestä kiinnostuneet ihmiset. Kukin kehittämissyhistys tekee oman kuusivuotisen kehittämishjelmansa. Ohjelman kautta rahoitetaan kehittämissyhistyksen ja yritystukihankkeita. Toimintaryhmät tekevät itse hankepäätökset, ja TE-keskus toimii ainoastaan laillisuusvalvojana. Rahoitus tulee EU:lta, valtiolta, kunnista, sekä hankkeisiin osallistuvilta itseltään. Ryhmien toiminta-alueet ovat keskimäärin seutukunnan kokoisia. Toimintaryhmiä on Suomessa nykyisellä EU:n ohjelmakaudella 58, ja ne kattavat lähes koko maaseutumme. Toimintaryhmät toimivat jonkin maaseudun kehittämishjelman alla. LEADER+ ja POMO+ -ohjelmat toteutetaan yksinomaan toimintaryhmien kautta. ALMA:ssa sekä Itä- ja Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelmissä toimintaryhmätyö on yksi, muttei ainoa kehittämisen toimintamuoto (ks. tarkemmin esim. MMM 1999, Valtiontalouden tarkastusvirasto 2004).

² POMO+-ohjelmasta ja Interreg-yhteisöaloitteesta ei juuri myönnetä yritystukea, joten karttoja kyseisistä ohjelmista ei ole liitteessä 1.

Myönnettyjen yritystukien volyymeissä suhteessa muihin kehittämisspanoksiin on suuria alueellisia eroja. Tukien kohdentumisen alueittaiset erot voivat selittyä osittain, mutteivät ainoastaan ”fyysisten olosuhteiden” (esimerkiksi markkinoiden läheisyys, maatilojen lukumäärä, maaseututyypit) eroilla. Tietyt alueet ovat tietoisesti keskittäneet resurssejaan yritysten tukemiseen, mikä näkyy ohjelmatyön toteutuksen kautta yritystukien massiivisempaan käyttöön. Merkitystä on myös alueellisten TE-keskusten (ja paikallisten toimintaryhmien) omilla, muihin alueen ohjelmiin kytkeytyvillä tavoitteilla sekä yritystukien valintaa ja päätöksentekoa koskevilla käytännöillä, koska alueelliset TE-keskukset (ja paikalliset toimintaryhmät) tekevät alueensa yritystukipäätökset itse.

Luvussa 4 käsitellään MMM:n yritystukia ja niiden kohdentumista. Kaikki MMM:n yritystuet myönnetään tuen hakijalle jonkin maaseudun kehittämissohjelman kautta. Tässä tutkimuksessa yritystukien kohdentumista ei käsitellä ohjelmittain eikä juuri alueittainkaan, koska tarkoituksena on saada kokonaiskuva koko maan tilanteesta. Luvussa 5 kuvataan lyhyesti myös KTM:n mikroyritystukia sekä kohdentumista, jotta maaseudun mikroyrityksiin kohdistuvasta yritystukijärjestelmästä saadaan kattava, joskin KTM:n tukien osalta varsin pintapuolinen kuva.

3.3 Yritystukien seuranta sekä kohdentumisen tarkastelu

3.3.1 Seuranta

Perinteisesti yritystukien kohdentuvuutta ja tuloksia on seurattu eri ministeriöiden hallinnonalaisten hankerekisterien avulla, joita ovat esimerkiksi luvussa 2.1 kuvattu MMM:n Hanke2000-rekisteri sekä luvussa 2.5 kuvattu KTM:n YRTTI-rekisteri. Hankkeiden rahoitustietojen (sidonta- ja maksatustiedot jaettuna EU-, kansallisiin ja yksityisiin kustannuksiin) lisäksi rekisterit pitävät sisällään lukuisia seurantaindikaattoreita, joista ehkä käytetyimpiä ovat hankkeen työpaikka- ja yritysvaikutuksia mittaavat indikaattorit.

Hankkeiden seuranta rekisterien avulla voidaan nähdä välttämättömänä asiana. Rekisterin toimiessa tarkoituksenmukaisella tavalla saadaan erittäin arvokasta ja jatkuvasti päivittyvää tietoa siitä, miten koko ohjelma ja yksittäiset hankkeet toimivat ja ovat edenneet. Rekistereihin liittyy kuitenkin lukuisia puutteita, joita ovat esimerkiksi

- seurantatietojen puutteellisuus monen hankkeen kohdalla,
- virheet ja epätasallisuudet tietojen rekisteröinnissä sekä
- tavoitteiden ja toteumien suuri epätasapaino monen hankkeen kohdalla.

MMM:n yritystukia seurataan TIKE:n ylläpitämällä Hanke2000-rekisterillä, jota käsiteltiin luvussa 2.1. Tukien seurantaan liittyviin kysymyksiin palataan vielä luvussa 3.4 tukien vaikuttavuuden tarkastelun yhteydessä.

3.3.2 Kohdentumisen tarkastelu

Tutkimuksessa painotetaan yritystukien kohdentumisen tarkasteluun. Näkökulmia voivat olla esimerkiksi tukien kohdentuminen

- alueittain (esimerkiksi koko maassa, TE-keskuksittain, maaseututyypeittäin),
- ohjelmittain (esimerkiksi maaseudun kehittämissuunnitelmissa ALMA, LEADER+, sekä Itä- ja Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelmat),
- toimialoittain,
- tukityypeittäin (esimerkiksi MMM:n yritystukien kohdalla investointi-, kehittämis- ja käynnistysavustukset) sekä
- tukea saavan yrityksen mukaan (tässä selvityksessä: maatilakäyttäjät yritykset, ketjuyritykset ja muut yritykset; monialaiset maatilat ja kaikki mikroyritykset; alle viiden ja 5–9 henkilön mikroyritykset).

Yritystukien kohdentumisen mittana käytetään tässä tutkimuksessa myönnettyjen yritystukien lukumäärää tai vaihtoehtoisesti kustannuksia. Kustannukset puolestaan voidaan jakaa esimerkiksi

- yritystukea saaneiden hankkeiden kokonaiskustannuksiin (sisältäen sekä myönnettyyn yritystuen että omarahoitusosuuden),
- varsinaiseen yritystukeen eli myönnettyyn yritystukeen ja
- yksityiseen rahoitukseen (jota ei tässä tutkimuksessa käytetä).

Yritystukien kohdentumisen tarkastelun luotettavuus on pitkälti kiinni tukien seurantarjestelmien luotettavuudesta. Seurantarjestelmien luotettavuus rahoitus- ja tulostietoihin on se perusta, johon arvioitsijan ja tutkijan tulisi voida luottaa sekä käyttää syvällisemmän analyysin ja vaikuttavuuden tarkastelun perustietona. Tässä tutkimuksessa yritystukien kohdentumista tarkastellaan ainoastaan yritystukea saaneiden hankkeiden lukumäärä- ja rahoitustietojen valossa. Kyseiset tiedot – niin sanotut päätöstiedot – ovat luonteestaan johtuen muista seurantariedoista poiketen luotettavia. Myös tässä tutkimuksessa käytetyt MMM:n yritystukea saaneiden hankkeiden toimialatiedot ovat kuitenkin jossain määrin puutteellisia ja epäluotettavia (ks. luku 2.1).

3.4 Yritystuen vaikuttavuuden arviointi

Sen lisäksi, että yritystukiresurssien *kohdentumista* tulee ohjelman toimivuuden vuoksi seurata, ei tulisi unohtaa yritystukien *vaikuttavuuden* mittaamista. Oikeanlaisella tuen kohdentumisella vaikutetaan oleellisesti tuen vaikuttavuuteen (ks. esim. KTM 2005d). Oleellistahan on, että käytettävissä olevilla panoksilla saadaan aikaan mahdollisimman positiivinen ja tarkoituksenmukainen vaikuttavuus. Tässä tutkimuksessa keskitytään yritystukien kohdentu-

misen tarkasteluun. Seuraavaksi kuvataan kuitenkin lyhyesti sitä, mitä yritystuen vaikuttavuuden mittaamisella tarkoitetaan, miten vaikuttavuutta on pyritty arvioimaan ja millaisia ongelmia tämän suhteen on havaittu. Tarkastelu havainnollistaa sitä, millaisen vaikutusketjun yritystuen ja yleisemmin aluepolitiikan käytön oletetaan tai ainakin toivotaan saavan tukea saaneella alueella aikaan. Vaikka tässä ei pyritä ottamaan kantaa maaseudun mikroyrityksiin kohdistettujen tukien oikeutukseen, korostettakoon että ilman tukien vaikuttavuuden analysointia minkäänlaisia aluepoliittisia tukia – etenkin julkisia sellaisia – ei tulisi luonnollisestikaan käyttää.

Yritystukien *vaikuttavuuden seuranta* tarkoittaa sitä, että tuen aikaansaannoksia seurataan senkin jälkeen kun yritystuen aikaansaamista (välittömistä) tuloksista tai seurantaindikaattoreista on raportoitu. Yritystukiseurannan aikajännettä voidaan vaihe vaiheelta kuvata seuraavasti:

- 1) rahoitus-/tukisopimuksen syntyminen
- 2) seuranta hankkeen edistymisen aikana
- 3) tulosten raportointi hankkeen päättyessä
- 4) vaikutusten seuranta (Haarajärvi & Myhrman 1994, s. 75).

Valitettavan usein seuranta loppuu kohtaan 3 tai kohta 4 jää hyvin vaillinaiseksi. Tätä voidaan pitää hyvin suurena puutteena, koska vasta kohdan 4 perusteellinen tarkastelu tuo esille sen millaiset aluetaloudelliset vaikutukset harjoitetulla aluepolitiikalla – tässä yritystuella – on ollut. Lisäksi vaikuttavuuden tarkastelulla voidaan tuoda esille argumentteja, jotka puoltavat tai eivät puolla nykyisen yritystukijärjestelmän oikeutusta ja tarkoituksenmukaisuutta. Edelleen vaikuttavuuden tarkastelun tulisi sisältää pitkän aikavälin tarkastelua, esimerkiksi mikä on tukea saaneen yrityksen tilanne (tai onko yritystä enää olemassa) vuosien kuluttua tuen myöntämisestä. Kestävän kehityksen yhteydessä, etenkin paikallista kehittämistä tarkasteltaessa, käytetään usein *capacity building* – eli kapasiteetin rakentamisen käsitettä haluttaessa korostaa pitkäkestoisten ja kestävien vaikutusten olennaisuutta aluekehittämisessä (ks. esim. Armstrong & Taylor 2000, s. 254–258).

Eräitä ongelmia ja huomioitavia seikkoja vaikuttavuuden mittaamisessa

Yritystukien vaikuttavuuden tarkastelun kohdalla ongelmana on, että sopivia yrityskohtaisia tietoja sisältäviä tietokantoja ei ole helposti saatavilla. Lisäksi erityisesti yritystukirekisterien seurantaindikaattoritiedot ovat mitä todennäköisimmin osittain epäluotettavia ja vaillinaisia. Tukien arvioinnin menetelminä on käytetty niin kvalitatiivisia kuin kvantitatiivisia menetelmiä perustuen yritystukirekisteriaineiston lisäksi sekä primääriseen (esimerkiksi haastattelut ja kyselyt) että sekundääriseen (esimerkiksi yrityksen tilinpäätösinformaatio) aineistoon. Yritystukien vaikuttavuuden arvioinneissa ei tulisikaan käyttää ainoastaan yhtä menetelmää. Tukien vaikutuksia on arvioitu useimmiten kvalitatiivisin menetelmin kuten haastatteluin ja tapaustutkimuksin. Viime aikoina kvantitatiiviset menetelmät arvioinneissa ovat kuitenkin

kin saaneet yhä enemmän kannatusta (ks. esim. Asplund & Kiander 2003, Haukka 2002, Kangasharju & Venetoklis 2002).

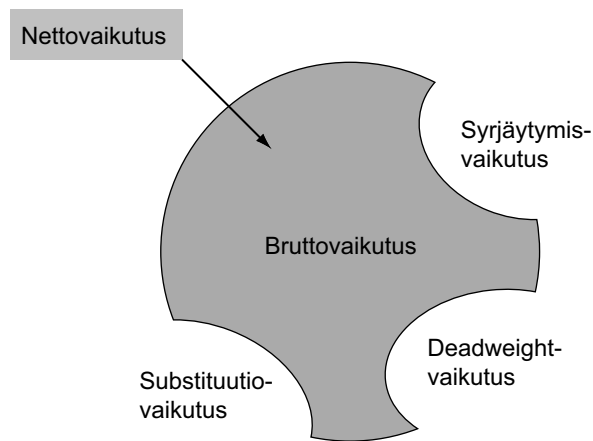
Alueellisten kehittämistukien vaikuttavuuden mittaaminen on aina vaikeaa. Yhteisöllisissä, ”pehmeämmän arvon” kehittämishankkeissa (esim. kylän kehittämishankkeet) tämän voidaan nähdä jopa korostuvan verrattuna ”kovempien arvojen” yritystukiin. Vaikuttavuuden arviointiin liittyviä ongelmia ja käytettäviä menetelmiä on kirjallisuudessa esitetty runsaasti, mutta ongelmien tunnistaminen ja niihin käytettävien sopivien menetelmien soveltaminen käytännön arvioinnissa on osoittautunut erittäin haasteelliseksi. Kuvassa 2 esitetään politiikka-arviointeihin liittyviä perusongelmia, joita ovat arvioitavan kehittämispanoksen deadweight – eli hukkavaikutus, substituutiovaikutus sekä syrjäytymisvaikutus.

Deadweight-vaikutuksella tarkoitetaan sitä, että samaan, tiettyyn tuen ansioksi luettuun vaikutukseen olisi päästy joka tapauksessa, ilman tukeakin (EC 1999c, s. 79). Toisinaan vaikutuksesta käytetään myös hukkavaikutus-termiä.

Substituutiovaikutuksella tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että tuen johdosta syntyneestä henkilö- tai organisaatiotason vaikutuksesta seuraa samansuuruinen, mutta päinvastainen vaikutus. Esimerkiksi työtön henkilö rekrytoidaan tuen turvin, mutta tämän johdosta toinen henkilö jää työttömäksi (EC 1999b, s. 113, EC 1999c, s. 80). Nimensä mukaisesti haluttu vaikutus ikään kuin korvautuu toisella, päinvastaisella vaikutuksella, ja tilanne on samankaltainen kuin lähtötilanteessa.

Syrjäytymisvaikutuksessa (displacement effect) on kyse substituutiovaikutuksen kaltaisesta mekanismista, mutta tarkastelukohteena on aluetaso. Esimerkiksi työpaikka luodaan tuen turvin alueelle, mutta tämän johdosta vastaava työpaikka menetetään toisella alueella (siksi, että tukea ei tällä alueella saada) (EC 1999b, s. 113, EC 1999c, s. 80).

Kun kyseiset vaikutukset otetaan huomioon, päästään tietyn kehittämispanoksen, esimerkiksi yhden yritystuen, kokonais- eli bruttovaikutuksista lähemmäs nettovaikutuksia. Ihanteellisten arviointiolosuhteiden saavuttamiseksi tarvittaisiinkin yksinkertaisesti malli, joka pystyisi ennustamaan tapahtumien kulun tilanteessa, jossa tukea saanut yritys ei olisi saanut tukea (Armstrong & Taylor 2000, s. 386). Ekonometrisiä menetelmiä tähän onkin kehitelty, vaikka tällaisilla todellisuutta yksinkertaistavilla malleilla on aina puolestapuhujien ohella vastustajia. Erityisesti aluepolitiikan ohjelma-arvioinneissa tuen nettovaikutavuuden menetelmänä on käytetty yleisesti yritystukea saaneille yrittäjille suunnattuja kyselyitä ja haastatteluita. Tällöin tyypillisesti kysytään, missä määrin hanke olisi toteutunut ilman tukea. Kyselyn ja/tai haastattelun perusteella seurantaindikaattoritietojen mukaiselle kokonaisvaikutukselle saadaan kerroin, jolloin voidaan laskea tuen nettovaikutus (ks. esim. Keränen ym. 2004, s. 130). Tuensaajille suunnatun kyselyn etuna verrattuna muihin menetelmiin on erityisesti se, että tuen vaikuttavuudessa päästään yksilötasolle ja siten mahdollisesti tarkempaan ja yksilöllisempään vaikuttavuuden tarkasteluun. Toisaalta yrittäjien voi olla erittäin hankalaa yksilöidä tuen vaikutusta lukuisten tekijöiden joukosta. Lisäksi erityi-

Kuva 2. Deadweight-, substituutio- ja syrjäytymisvaikutusten huomioon ottaminen vaikuttavuuden arvioinnissa (EC 1999b, s. 113).

sesti syrjäytymisvaikutusta on lähes mahdotonta tunnistaa yksittäisille tuensaajille suunnatun kyselyn turvin. Edelleen kyselyihin voi liittyä tuen saannin epävarmuus tulevaisuudessa, jolloin tuensaaja uskoo että hänen vastauksensa voivat vaikuttaa tuen saantiin jatkossa. Kuitenkin yrittäjille suunnattujen kyselyiden ajatellaan yleisesti tuottavan arvokasta tietoa arviointeihin (Armstrong & Taylor 2000, s. 383).

Yksi tapa arvioida yritystuen vaikuttavuutta on tehdä vertailevaa analyysiä tukea saaneiden yritysten suhteesta tiettyyn joukkoon vertailuyrityksiä, jotka eivät ole saaneet yritystukea. Edustavan vertailujoukon – toisin sanoen ominaisuuksiltaan samankaltaisten yritysten kuin tukea saaneiden yritysten – löytäminen on kuitenkin erittäin vaikeaa (Armstrong & Taylor 2000, s. 386). Usein yritystuen vaikutuksia tutkittaessa tukea saaneita yrityksiä verrataan esimerkiksi ”henkiinjäämisdennäköisyyden” (survival rate) tai liikevaihdon kehityksen valossa yrityksiin, jotka eivät ole hakeneet tukea. Kyseisen lähestymistavan ongelma on siinä, että yritystuen tarkoituksena on pienentää kuilua tuettavien yritysten ja tukea hakemattomien yritysten välillä. Oletuksenahan on, että tukea hakemattomat yritykset menestyvät ilman tukea vähintään yhtä hyvin kuin tuetut yritykset. Näin ollen vertailu ei välttämättä tuota merkittävää lisäarvoa. Relevanttia voisi olla vertailla tukea saaneita yrityksiä yrityksiin, jotka ovat hakeneet mutta eivät ole saaneet tukea. Tämä ei ole kuitenkaan yrityksen käynnistämistuen kohdalla mahdollista. Voidaan nimittäin olettaa, että yrityksiä on jäänyt perustamatta juuri siksi, ettei tukea ole saatu (Del Monte & Scalera 2001, s. 13). Sen sijaan muiden yritystukimuotojen kuin käynnistämistukien kohdalla olisi mahdollista tehdä tällaista vertailua. Tällöin olisi kuitenkin tarkasteltava sitä, ovatko tukea saaneet yritykset jo ennen tuen myöntämistä tietyiltä ominaisuuksiltaan keskimäärin, esimerkiksi liikevaihdon, kasvun tai kannattavuuden suhteen erilaisia kuin yritykset, jotka ovat hakeneet mutta eivät ole saaneet tukea. Näin teki esimerkiksi Venetoklis (1998) tarkastellessaan KTM:n tukea hakeneiden yritysten ominaisuuksia, rahoitettujen hankkeiden ominaisuuksia sekä KTM:n suorittamien rahoitustoimien vaikutuksia.

Yritystukien vaikutuksia on mitattu ajan kuluessa erilaisin menetelmin. Usein kvalitatiivisella tutkimusotteella (haastattelut, kysymykset) tehdyt tutkimukset antavat vaikutuksista positiivisemmän kuvan kuin kvantitatiiviset, esimerkiksi ekonometriin malleihin perustuvat menetelmät. Yleisesti voidaan kuitenkin todeta, että yritystukien oikeutuksesta niiden vaikuttavuuden näkökulmasta ollaan montaa eri mieltä. Tämä korostaa vaikuttavuuden (ja kohdentumisen) arviointimenetelmien tarkoituksen- ja yhdenmukaisuuden tärkeyttä. Ongelma on yhteinen kaikkien alueellisten kehittämisohjelmien arviointien kohdalla.

Vaikuttavuuden arvioinnin looginen viitekehys

Aluepolitiikan vaikuttavuuden arvioinnissa on muodostunut joukko vakiintuneita käsitteitä, joiden tarkastelu ja ymmärtäminen on välttämätöntä alueellisten kehittämisohjelmien ja toimenpiteiden – tässä yritystukien – vaikutusketjujen ja ohjelma-arviointien periaatteiden oivaltamiseksi. Tarkastellaan seuraavaksi lyhyesti arvioinneissa esille nousevia käsitteitä. Käsitteet määritellään tässä siten, millä tavalla ne nimenomaan aluepolitiikan arvioinnin kontekstissa ymmärretään. Tässä käsitteiden määrittelyn pohjana on käytetty Euroopan komission viitekehystä sosio-ekonomisten ohjelmien arvioinneista (ks. tarkemmin EC 1999a). Käsitteet voidaan samalla ymmärtää kriteereiksi, joissa onnistumista voidaan käyttää myös yhtenä yritystuen oikeutuksen viitekehystenä.

Panoksilla (input) tarkoitetaan niitä resursseja, joita ohjelman toimenpiteisiin suunnataan. Resurssit voidaan jakaa esimerkiksi rahallisiin, inhimillisiin ja fyysisiin/materiaalisiin resursseihin.

Toimenpide (measure) määritellään tässä ohjelman hallinnoinnin perusyksiköksi. Toimenpide koostuu joukosta samankaltaisia projekteja ja eri panoksia. Toimenpiteitä toteutetaan projekteina/hankkeina.

Tuotokset (output) ovat niitä konkreettisia seurauksia, joihin toimenpiteet johtavat. Tuotokset voidaan määrittellä myös rahoitetuiksi ja saavutetuiksi (konkretisoituneiksi) toimiksi/tuloksiksi, jotka ovat seurausta rahoituksen myöntämisestä toimenpiteelle.

Tehokkuus (efficiency) voidaan määrittellä panos/tuotos-suhteeksi. Mitä pienempi on suhdeluku, sitä tehokkaampaa toiminta on ollut. Toisin sanoen arvioidaan sitä, millaisilla kustannuksilla tai panoksilla on päästy saavutettuihin tuloksiin.

Vaikutus (effect) määritellään usein ohjelma-arvioinneissa sosio-ekonomiseksi tai ympäristömuutokseksi, joka johtuu suoraan tai epäsuorasti toteutetusta toimenpiteestä/interventios-ta. Vaikutukset voivat siis olla välittömiä tai välillisiä. Vaikutuksiin sisältyvät sekä tulokset että kerrannaisvaikutukset, eli käytännössä sekä välittömät että välilliset hankkeen aikaansaamat vaikutukset. Vaikutus ei ole sama asia kuin tuotos, vaikka kyseiset termit menevät välillä sekaisin.

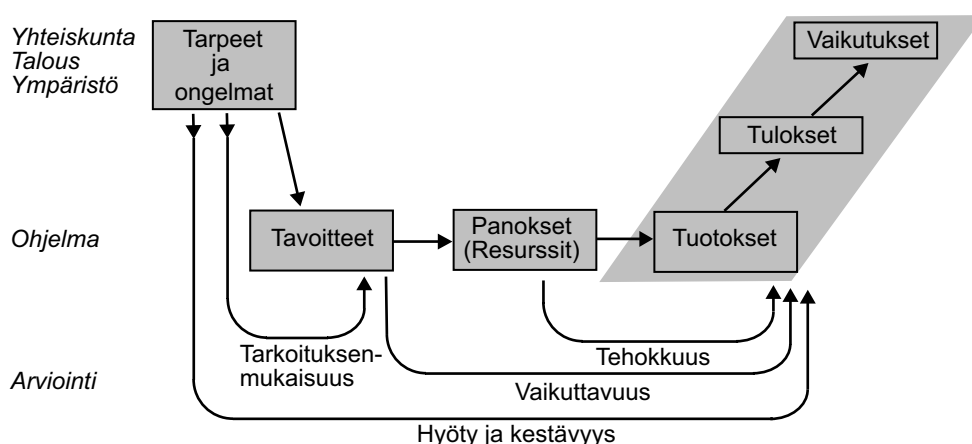
Vaikuttavuudella (effectiveness) tarkoitetaan tavallisesti etenkin EU:n rakennerahastoterminologiassa sitä, miten tukimuodon tai ohjelman toteuttamisella aikaansaadut kokonaisvaikutukset vastaavat tukimuodon toteuttamiselle asetettuihin tavoitteisiin. Vaikuttavuudella viitataan yleensä toiminnan kautta aikaansaatuihin laajempiin yhteiskunnallisiin muutoksiin.

Tarkoituksenmukaisuudella (relevance) tarkoitetaan ohjelman tai toimenpiteen soveltuvuutta toimintaympäristön tarpeisiin.

Hyödyllisyydellä (utility) tarkoitetaan sitä, että ohjelma ja sen vaikutukset vastaavat ohjelman kohderyhmän tarpeisiin sekä odotuksiin ja niihin ongelmiin joihin ohjelmalla haetaan ratkaisua.

Ohjelman tulosten ja vaikutusten *kestävyydellä (sustainability)* viitataan siihen, kuinka pitkään aikaansaadut myönteiset tulokset ja vaikutukset säilyvät. Tulokset ja vaikutukset ovat kestäviä, jos toiminta jatkuu rahoituksen loputtuakin. Mikäli näin ei käy tai mikäli ohjelmasta on seurannut negatiivisia, usein ympäristöön kohdistuvia vaikutuksia, ohjelmalla ei ole ollut kestävää vaikutusta.

Loogiseen viitekehukseen perustuva arviointi pyrkii vastaamaan siihen, miten ohjelma on vastannut näihin kriteereihin. Toisin sanoen vaikuttavuuden arvioinnin loogiseen viitekehukseen perustuvalla arvioinnilla mitataan yleensä ennalta määritellyin seurantaindikaattorein (usein kvantitatiivisesti) sitä, millaisia ja miten paljon vaikutuksia on saatu aikaiseksi tietyllä määrällä tiettyjä resursseja (ks. menetelmistä tarkemmin esim. EC 1999a). Ohjelman tai tietyn kehittämisspanoksen vaikutusketjua voidaan luonnehtia kuvalla 3.

Kuva 3. Vaikuttavuuden arvioinnin looginen viitekehys (EC 1999b, s. 71, Virtanen & Uusikylä 2002, s. 15).

3.5 Yritystuen käytön oikeutus

Luonnollisesti on oltava syitä sille, miksi yhteiskunta ja EU suuntaavat varojaan yritystukiin. Tarkasteltaessa politiikkatoimenpiteitä yleensäkin on tärkeää pystyä osoittamaan ”teoreettinen oikeutus” sille, miksi tietty toimenpide ja siten vapaisiin markkinoihin puuttuminen parantaisi talouden suorituskykyä verrattuna vapaiden markkinoiden toimintaan (Potter 2005, s. 105). Yritystukien vaikuttavuuden runsas tutkimus on johtanut varsin vilkkaaseen tutkijoiden väliseen keskusteluun siitä, onko yritystukipolitiikka oikeutettua. Kun kehittämisohjelmien lakisäätöissä politiikka-arvioinneissa yritystuen nähdään varsin yleisesti saavan aikaan mittavia aluetaloudellisia vaikutuksia esimerkiksi työllistävyyden näkökulmasta, muiden tutkimusten kuin varsinaisten ohjelma-arviointien näkemykset tuen hyödystä suhteessa siihen käytettyihin resursseihin ja siten tuen oikeutuksesta vaihtelevat voimakkaammin. Toisaalta on selvää, että tuen vaikuttavuuden arviointi on varsin voimakkaasti juuri tiettyyn aikaan ja paikkaan sidottu. Seuraavaksi tarkastellaan yritystuen oikeutukseen liittyviä näkökulmia sekä teorian että empirian tasolla.

3.5.1 Markkinaepäonnistumisten korjaaminen

Klassisessa talousteoriassa yritystukien käytön pääasialliseksi perusteeksi on nostettu markkinaepäonnistumisten (market failure) korjaaminen julkisen vallan toimilla. Tällöin yritystukien muodossa tapahtuvalla julkisen vallan puuttumisella markkinoiden toimintaan pyritään parantamaan kokonaistaloudellista tehokkuutta. Tyypillistä markkinaepäonnistumisille on se, että yritysten ja kotitalouksien kokema hyöty ja niille aiheutuvat kustannukset ovat eri suuret kuin yhteiskunnalliset hyödyt ja kustannukset (Teuvo 1998, s. 4–5).

Markkinaepäonnistumisten syyt on jaettu yleisesti ulkoisvaikutuksiin, talouden rakenteelliseen jäykkyyteen (epätäydellinen kilpailu) ja epäsymmetriseen rahoitusinformaatioon. *Ulkoisvaikutukset* syntyvät silloin, kun hyödykkeiltä puuttuvat markkinat. Ulkoisvaikutukset voivat olla yhteiskunnan kannalta sekä positiivisia että negatiivisia. Esimerkiksi tutkimus- ja kehittämisinvestoinnit voivat olla yhteiskunnallisilta hyödyiltään suurempia kuin hankkeesta yritykselle koituvat hyödyt. Ympäristön saastuminen on tyyppiesimerkki negatiivisesta ulkoisvaikutuksesta (Teuvo 1998, s. 5).

Epätäydellinen kilpailu voi synnyttää talouteen rakenteellista jäykkyyttä. Tällöin talouden sopeutuminen tuotantorakenteen muutokseen voi vaikeutua. Toisaalta tuotannon keskittämällä/keskittymisellä voidaan saavuttaa mittakaava-etuja ja synergiaetuja ja tätä kautta aluetaloudellisia, positiivisia kerrannaisvaikutuksia. Lisäksi täydellinen kilpailu eri toimialoilla on käytännössä harvinaista. Epätäydelliselle kilpailulle nojaavaa perustetta julkiselle tuelle onkin vaikea löytää (Teuvo 1998, s. 6–7).

Epätäydellisen rahoitusinformaation tapauksessa yrityksellä, joka aikoo rahoittaa hankkeensa lainalla, on parempi tieto hankkeen riskipitoisuudesta kuin lainanantajalla. Epäsymmetrinen informaatio voikin olla perusteena julkisen vallan tuelle tai erityisrahoitukselle silloin, jos

markkinoilla valikoituu järjestelmällisesti rahoitettaviksi sellaisia hankkeita jotka ovat kokonaistaloudellisen tehokkuuden kannalta vähiten toivottavia (Teuvo 1998, s. 7–8). Potterin (2005, s. 105) mukaan tämä on keskeinen ongelma juuri uusille ja pienille yrityksille ja mahdollisesti estää lainanantajaa tekemästä tarkoituksenmukaista yritystukipäätöstä.

Markkinaepäonnistumisista kumpuavat perusteet yritystuen käytölle jättävät huomioimatta oleellisen tuen käytön perusteen: alueellisesti tasapainoisen kehityksen, joka on yksi aluepolitiikan peruspilareista. On yleisesti tunnustettu tosiasia, että markkinavoimat eivät pysty takaamaan alueellisesti tasapainoista kehitystä. Tämän vuoksi esimerkiksi Euroopan unionin koheesiorahastosta ja muista rakennerahastoista suunnataan yritys- ja muuta ohjelmatukea alueellisten kehityserojen tasoittamiseksi. Aluepolitiikka ei kuitenkaan yksin riitä perustelemaan alueellisten kehittämismäärärahojen – tässä yritystukien – käyttöä. Resurssien käytön tulee vääristää mahdollisimman vähän vapaita kilpailuolosuhteita. Lisäksi tuen käytöllä tulee pyrkiä mahdollisimman suureen, positiiviseen vaikuttavuuteen. Tukien käytön vähimmäisedellytyksenä on, että niistä koitua kokonaishyöty on suurempi kuin niistä aiheutunut kokonaisuuhannus. On hyvä pitää mielessä, että aluepolitiikkakin voi epäonnistua.

Markkinaepäonnistumiseen nojautuva tuen oikeutuksen lähestymistapa sisältää lisäksi kaksi merkittävää ongelmaa:

- 1) Vaikka tietty markkinaepäonnistuminen (market failure) oikeuttaisi politiikka-interventioon, tässä yritystuen käyttöön, se ei tuota paljoa ainakaan tarkkaa tietoa siitä mitä ongelmalle tulisi yrittäjyyspolitiikalla tehdä ja miten. Toisin sanoen millaisia tuen keinoja tulisi käyttää ja mihin tai keille keinot tulisi kohdistaa.
- 2) Markkinaepäonnistumisen lähestymistapa perustuu staattiseen malliin markkinoista ja täydelliseen kilpailuun. Tämä on luonnollisesti rajoittava tekijä, kun tarkastellaan taloudellista kehitystä dynaamisena prosessina, jossa yrittäjyys ja siinä tapahtuvat muutokset on yksi keskeisistä tekijöistä. Esimerkiksi innovaatiopolitiikassa mallin staattisuuden haitat korostuvat (Potter 2005, s. 106–107).

3.5.2 Yritystuen kilpailuvaikutukset

Kuitunen & Lavaste (1995) tarkastelivat tutkimuksessaan yrityksille suunnatun julkisen tuen kilpailua vääristäviä vaikutuksia kolmesta näkökulmasta:

- 1) tuen yleisten kilpailua vääristävien vaikutusten kannalta, jolloin tukea saanut yritys voi hinnoitella tuotteensa muita edullisemmiksi, valtaamaan markkinoita ja vieämään asiakkaita kilpailijoiltaan,
- 2) tuen tuotantoa lisäävien vaikutusten kannalta, jolloin tarjonnan kasvu johtaa hintatason alenemiseen, jos kysyntä ei samanaikaisesti nouse. Laman aikana tällaisella tuella on vahingollisia vaikutuksia kilpailijoiden elinkeinotoiminnalle; sekä

- 3) tuen markkinarakennevaikutusten kannalta, jolloin tuen avulla aikaansaatu tarjonnan lisääminen taantuville markkinoille keskittää alan yritystoimintaa keinoitekoisesti.

Kuitunen & Lavaste (1995, s. 83–84) päättelevät, että

- investointitukea myönnetään usein hankkeisiin, joilla luodaan ylikapasiteettia taantuville aloille;
- tukea ei tulisi myöntää, jos tuki todennäköisesti asettaa alan yrittäjät niin epätasa-puoliseen asemaan että tuen saaja voi vallata markkinoita tavalla, joka ei perustu yrityksen luontaisten kilpailuetujen vahvistamiseen, ja johon muilla alan yrittäjillä ei ole mahdollisuutta vastata omia kilpailuetujaan vahvistamalla;
- tukiviranomaisille olisi suositeltavaa laatia selkeät ohjeet tukien kilpailuvaikutusten arvioimiseksi asianmukaisella tavalla. Tukipäätöstä ei tulisi vahvistaa ennen kuin on varmistuttu siitä, ettei kilpailu vääristy julkisen tuen vuoksi.

Tuen kilpailuvaikutusten arviointi tukihakemusten käsittelyssä osoittautui varsin puutteelliseksi tai arviointia ei ollut suoritettu lainkaan. Tuen päätavoitteena näyttikin olevan se, että tuettu hanke ja yritys menestyivät hyvin tukipäätöksen jälkeen (Kuitunen & Lavaste 1995, s. 80, 84). Kilpailukykyisen yritystoiminnan jatkumisen kannalta tukihakemuksen arviointi edellyttää, että arvioinnissa olisi selvitettävä olemassa olevan tuotantokapasiteetin määrä, kysynnän määrä ja sen kehityssuunta sekä hankkeen kapasiteettia lisäävät vaikutukset. Kuitusen & Lavasteen (1995, s. 79) mukaan tämä edellyttää ainakin seuraavien tietojen keräämistä:

- kuinka paljon tuettava hanke lisää tuotantokapasiteetin määrää?
- mitkä muut yritykset valmistavat tuotetta, jonka tuotannon laajentamiseen tukea annetaan?
- mikä on näiden yritysten tuotantokapasiteetin määrä ko. tuotteen osalta?
- mikä on kyseisen tuotteen kysyntä nyt ja mikä se on ollut viimeisen viiden vuoden aikana?
- *miten tuotteen kysynnän odotetaan kehittyvän?*

Markkinatilanteen kartoituksen puutteellisuus saattaa johtua ainakin osittain aluepoliittisten tukien yleisistä tavoitteista. Tukien yleisenä tavoitteenahan on vahvistaa tuotantorakenteeltaan ongelmallisten alueiden elinkeinorakennetta. Esimerkiksi yksittäisen TE-keskuksen tavoitteena voi olla nimenomaan se, että elinkeinotoimintaa siirtyy muilta alueilta omalle alueelle. Yksittäinen TE-keskus ei tällöin ole välttämättä lainkaan kiinnostunut arvioimaan myöntämiensä yritystukien vaikutuksia oman alueensa ulkopuolisten markkinoiden näkökulmasta (Kuitunen & Lavaste 1995, s. 81). Yritystukien vaikutuksia voidaankin tarkastella niin tukea hakevan yrityksen, tietyn alueen (esimerkiksi TE-keskuksen), tietyn ohjelman

kuin koko maan tasolla. Olennainen ehto niin yritystuissa kuin muissakin aluepoliittisissa tuissa on se, että julkinen tuki vääristää mahdollisimman vähän vapaita kilpailuolosuhteita. Tämän vuoksi yritystuen vaikuttavuuden arviointi laajemmasta kuin yksittäisen yrityksen tai oman alueen näkökulmasta on olennaista.

Kuitunen ja Lavaste (1995, s. 84) toteavat, etteivät kilpailupolitiikka ja kilpailunäkökohtien huomioon ottaminen ole ristiriidassa muiden rakennepolitiikan lohkojen tai julkiselle tuelle muutoin asetettujen tavoitteiden kanssa. Pikemminkin kilpailuvaikutusten asianmukaisella arvioinnilla tukea myönnettäessä voidaan varmistaa se, että tuen avulla aikaansaattava yrityksen kilpailuedellytysten paraneminen on kestäväällä pohjalla myös pidemmän aikavälin tarkastelussa.

3.5.3 Muita näkökulmia yritystuen oikeutukselle

Potterin (2005, s. 107) mukaan yrittäjyyspolitiikan ja siten myös yritystuen käytön yhtenä perusteena voi olla yrittäjyyskulttuurin ylläpitäminen ja edistäminen, minkä on todettu vaikuttavan ratkaisevasti yrittäjyyden elinvoimaisuuteen taloudessa. Lisäksi etenkin uuteen yrittäjyyteen kannustamisen voidaan nähdä olevan joissakin tapauksissa vaihtoehtona työttömyydelle tai toimettomuudelle, erityisesti sellaisten ryhmien keskuudessa, jotka ovat epäedullisessa asemassa työmarkkinoilla. Tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi nuoret, naiset ja etniset vähemmistöt.

Yksi keskeinen yritystukien käytön edellytys on, että tuki on vaikuttanut ja sitä on käytetty tarkoituksenmukaisesti. Tähän liittyy lisäinvestoinnin käsite (*additional investment*). Julkisen sektorin tulisi tukea ainoastaan hankkeita, jotka eivät ilman julkista tukea toteutuisi, toisin sanoen jotka eivät ole korvaavia investointeja, vaan lisäinvestointeja (Del Monte & Scalera 2001, s. 13). Kangasharju ja Venetoklis (2002, s. 34–35) havaitsivat tutkimuksessaan, että työministeriön työllisyystuet syrjäyttivät yritysten omia työllistämismenoja. Yritystukien vapauttamat varat, jotka ennen tukea olivat menneet työvoimakuluihin, käytettiin tukien aikana muuhun tarkoitukseen, kuten markkinointiin ja osingonjakoon. Lisäksi havaintona oli, että KTM:n ja Tekes:n tuilla ei ollut vaikutusta yritysten työllistämiseen. Tämän kaltainen yritystuen käyttö ei ole tietenkään hyväksyttävää ja vie pohjaa tuen käytön oikeutukselta.

Yritystukien käytön oikeutukseen pätevät pitkälti samanlaiset lainalaisuudet kuin koko aluepolitiikan käytön oikeutukseen. Aluepolitiikan oikeutusta yleisesti ovat tarkastelleet esimerkiksi Kangasharju ym. (1999). He tarkastelevat sekä välittömiä että välillisiä vaikutuksia, joilla julkisen tuen käyttöä aluepolitiikassa voidaan perustella. Kangasharju ym. (emt.) tulevat siihen johtopäätökseen, että taloudellisen toiminnan ja väestön keskittymisen jarruttaminen on periaatteessa perusteltavissa taloudellisin näkökohdin sekä lyhyellä että pidemmällä aikavälillä. Toisaalta edellytyksenä on kustannustehokkuus, eli aluepoliittisten toimien täytty pystyä käytännössä tasapainottamaan aluekehitystä ilman (ainakaan suuria) menetyksiä

talouden kokonaistuotannossa. Lisäksi välttämätön ehto on, että aluepoliittinen tuki johtaa kohdealueilla talouskehityksen paranemiseen, ja ettei tuen käyttäminen syrjäytä liian paljon taloudellista toimeliaisuutta maan muissa osissa.

3.6 Yritystuen keinot ja tavoitteet

Haukka (2002, s. 26) toteaa, että mikrotasolla olisi relevanttia tarkastella kaikkia yritystuki-
muotoja erikseen. Kuitenkin kaikkien tukimuotojen yhtenä tavoitteena voidaan pitää yritysten
tuotannon ja arvonlisäyksen lisäämistä. Lisäksi on myös havaittu, että aloittaville yrityksille
suunnatut tuet toimivat yleensä samoin tavoin kuin jo toiminnassa oleville yrityksille
suunnatut tuet. Haukan (emt.) mukaan tukien pitkän tähtäimen tavoitteena voidaankin pitää
yritysten kannattavuuden parantamista. Tässä tarkastellaan muutaman tutkimuksen valossa
yritystukipolitiikan erilaisia keinovalikoimia ja tavoitteita painottuen uusien yritysten synty-
miseen tähtäävän politiikan suhteeseen muuhun, jo toiminnassa olevan yrityskannan kehit-
tämiseen tähtäävään politiikkaan. MMM:n ja KTM:n keinovalikoimia erilaisten yritystuki-
tyyppien muodossa käsitellään lyhyesti sekä MMM:n että KTM:n yritystukia tarkastelevien
lukujen yhteydessä (Luvut 4.1 ja 5).

Esimerkkinä uusien yritysten synnyttäminen ja olemassa olevien kehittäminen yritystukien avulla

Julkisuudessa puhutaan hyvin usein uusien yritysten tärkeydestä yhteiskunnan hyvinvoin-
nille. Kuitenkin yritystoiminnan kautta saatavan yhteiskunnan hyvinvoinnin kannalta olen-
naisia tekijöitä ovat myös jo olemassa olevien yritysten toimintaedellytysten turvaaminen,
kehittäminen ja laajentaminen sekä erityisesti tällä hetkellä ja yhä lisääntyvässä määrin lä-
hitulevaisuudessa väestön ikärakenteen vanhentuessa yritysten sukupolvenvaihdosten edis-
täminen. Yrityksen sukupolvenvaihdokseen ja sen tukemiseen liittyvään problematiikkaan
ei tässä tutkimuksessa paneuduta (ks. aiheesta tarkemmin esim. Hallituksen yrittäjyyden
politiikkaohjelma, KTM 2005a, MMM 2005, Stenholm 2003, YTR 2005). On oletettavis-
sa, että yritystoiminnan jatkuvuuteen ja tätä kautta myös yrityksen sukupolvenvaihdokseen
kiinnitetään lähitulevaisuudessa yhä enemmän huomiota. Yritystuki alueellisen kehittämisen
välineenä on kaikkea muuta kuin yksinkertainen työkalu. Tämän vuoksi yritystuen keinoista
ja politiikan tavoitteista tulisi käydä keskustelua. Tässä esitetään muutamassa tutkimuksessa
noussutta kritiikkiä, jota uusiin yrityksiin tähtäävä politiikka on saanut osakseen.

Van Stel ja Storey (2004) havaitsivat tutkimuksessaan, että Iso-Britanniassa 1980-luvulla
uusien yritysten synnyttämiseen keskittynyt kansallinen politiikka ei johtanut 1980-luvun
aikana työllisyyden kasvuun. Lisäksi Koillis-Englannissa, jossa uusia yrityksiä syntyi jo en-
nestään vähän, työllisyys jopa väheni merkittävästi 1980-luvulla. Vähäisen yritystoiminnan
alueilla (*”unenterprising areas”*) uusien yritysten syntyminen voikin johtaa jopa negatiivi-
siin työllisyysvaikutuksiin. Usein kyseisillä alueilla inhimillisen pääoman määrä on alhai-
nen, mikä voi johtaa siihen että uudet yritykset syntyvät toimialoille jonne pääseminen on

helppoa. Jos tällaisia yrityksiä tuetaan, ne voivat olla väliaikaisesti hyvinkin kilpailukykyisiä ja pakottaa saman sektorin muita yrityksiä lopettamaan toimintansa. Kun tuki loppuu, yritys ei enää olekaan kilpailukykyinen. Tällöin joko uusi, tuettu yritys tai uudelleen toimintansa aloittava yritys voi puolestaan pakottaa tukea ennen saaneen yrityksen pois markkinoilta. Tällainen kierre ei tietysti ole tervettä alueella ja voi johtaa työllisyyden alenemiseen. Myös Suomessa moni syrjäinen maaseutualue kärsii vähäisestä yritystoiminnasta, jolloin vaarana on vastaava kierre. Tämän vuoksi olisikin keskeistä havaita tapaukset, joissa tukea hakevan yrityksen kilpailukyky perustuu yksinomaan ja väliaikaisesti tukikannustimeen.

1990-luvulla Iso-Britannian politiikan suunta muuttui siten, että uusien yritysten maksimoinnin sijaan keskityttiin pienten ja keskisuurten yritysten ”laatuun”. Tällä havaittiin olevan suurempia vaikutuksia työllisyyteen. Skotlannissa puolestaan keskityttiin 1990-luvulla edistämään uusien yritysten syntymistä. Tällöinkin politiikan työllisyysvaikutukset jäivät selkeästi alhaisemmiksi kuin muualla Iso-Britanniassa. On selvää, että kasvanut uusien yritysten syntyvyysaste voi johtaa uusien työpaikkojen lisääntymiseen lyhyellä ja keskipitkällä aikavälillä. Sen sijaan on huomattavasti epäselvempää, onko uusien yritysten syntymistä tavoitteleva politiikka kustannustehokas tapa lisätä työllisyyttä pitkällä aikavälillä (Van Stel & Storey 2004, s. 903).

Kiander (2004) tarkasteli tutkimuksessaan OECD-maiden aineistollaan yrittäjyyden ja talouskasvun välistä suhdetta. Hän tuli siihen johtopäätökseen, että yrittäjyysasteen ja talouden kasvuvauhdin välillä ei kehittyneissä markkinatalousmaissa näytä olevan riippuvuutta. Hänen mielestään onkin aiheutta kysyä, mihin yrittäjyyspolitiikalla tulisi tähdätä. Kianderin mukaan näyttää ilmeiseltä, että pienyritysten määrän kasvattamisen ei tulisi olla mikään itseisarvoinen tavoite; pikemminkin suuri pienyritysten määrä voi kertoa työmarkkinoiden heikosta toiminnasta ja talouden tehottomuudesta. Hän toteaaakin, että talous- ja työllisyyspolitiikan tavoitteena tulisi ensisijaisesti olla yrityssektorin kasvu- ja työllistämisedellytysten tukeminen, ei niinkään yritysten lukumäärän maksimointi.

Monta keinoa, mutta mihin pyritään?

Tiivistäen, yrittäjyyspolitiikka tulee nähdä monisäikeisenä keinona toteuttaa ja alue- ja elinkeinopolitiikkaa. Keskeistä on tuen suuntaaminen siten, että aluetaloudelliset vaikutukset olisivat kestäviä ja synnyttäisivät mahdollisimman paljon positiivisia kerrannaisvaikutuksia. Vaikutusten tarkastelussa tulisi ottaa huomioon myös eri yritystykityyppien vaikutukset vertailemalla erilaisia tukia ja niiden vaikutuksia keskenään. Keskustelussa tulisi nostaa rohkeasti esille myös nykyisen yritystykijärjestelmän tarkoituksenmukaisuus ja oikeutus. Asioiden kyseenalaistamisella ja yksityiskohtaisemmalla tarkastelulla yritystykijärjestelmää voitaisiin kehittää. Kiander (2004, s. 18) toteaaakin tutkimustulostensa perusteella olevan aiheutta kysyä, mihin yrittäjyyspolitiikalla ylipäätään tulisi tähdätä.

4 Maa- ja metsätalousministeriön yritystuet

Merkittävä osa EU-osarahoitteisten maaseudun kehittämisohjelmien rahoituksesta käytetään yrityskohtaisiin toimenpiteisiin. Yritystuen käyttöaste kehittämisohjelman kokonaisvaroista vaihtelee alueittain ja ohjelmittain, mutta tavoiteosuus on keskimäärin 40 %.

MMM:n yritystukia tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon piirre, joka erottaa sen käytännössä kaikista muista Suomessa julkisen sektorin myöntämistä yritystuista. Yleisesti MMM:n yritystukien käytön ehtona on yrityksen maatilakykentä tai yritystoiminnan liittyminen maatilalla harjoitettavaan toimintaan (ketjuyritys). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että selkeästi suurin osa tuettavista yrityshankkeista kohdistuu monialaisten maatilojen muuhun yritystoimintaan. Tällöin yrittäjä harjoittaa sekä maatilataloutta että muuta yritystoimintaa. Vaikka monialaisten maatilojen muut yritykset toimivat kaikkien muiden yritysten kanssa samoin ehdoin, on monialaisten tilojen muulla yritystoiminnalla sille tunnusomaisia piirteitä. Monialaisia maatiloja tarkastellaan luvussa 6.3.

Maatalouden rakennemuutos on ollut Suomessa nopeaa, ja alkutuotannon työpaikat ovat vähentyneet merkittävästi. Voidaankin olettaa, että kannustamalla maa- ja metsätaloutta harjoittavia työntekijöitä myös muuhun yritystoimintaan (kuten MMM:n yritystuet tekevät), rakennemuutokseen voidaan varautua. Toisaalta maatilalla tapahtuvaan muuhun yritystoimintaan ei tulisi liian voimakkaasti houkutella, koska tällöin on vaarana yrittäminen ainoastaan tuen saannin vuoksi ja yritysprofiili muuttuu heikkolaatuisemmaksi. Pahimmillaan tämä johtaa pitkällä aikavälillä alueen työllisyyden ja tätä kautta alueen koko hyvinvoinnin laskuun (Van Stel & Storey 2004, s. 895).

Erimuotoisia MMM:n yritystukia voivat saada sekä aloittavat että jo toiminnassa olevat yritykset. Tukimuotoja ovat investointi-, käynnistys- ja kehittämisavustukset. Tässä tutkimuksessa tukimuotoja ei yritystukitarkastelussa eroteta toisistaan (lukuun ottamatta lukua 4.4.1, jossa investointi-, käynnistys- ja kehittämisavustusten osuudet tukien kokonaislukumäärästä on nähtävissä).

4.1 Yritystukimuodot

Yritystoimintaan myönnetään kolmenlaista tukea:

1) Investointituki

Investointitukea voidaan myöntää yritystoiminnan perustamisen tai laajentamisen aiheuttamiin käyttöomaisuushankintoihin kuten koneisiin, laitteisiin, kalustoon ja tuotantorakennuksen rakentamiseen tai laajentamiseen. Tukea voidaan myöntää myös valmiin tuotantorakennuksen ostamiseen (MMM 2004).

2) Käynnistystuki

Käynnistysavustusta voidaan myöntää yrityksen perustamis- tai laajentamisvaiheessa vieraan työvoiman palkkauksesta aiheutuviin kustannuksiin. Aloittavassa yritystoiminnassa käynnistysavustusta voidaan joissain tapauksissa myöntää myös yrittäjän laskennallisen palkan perusteella. Käynnistystukea voi saada enintään kahden vuoden ajan (MMM 2004).

3) Kehittämisyavustus

Yritys voi hakea kehittämisavustusta esimerkiksi markkinoinnin, tuotekehityksen tai liikkeenjohdon asiantuntija-avun tai muun osaamisen hankkimiseen, tuotteiden ja tuotantomenetelmien laadun parantamiseen tai muuhun rajattuun kehittämistoimenpiteeseen. Vasta suunnitteilla olevan yrityksen perustamisedellytysten selvittämiseen on myös mahdollista saada pieni avustus (MMM 2004).

MMM palvelee ja rahoittaa aloittavia ja olemassa olevia yrityksiä pääasiassa alueellisten TE-keskusten maaseutuosastojen kautta. Lisäksi vastuuta hankkeiden rahoituspäätöksistä ja neuvonnasta on siirretty paikallisille toimintaryhmille (ks. luku 3.2), vaikka TE-keskukset aina lopulta rahoittavat hankkeet. Maaseutuosastojen tärkeimmät palvelumuodot ovat sekä aloittaville että toimiville maaseutuyrityksille suunnatut neuvonta- ja rahoituspalvelut sekä alueelliset kehittämisprojektit. Eduskunnan päätöksellä annetun maaseutuelinkeinojen rahoituslain mukaisesti TE-keskusten maaseutuosastot rahoittavat yritysten investointi- ja kehittämishankkeita. Rahoitus myönnetään vuosina 2000–2006 osana Itä- ja Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelmien, Alueellisen maaseudun kehittämisohjelman (ALMA) sekä LEADER+ ja POMO+ -ohjelmien toteuttamista (Eduskunnan päätös 12.3.1999/329).

4.2 Tuen saannin yleiset vaatimukset yritykselle

Seuraavaksi on tiivistetysti lueteltu yleisiä MMM:n yritystuen saannin vaatimuksia. Luku on toteutettu MMM:stä saatujen tietojen ja asiantuntemuksen turvin. Luku pohjautuu pitkälti eduskunnan päätöksellä annettuun maaseutuelinkeinojen rahoituslakiin (329/1999), valtioneuvoston asetukseen maaseudun kehittämisestä (609/2000) sekä valtioneuvoston asetukseen LEADER+ -yhteisöaloiteohjelman toimeenpanosta (514/2001) (Eduskunnan päätös 12.3.1999/329, VNa 13.6.2001/514, VNa 21.6.2000/609.) Tuen saannin muita toimialarajoitteita käsitellään luvussa 7.2.1. Yleisenä tuen ehtona todettakoon aluksi, että EU-alueen ulkopuolisista maista (kolmansista maista) tulevien tuotteiden jatkojalostusta ei tueta.

Tuettava yritystoiminta ja ehtoja tuen saamiseksi

- maaseutuyritys → harjoittaa yritystoimintaa maatilatalouden (maatalous ja/tai metsätalous) ohella
- Tuettavalla toiminnalla on oltava olennaista merkitystä yrittäjän toimeentulolle.

- taloudellinen elinkelpoisuus³
- Maaseutuyritys voi työllistää perheenjäsenten lisäksi enintään kolmen vuosityöpaikan verran. Annex-I⁴ -toiminnassa ei ole työntekijärajaa.
- Yritys voi olla myös maaseutuyritykseen rinnastettava yritys eli ns. ketjuyritys, joka toimii sopimusperusteisessa yhteistyössä usean maaseutuyrityksen kanssa.
- Ketjuyritys voi työllistää enintään viiden vuosityöpaikan verran.

Maatalouden muut tuotantosuunnat

- Investointeihin voidaan myöntää tukea, jos kysymys on muussa maataloudessa kuin tavanomaisessa kotieläintuotannossa tai peltoviljelyssä välttämättömistä investoinneista.
- Muuna maataloutena pidetään hanhien, ankkujen ja vastaavan siipikarjan tuotantoa, sienten kasvatusta, riistatarhausta, luonnonmarjojen ja -sienten keräämistä, maataloustuotteiden (Annex-I-tuotteiden) ensiasteen jalostusta sekä muuta edellä tarkoitettuun tuotantoon ja toimintaan rinnastettavaa maataloudeksi luettavaa toimintaa.
- Tukea ei kuitenkaan voida myöntää investointiin, joka edistää biisonin-, emun- tai strutsinlihan tuotantoa taikka biisonien, emujen tai strutsien tarhausta.

Maatilan muuna yritystoimintana pidetään:

- 1) turvetuotantoa,
- 2) muuta koneurakointia maatilan tuotantovälineillä ja muuten tilalta käsin harjoitettuna kuin varsinaisen maatalouden töiden urakointia,
- 3) palvelujen tuottamista käyttäen hyväksi maatalouden tuotanto-omaisuutta, eläimet mukaan lukien, tai maatilan asuinrakennuksia;
- 4) ohjelmalveluja ja muita aineettomia palveluja, joissa käytetään hyväksi maaseutua;
- 5) tavaroiden tuottamista pienimuotoisena yritystoimintana sekä
- 6) muuta kohdissa 1–5 tarkoitettuun toimintaan rinnastettavaa yritystoimintaa.

³ Taloudellisella elinkelpoisuudella tarkoitetaan yrityksen maksuvalmiuden, kannattavuuden ja taloudellisen aseman (vakavaraisuus) tarkastelua.

⁴ Alueellisen maaseudun kehittämissuunnitelman (ALMA) varat todettiin ohjelmakautta 2000–2006 valmisteltaessa rajallisiksi. Tästä syystä maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalla valittiin vain tietyt toimenpiteet rahoituksen piiriin. Tällöin päätettiin, että *muut kuin maatiloilla tapahtuvat investoinnit maataloustuotteiden jalostukseen ja markkinoinnin investointeihin (Annex-I-toiminta) rahoittaa kauppa- ja teollisuusministeriö* kansallisilla varoilla. Sitä vastoin maataloustuotteiden jalostusta ja markkinointia edistävien kehittämissuunnitelmien ja yritysten kehittämistuen rahoitus tuli mahdolliseksi riippumatta siitä oliko yrittäjällä maatilaa vai ei. Toisaalta rajanveto siitä, kuuluuko tuote maataloustuotteisiin vai ei, vaihtelee tuoteryhmittäin ja yrittäjiä on vaikea informoida siitä, mitä tahoja hänen kulloinkin tulisi lähestyä rahoitushakemuksensa kanssa.

Tukea ei kuitenkaan **myönnetä** maatalous- ja metsätraktoreiden eikä puunkorjuun monitoimikoneiden hankintaan. Tukea ei myönnetä myöskään tukku- ja vähittäiskaupan eikä rakennuttamisen (perustajaurakointi) toimintaan.

Investoinnit muualla kuin maatilalla, tuettava toiminta:

Tukea investointeihin voidaan myöntää maaseutuyrityksille sekä ketjuyrityksille, jotka harjoittavat yritystoimintaa maatalan ulkopuolella, jos toiminta liittyy:

- 1) muuhun metsätaloustuotteiden jalostukseen kuin kemialliseen puunjalostukseen,
- 2) palvelujen tai tavaroiden tuottamiseen,
- 3) kohdissa 1 ja 2 tarkoitettujen tuotteiden välittämiseen ja markkinointiin lukuun ottamatta maataloustuotteiden vähittäiskauppaa,
- 4) maatalan muuna yritystoimintana tuotettujen (edellä kohdat 1–6) tuotteiden tai palvelujen välittämiseen tai markkinointiin,
- 5) yrityspalvelujen tuottamiseen tai
- 6) muuhun toimintaan, joka voidaan rinnastaa kohdissa 1–5 tarkoitettuun toimintaan ja jota harjoitetaan yhteistyössä maaseutuyritysten kanssa.

Tukea maataloustuotteiden jalostuksen ja markkinoinnin investointeihin myönnetään vain LEADER+ -ohjelmasta.

Tuen hakijaa eli yrittäjää koskevia yleisiä vaatimuksia ovat seuraavat:

- 18–64-vuotias
- luonnollinen henkilö tai avoin yhtiö, kommandiittiyhtiö, osakeyhtiö, osuuskunta, joissa määräysvalta/omistus pääasiassa maaseutuyrittäjillä;
- saa olennaisen osan toimeentulostaan tuettavasta yritystoiminnasta,
- riittävä ammattitaito tuettavan yritystoiminnan harjoittamiseen sekä
- asuu yrityksen hoidon kannalta tarkoituksenmukaisella etäisyydellä yrityksestä.

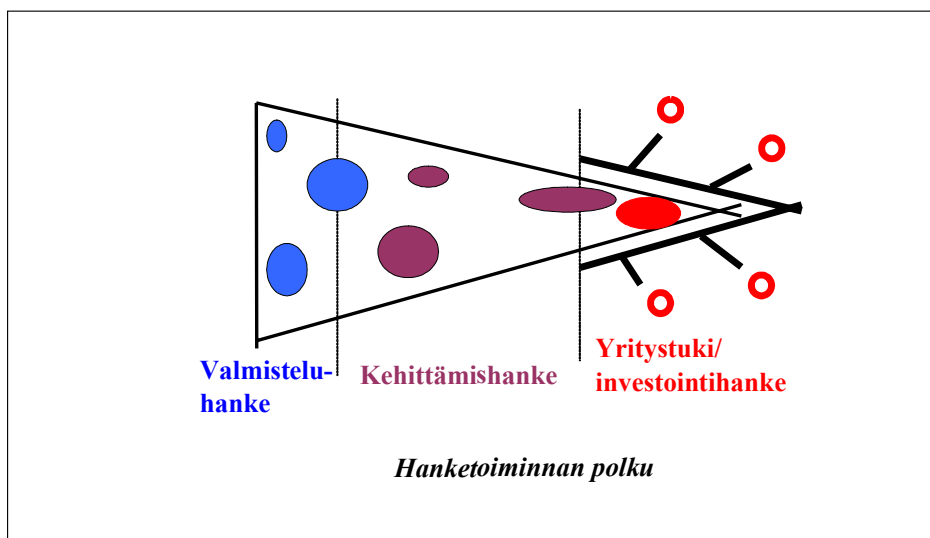
Koska yritystukipäätöksiä on voitu tehdä samalle yritykselle useampia kuin yksi, esimerkiksi myönnettäessä yritykselle sekä investointi- että käynnistystukea, on tukea saaneiden *eri* hakijoiden määrä myönnettyjen yritystukien määrää pienempi. Tässä tutkimuksessa käytetyssä yritystukiaineistossa 5 279 *eri* hakijaa oli saanut yritystukea, kun myönnettyjen yritystukien lukumäärä oli yhteensä 6 879 kappaletta.

4.3 Yritystukien kytkökset kehittämishankkeisiin

Maaseudun elinkeinoelämän ja uusien elinkeinojen kehittämisen tueksi on käynnistetty runsaasti kehittämishankkeita. Kehittämishankkeiden avulla luodaan pohjaa, tehdään selvitystyötä ja valmentaudutaan tulevaisuuden muutoksiin. Niillä kannustetaan maaseutuyrittäjiä liiketoiminnan pitkäjänteiseen suunnitteluun ja uusien tuotantomahdollisuuksien kehittämiseen. Kehittämishankkeet nousevat usein maaseudun yrittäjien tai muiden toimijoiden yhteisten tarpeiden pohjalta. Kehittämishankkeisiin voivat hakea tukea useat yrittäjät yhdessä, yrittäjä- ja kyläyhdistykset sekä kehittämisorganisaatiot (MMM 2004). Tästä poiketen yritystukea voivat hakea ainoastaan yksittäiset yritykset.

Kehittämishankkeita ja yritystukia ei tule nähdä toisistaan erillään olevina kokonaisuuksina. Kehittämishankkeiden tavoitteenahan on edistää maatilatalouden ja muun maaseudun yritystoiminnan kehittymistä siten, että yritysten kilpailukyky vahvistuu ja niiden työllistämismahdollisuus paranee. Siten kehittämishankkeidenkin työ realisoituu yrityshankkeiden tavoin alueen elinkeinotoiminnan kehittämisen kautta. Kehittämishankkeissa näkökulma ei ole yrityskohtainen, vaan tavoitteena on kehittää yleisemmällä tasolla esimerkiksi alueen tiettyä toimialaa, klusteria tai koko alueen yritysten toimintaympäristöä. On toki muistettava, että kehittämishankkeilla on myös muita tavoitteita kuin yritystoiminnan tukeminen. Näitä ovat esimerkiksi kylien kehittämis- ja ympäristöhankkeet. Tässä ei kuitenkaan tarkastella kehittämishankkeita tarkemmin. On kuitenkin huomattava, että alueellisissa kehittämisohjelmissa ja aluepolitiikassa yleensäkin yritystuet eivät ole ainoita työkaluja, joilla alueiden yritystoimintaan pyritään vaikuttamaan.

Kehittämisohjelmalogiikan mukaisesti voidaan puhua ”hankepolusta”. Tällä tarkoitetaan sitä, että yritystuen tulisi hyötyä ”yleisemmällä tasolla” olevasta kehittämishankkeesta (muun mu-

Kuva 4. Hanketoiminnan polku (mukaillen Suomen Aluetutkimus FARia).

assa yritysten keskinäinen verkostoituminen ja yrityshankeidean syntyminen). Hankepolku voidaan kuvata tiivistetysti valmistelu-/esiselvityshanke – kehittämishanke – yritystuki -ketjuna (Kuva 4).

4.4 Yritystuet erilaisin jaotteluin

Tässä tutkimuksessa yritystukihankkeiden rahamääriä tarkasteltaessa on mittarina käytetty varsinaisia tukikustannuksia sekä hankkeen kokonaiskustannuksia. On huomattava, että kielteisiä yritystukipäätöksiä ei tutkimuksen tukianalyysissä huomioida.⁵ Hankkeen kokonaiskustannuksia (sisältäen sekä myönnetyn tuen että omarahoitusosuuden) on käytetty tarkasteltaessa yritystukien jakaumia toimialoittain. Muuten tarkastelussa on käytetty myönnetyn tuen euromäärää. Tämä johtuu pitkälti siitä, että käytettävissä on ollut kaksi erillistä aineistoa:

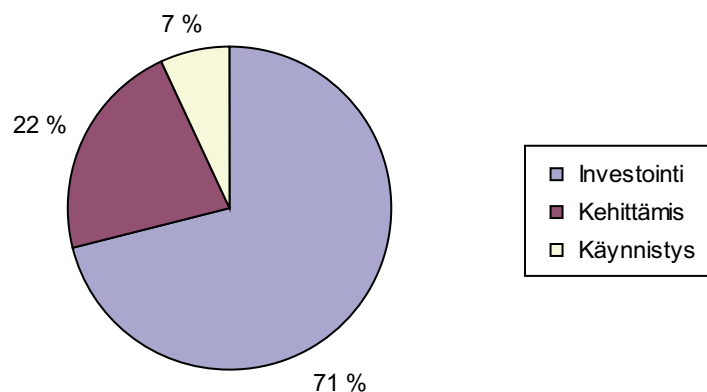
- 1) loppuneet yritystuet (2 259 kappaletta, tilanne 28.6.2004) ja käynnissä olevat yritystuet (4 620 kappaletta, tilanne 2.8.2004) *toimialoineen* (sisältäen hankkeiden kokonaiskustannukset ja yritystukien lukumäärän) sekä
- 2) loppuneet ja käynnissä olevat yritystuet elo- ja syyskuun tilanteiden mukaisesti *ilman toimialajaottelua* (sisältäen myönnetyn tuen euromäärän tai yritystukien lukumäärän).

Keskimäärin yritystuen osuus tuetun hankkeen kokonaiskustannuksista on noin kolmannes. Tukitaso on korkeampi harvaan asutulla ja ydinmaaseudulla kuin kaupunkien läheisellä maaseudulla. Alueellisen maaseudun kehittämissohjelman (ALMA) väliarvioinnissa todetaan kaupunkien läheisen maaseudun alhaisemman tukitason ydin- ja harvaan asuttuun maaseutuun verrattuna voivan johtaa siihen, että yritystuen käyttö kaupunkien läheisellä maaseudulla ei ole niin houkuttelevaa ja yritystuen käyttö ei siten ole niin merkittävää. Tukitasolla voikin olla merkittävä rooli siihen, käytetäänkö yritystuen mahdollisuutta hyväksi vai ei (Keränen ym. 2004, s. 190). Tässä tutkimuksessa tukitason vaihtelua ei erikseen tarkastella.

4.4.1 Investointi-, kehittämis- ja käynnistysavustukset

Koko maassa suurin osa yritystuista (71 %) on ollut myönnettyjen tukien lukumäärällä mitattuna investointitukia (Kuva 5). Kehittämisavustuksia on ollut reilu viidennes (22 %) ja käynnistysavustuksia seitsemän prosenttia kaikista yritystuista. Yritys voi kerralla hakea vaikka kaikkia avustustyyppisiä, joten yhden avustuksen saanti ei estä toisen avustuksen saantia. Lisäksi investointi-, kehittämis- ja käynnistysavustusten tukiasteet eli myönnetyn tuen osuudet hankkeen kokonaiskustannuksista poikkeavat toisistaan. Investointi-, kehittämis- ja käynnistysavustusten sisältöä kuvattiin lyhyesti luvussa 4.1.

⁵ MMM:n hallinnonalaisista yritystukipäätöksistä 4.7.2005 mennessä noin 11 % oli ollut kielteisiä. Kehittämishankkeiden kohdalla vastaava osuus oli noin 12 % (TIKE 2005).

Kuva 5. Yritystukien jakautuminen, investointi-, kehittämis- ja käynnistysavustukseen tukien lukumäärän mukaan. Tilanne elokuussa 2004 (TIKE 2004a).

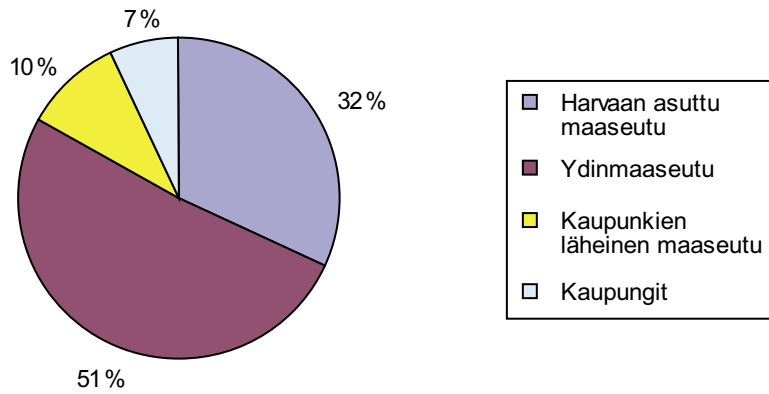
MMM:n yritystuilla vaikutetaan pääasiassa muuhun kuin uuden yrittäjyyden synnyttämiseen, mikä näkyy uusille yrityksille suunnatun käynnistysavustuksen varsin alhaisena osuutena kaikista yritystuista. Toisaalta maaseudun mikroyritysten kasvuun kannustaminen ei ole ainakaan tuen saannin näkökulmasta aina selkeää, koska suurimmat mikroyritykset eivät liian suuren kokonsa vuoksi ole oikeutettuja saamaan MMM:n yritystukea.

4.4.2 Maaseututyypit⁶

Maaseututyypeittäin tarkasteltuna noin puolet yritystuista on kohdistunut myönnetyn tuen euromäärällä mitattuna ydinmaaseudulle. Harvaan asutun maaseudun osuus on noin kolmannes. Kaupunkien läheiselle maaseudulle on kohdistunut kymmenen ja kaupunkeihin seitsemän prosenttia yritystuista (Kuva 6). Maaseudun kehittämisohjelmien periaatteena on toimissaan priorisoida ydin- ja harvaan asuttua maaseutua, mikä yritystukien kohdalla näkyy suurempina tukiosuuksina (myönnetyn tuen osuus hankkeen kokonaiskustannuksista) näillä alueilla. Yli neljä viidesosaa tuesta onkin kohdistunut juuri ydin- ja harvaan asutuille maaseutualueille. Voidaankin todeta, että ohjelmien suuntaviivoja on tässä suhteessa noudatettu. MMM:n yritystukien käyttö niiden maaseututyyppitaisen kohdentumisen näkökulmasta on perusteltua aluepolitiikan valossa; menehän huomattava osa resursseista sinne minne resursseja on kaivattukin, mikä taas luo edellytykset tasoittaa alueellisia kehityseroja. Toisaalta tukien kohdentuminen näin selkeästi ydin- ja harvaan asutuille maaseutualueille johtunee myös yritystukien voimakkaista maatilakytkentäisysehdoista.

Tilanne on maaseututyyppitaisessa kohdentumisessa yritystukien ja kehittämissankkeiden välillä erilainen. Keränen ym. (2004, s. 126–127) toteavat: ”Käytännössä syrjäisten alueiden kehittämisessä ongelmana on se, että ne eivät pysty ottamaan vastaan kehittämissankkeja (kehittämissankkeet) samalla tavalla kuin kaupunkien läheiset tai kaupunkialueet, koska

⁶ Maaseututyyppityksen periaate ja kuntapohjainen kartta suomen maaseututyyppityksestä on esitetty liitteessä 2.

Kuva 6. Yritystukien jakauma maaseututyypeittäin tukien yritystukikustannusten mukaan. Tilanne elokuussa 2004 (TIKE 2004a).

niiltä puuttuu kehittäjäorganisaatioita. Näin myös suorat kehityspanokset vuotavat keskukseen.” Siten kehittämishankkeista suuri osa kohdistuu kaupunkien läheiselle maaseudulle ja kaupunkeihin verrattuna yritystukiin (ks. tarkemmin esim. ALMA:n ja tavoite 1-ohjelmien osalta: Keränen ym. 2004, s. 127–128, Vihinen ym. 2004a, s. 75, Vihinen ym. 2004b, s. 65).

Tarkasteltaessa yritystukikustannuksia tulee ottaa huomioon, että ydin- ja harvaan asutulla maaseudulla yritystuen tukitasot ovat muuta maaseutua korkeammat. Tämä vaikuttanee osaltaan myös yritystukea saaneiden hankkeiden kokonaiskustannustasoon.

Tutkiessaan Itävallan alueellisia eroja yritysten käynnistymisaktiivisuudessa (start-up rate), ominaispiirteissä ja yritysten toimintaympäristöissä, Tödtling ja Wanzenböck (2003, s. 351) päättelivät, että alueellisten yritystukikäytäntöjen nykyistä merkittävämpi erilaistaminen olisi suotavaa johtuen suurista alueellista eroista edellä mainittujen tekijöiden kohdalla. Vastaavan päätelmän tekevät myös Skuras ja Tzamaras (2000). Suomessa maaseutu yrittäjyyden toimintaympäristönä ja muutenkin on hyvin heterogeenistä. Toisaalta kaupunkien läheiset maaseutualueet ovat pärjänneet aluekehityksessä hyvin, mutta toisaalta monet ydin- ja etenkin harvaan asutun maaseudun kunnat kärsivät suurista rakennemuutoksista sekä heikosta kehityksestä monien sosio-ekonomisten tekijöiden valossa, mikä heijastuu luonnollisesti myös yrittäjyyden toimintaympäristöön. Maassamme MMM:n yritystukikäytäntöjen alueellista erilaistamista ovat ydin- ja harvaan asuttujen maaseutualueiden muuta maata korkeampi yritystukitaso sekä tuen alueellisen kohdentumisen tavoitteissa määritelty osuus, joka yritystuista tulisi ydin- ja harvaan asutuille maaseutualueille kohdentaa. Niin ikään KTM:n yritystukitasot vaihtelevat alueittain.

4.4.3 Alueellinen jakauma

Tutkimuksessa yritystukia ja maaseudun mikroyrityksiä ei juuri käsitellä alueellisesti, vaan koko maan tasolla. Kuitenkin liitteessä 3 on kuvattu sitä, miten yritystuet ovat kokonaisuudessaan (ilman toimialatarkastelua) TE-keskuksittain jakautuneet. Lisäksi ydin- ja harvaan asuttua maaseutua tarkastellaan erikseen, koska suurin osa tuesta on kohdistunut juuri kyseisille maaseutualueille ja toisaalta juuri tämä on yksi maaseudun kehittämisen keskeisistä tavoitteista. Tässä alueellista näkökulmaa käsitellään lyhyesti käyttäen aluejakona Suomen suuralueita⁷.

Suuraluetasolla yritystukea saaneiden hankkeiden kokonaiskustannuksista puolet oli kohdentunut Länsi-Suomeen, neljännes Itä-Suomeen, vajaa viidennes Etelä-Suomeen ja noin 10 % Pohjois-Suomeen. Koska yritystukien saamisen yleisenä ehtona on maatilakytkentäisyys, yritystukien suhteuttaminen maatilojen lukumäärään on relevanttia. Yritystukia maatilaa kohti (kpl) oli kohdentunut 0,12 sekä *Länsi-* että *Itä-Suomeen*; 0,07 *Pohjois-Suomeen*; 0,05 *Etelä-Suomeen*, ja maahamme keskimäärin 0,09 maatilaa kohti hankkeen keskikoon vaihdellessa alueittain jonkin verran (Voutilainen 2005, s. 83).

Maaseudun kehittämisohjelmien periaatteena on toimissaan suosia ydin- ja harvaan asuttua maaseutua, mikä yritystukien kohdalla näkyy suurempina tukitasoina ydin- ja harvaan asutulla kuin kaupunkien läheisellä maaseudulla. Suomessa eniten ydin- ja harvaan asuttua maaseutualueita sijaitsee Itä- ja Pohjois-Suomessa. Tätä taustaa vasten *Itä-Suomen* korkeita lukuja yritystukien kohdentumisessa voidaan pitää ilahduttavina. Sen sijaan *Pohjois-Suomen* tilanne ei ole tässä suhteessa yhtä valoisa. Ohjelmatyön toteutuksen erilaiset painotukset yritystukien ja kehittämishankkeiden resurssien välillä voivat selittää alueellisia eroja (Voutilainen 2005, s. 83).

Länsi-Suomeen on Itä-Suomen tavoin kohdentunut muuta maata enemmän yritystukia. Etenkin Etelä-Pohjanmaa ja Pirkanmaa ovat painottaneet kehittämisohjelmavarojen suuntaamista yritysten tukemiseen. Myös Pohjanmaan alueen vahva ja positiivinen yritysjohtajuus ilmiö vaikuttanee tulokseen. Nämä tekijät voivat osaltaan selittää Länsi-Suomen korkeita yritystukilukuja (Voutilainen 2005, s. 83).

Etelä-Suomen alhaisiin lukuihin on osasyynä se, että tilalla tapahtuva yritystoiminta ei ole siinä määrin kehittämiskohteena kuin alueilla, joissa palkkatyön mahdollisuudet ovat heikommat. Lisäksi yritystuen suurelta osin alhaisempi tukitaso Etelä-Suomessa ei ehkä tee yritystuesta niin houkuttelevaa. Toisaalta parhaat edellytykset yritystoiminnalle ovat lähellä taajamia, koska tällöin markkinat tilojen tuotteille ja palveluille ovat lähellä (Voutilainen 2005, s. 83).

⁷ Tässä Keski-Pohjanmaan maakunnan luvut sisältyvät Pohjois-Suomen suuralueen lukuihin, kun Keski-Pohjanmaan maakunta oikean suuraluejaon mukaan kuuluu Länsi-Suomen suuralueeseen. Tämä johtuu käytävissä olleesta TE-keskusjakoon perustuvasta yritystukiaineistosta.

Yritystukien alueittaista toimialajakaumaa ei tässä käsitellä yksityiskohtaisesti. Yleisesti näyttää kuitenkin siltä, että TE-keskuksittaisten painopisteiden noudattaminen on toteutunut yritystukien toimialoittaisen kohdentumisen näkökulmasta varsin hyvin. Lisäksi TE-keskusten ”omat” tavoitteet eivät näyttäisi olevan ristiriidassa alueen muiden kehittämissuunnitelmien sekä tavoitteiden kanssa. Toisaalta painopisteitä, avainaloja/-klustereita tai painotettuja vahvuusaloja on joidenkin TE-keskusten kohdalla lukuisia, jolloin resurssien keskittämisen tavoitteesta ei niinkään voida puhua (TE-keskukset 2004).

TE-keskustason tarkasteluun on jatkossa panostettava. TE-keskuskohtainen perusteellisempi analyysi toisi täsmällisempää alueellista tietoa yritystukikäytännöistä ja yritystukipolitiikan vaikuttavuudesta. Pelkällä rekisteri- ja tilastollisella analyysillä tai asiakirjojen tarkastelulla tästä ei selvitä, vaan tukena tulee käyttää viranomaisille ja yrittäjille suunnattuja haastatteluita ja kyselyitä. Vasta tällöin saataisiin alueellisista ”ilmiöistä” ja käytännöistä perusteellista tietoa ja selitystä.

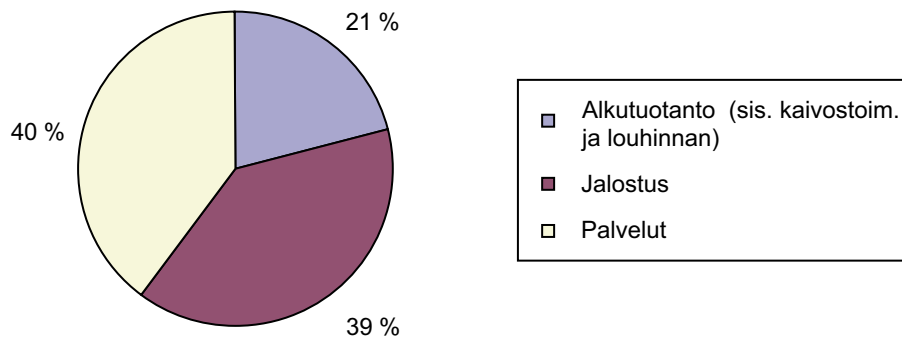
4.4.4 Toimialajakauma⁸

MMM:n yritystuet painottuvat selkeästi kolmeen päätoimialaan (TOL2002:n mukaan jaoteltuna), jotka muodostavat noin kaksi kolmasosaa kaikesta yritystuesta. Nämä ovat teollisuus (31 % kaikkien hankkeiden kokonaiskustannuksista), majoitus- ja ravitsemistoiminta (19 %) sekä maa-, riista- ja metsätalous (16 %). Kaikkien yritystukien kohdalla alkutuotanto (sisältäen kaivostoiminnan ja louhinnan) muodostaa hankkeiden kokonaiskustannuksista reilut 20 % (Kuva 7)⁹. Loput noin neljä viidesosaa hankkeiden kokonaiskustannuksista jakautuu jalostus- ja palvelusektorin kesken varsin tasaisesti. Jalostussektorin yritystuet koostuvat lähinnä teollisuudesta.

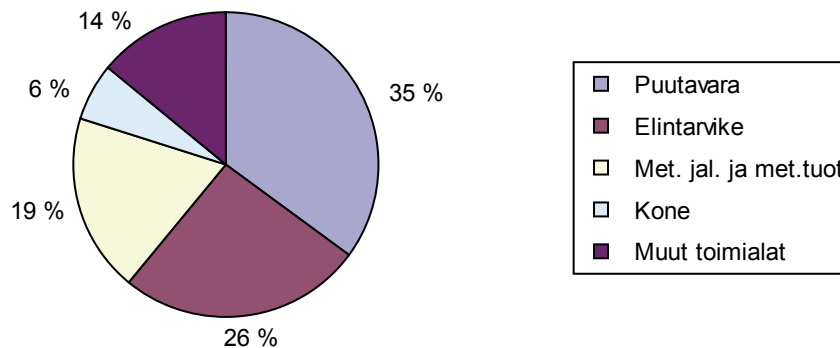
Teollisuuden toimialaa tarkasteltaessa puutavateollisuuden osuus teollisuuden yritystuesta on suurin (35 %) (Kuva 8). Kaksi muuta huomattavaa teollisuuden toimialaa ovat elintarvike- (26 %) sekä metallinjalostus- ja metallituoteteollisuus (19 %). Nämä kolme sektoria muodostavat neljä viidesosaa kaikista teollisuuden toimialan yritystukea saaneiden hankkeiden kokonaiskustannuksista.

⁸ Toimialajaottelu perustuu tässä tutkimuksessa Tilastokeskuksen aluetilinpidon mukaiseen TOL2002-jakoon, vaikka tutkimuksessa ei aina käytetä TOL2002:n mukaisia kokonaisia toimialanimikkeitä yritystukien ja yritystarkastelun yhteydessä. Selvityksessä käytettyjen toimialojen täydelliset nimikkeet toimialakoodeineen on listattu liitteessä 4.

⁹ On huomattava, että perusmaataloutta – ja metsätaloutta ei lainkaan tueta yritystuilla (ks. luku 4.2). Luokkaan ”alkutuotanto” lasketaan tässä mukaan kuitenkin myös kaikki ”muu alkutuotanto” eli Tilastokeskuksen TOL2002-toimialajaottelun toimialasta A (Maatalous, riistatalous ja metsätalous) kaikki muu yritystoiminta kuin perusmaatalous ja -metsätalous, muun muassa turkistarhaus. Lisäksi kalatalous sekä kaivostoiminnan ja louhinnan toimiala (sisältäen muun muassa energiamineraalien kaivuun sekä hiekan ja saven oton) kokonaisuudessaan luetaan tässä luokkaan ”muu alkutuotanto”. Samanlaista jaottelua käytetään jatkossa sekä KTM:n tukien että maaseudun yritystoiminnan tarkastelussa.

Kuva 7. Yritystukien jakautuminen hankkeiden kokonaiskustannusten mukaan *alkutuotantoon, jalostukseen ja palveluihin* (TIKE 2004a).

Kuva 8. Yritystukien jakauma hankkeiden kokonaiskustannusten mukaan *teollisuuden keskeisimpiin toimialoihin* (TIKE 2004a).

Palvelusektorilla hankkeiden kokonaiskustannuksista suurimman osan (56 %) muodostaa *majoitus- ja ravitsemistoiminta*. *Terveystieteiden ja sosiaalipalvelusektori* muodostaa 13 % hankkeiden kokonaiskustannuksista. Muiden palveluiden osuus on noin 30 % kokonaispotista.

MMM:n yritystukien toimialajakaumat eivät ole niiden voimakkaiden maatilakäytännöiden näkökulmasta yllätyksellisiä. Etenkin *alkutuotanto* on sekä luontaisten edellytysten että yritystukien voimakkaan maatilakäytännön johdosta vahvasti edustettuna. *Majoitus- ja ravitsemistoiminta* on maaseudulla kovassa kurssissa heijastaen maaseutu- ja maatilamatkailun yhä kasvavaa suosiota, mikä näkyy erityisesti maatilakäytännön yritysten kohdalla majoitus- ja ravitsemistoiminnan suurena osuutena yritystuissa. *Teollisuus* on merkittävä sektori maaseutualueilla (osin pelkästään luontaisten edellytysten johdosta, esimerkkeinä puutavara- ja elintarviketeollisuus), ja lisäksi TE-keskukset painottavat teollisuuden yritystukia strategioissaan varsin merkittävästi. Teollisuuden toimialoista juuri priorisoidut toimialat saavatkin suurimman osan tuesta. Näitä toimialoja ovat erityisesti *puutavara-, elintarvike- sekä metallinjalostus- ja metallituoteteollisuus*.

Taulukoissa 3 ja 4 on esitetty yritystukien jakautuminen toimialaluokkiin, kunkin toimialan osuus hankkeiden kokonaiskustannuksista ja yritystukien lukumäärästä sekä hankkeiden keskikoot (hankkeiden kokonaiskustannuksilla mitattuna) toimialoittain. Toimialoittaiset osuudet hankkeiden kokonaiskustannuksissa ja yritystukien lukumäärissä eroavat paikoin selkeästi toisistaan. Tämä kertoo siitä, että hankkeiden keskikoot vaihtelevat toimialoittain. Asia on otettava huomioon, kun tarkastellaan yritystukien kohdentumista vaihtoehtoisesti joko hankkeiden kokonaiskustannusten tai yritystukien lukumäärien valossa. Tässä mittarina käytetään pääosin hankkeiden kokonaiskustannuksia. Lisäksi tiedot, jotka on saatu valmiina ja/tai joita ei olisi voitu käytettävissä olevalla aineistolla itse saada, sisältävät yritystukien jakaumatietoja myönnetyn tuen euromäärän ja yritystukien lukumäärillä mitattuna.

Huomattava toimialoittainen vaihtelu yritystukea saaneiden hankkeiden keskikoossa osoittaa sen, että asiaan olisi syytä kiinnittää huomiota ja etsiä syitä eroavaisuuksille. Osasyynä hankkeiden keskikoon vaihtelulle ovat varmasti toimialojen erityispiirteet. Esimerkiksi toimialoilla, joissa investoinnit rakennuksiin, koneisiin ja muuhun kalustoon ovat massiivisia, hankkeiden kokonaiskustannukset ovat korkeita, ja siten haettava tukimääräkin on keskimääräistä suurempi. Lisäksi syitä yritystukea saaneiden hankkeiden kokoeroille voivat olla esimerkiksi TE-keskusten keskinäiset erot yritystukien valinta- ja päätöksentekomenetelyissä.

Hankekoolla voi olla selkeä yhteys yritystukien vaikuttavuudelle maaseudun yritystoiminnan edistämisessä. Toisaalta hyvin pienten hankkeiden tukemista voidaan pitää yleisesti huonona vaihtoehtona. Samoin kuin rajallisten resurssien kohdentaminen ainoastaan muuttaman avaintoimialan kehittämiseen voidaan nähdä ohjelmallisen aluepolitiikan yhdeksi perusideaksi sekä alueen kumulatiivista kasvukierrettä edistäväksi tekijäksi, yritystukien keskittäminen suurempiin (ja harvempiin) hankkeisiin voidaan nähdä keinona saavuttaa keskittämisen mukanaan tuomia agglomeraatio- ja kerrannaisvaikutusetuja. Tämä voi kuitenkin johtaa siihen, että myös erittäin hyviä hankkeita jää toteutumatta niiden pienen kokonsa vuoksi, vaikka ne alueen hyvinvoinnin kannalta voisivatkin olla tärkeitä. Lisäksi yritystukien vaikutukset voivat riippua siitä,

- 1) keskitetäänkö resurssit tiettyihin avaintoimialoihin kiinnittämättä erityistä huomiota hankkeiden kokoihin,
- 2) keskitetäänkö resurssit tiettyihin, suuriin hankkeisiin kiinnittämättä erityistä huomiota toimialoihin vai
- 3) otetaanko resurssien keskittämisessä huomioon sekä kohdan 1 että kohdan 2 seikat, ja pyritään tekemään ”kompromissi”;
- 4) otetaanko kohtia 1–3 lainkaan huomioon hankerahoituspäätöksiä tehtäessä.

Paras vaihtoehto on luonnollisesti se, joka maksimoi hankkeiden yhteenlasketut ”nettovaikutukset”. Nettovaikutuksilla tarkoitetaan tässä yhteydessä positiivisten ja negatiivisten

Taulukko 3. Yritystukien toimialoittaiset lukumäärät, hankkeiden kokonaiskustannukset sekä keski-
koot (TIKE 2004a).

Toimiala	Määrä, kpl	osuus kaikista toimialois- ta	Kokonais- kustannukset, euroa	osuus kaikista toimi- aloista	Hankkeen koko, eu- roa/hanke	indeksi (keski- arvo = 100)
A Maatalous, riistatalous ja metsätalous	1324	19,2 %	53760474	15,6 %	40604	81
B Kalatalous	9	0,1 %	284272	0,1 %	31585	63
C Kaivostoiminta ja louhinta	204	3,0 %	15003382	4,4 %	73545	147
D Teollisuus	2091	30,4 %	107902751	31,4 %	51603	103
E Sähkö-, kaasu- ja vesihuolto	176	2,6 %	11112770	3,2 %	63140	126
F Rakentaminen	183	2,7 %	9442178	2,7 %	51596	103
G Tukku- ja vähittäiskauppa	219	3,2 %	11980994	3,5 %	54707	109
H Majoitus- ja ravitsemistoiminta	1039	15,1 %	65703454	19,1 %	63237	126
I Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	158	2,3 %	6918365	2,0 %	43787	88
J Rahoitustoiminta	2	0,0 %	34898	0,0 %	17449	35
K Kiinteistö-, vuokraus- ja tutk.palv.; liike-elämän palv.	238	3,5 %	6262080	1,8 %	26311	53
L Julk. hallinto ja maanpuol.; pakollinen sosiaali- vak.	3	0,0 %	82013	0,0 %	27337	55
M Koulutus	10	0,1 %	405025	0,1 %	40502	81
N Terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelut	184	2,7 %	15472434	4,5 %	84089	168
O Muut yhteiskunnalliset ja henk. koht. palvelut	584	8,5 %	24233085	7,0 %	41495	83
X Toimiala tuntematon	455	6,6 %	15348047	4,5 %	33731	67
Yhteensä	6879	100 %	343946231	100 %	49999	100

Taulukko 4. *Teollisuuteen* kohdistuvien yritystukien toimialoittaiset* lukumäärät, hankkeiden koko-
naiskustannukset sekä keskiarvot (TIKE 2004a).

Toimiala	Määrä, kpl	osuus kaikista toimialoista	Kokonais- kust. euroa	osuus kaikista toimialoista	Keskim. kust.per hanke	indeksi (keski- arvo = 100)
Elintarvikkeet, juomat ja tupakka	480	23 %	27767452	26 %	57848	112
TeVaNaKe	112	5 %	2180542	2 %	19469	38
Sahatavara ja puutuotteet	768	37 %	37854205	35 %	49289	96
Paperi ja graafinen	26	1 %	1326323	1 %	51012	99
Kemian	45	2 %	2824606	3 %	62769	122
Ei-metalliset mineraalituotteet	47	2 %	1465044	1 %	31171	60
Met.jal. ja met.tuote	353	17 %	20486675	19 %	58035	112
Koneet ja laitteet	144	7 %	7107032	7 %	49354	96
Elektroniikka- ja sähkötuotteet	16	1 %	751473	1 %	46967	91
Kulkuneuvot	33	2 %	1444014	1 %	43758	85
Muu valmistus	67	3 %	4695378	4 %	70080	136
Yhteensä	2091	100 %	107902751	100 %	51603	100

* TeVaNaKe- tarkoittaa tekstiili-, nahka, vaate- ja kenkäteollisuutta (lyhennettä käytetään myöhemmin).

vaikutusten erotusta. On väistämätöntä, että ohjelmatukia tullaan jatkossakin keskittämään tietyille avaintoimialoille/painopisteisiin. Sen sijaan yritystuen ja/tai yritystukea saaneen hankkeen koon vaikutusta saavutettuihin tuloksiin tulisi selvittää. Samalla voitaisiin ottaa kantaa niin sanottuun de minimis-sääntöön, jonka mukaan yritys voi saada yritystukea (oli sitten kyse yhdestä tai useasta hankkeesta) kolmen vuoden aikana enintään 100 000 euroa.

4.5 Maatilakytkeäisyyden vaikutus yritystukiin

Ennen kuin tarkastellaan yrityksen maatilakytkeäisyyden vaikutusta yritystukiin, selvitetään vielä käsitteet, joita asian yhteydessä käytetään. Näitä ovat maatilakytkeäinen yritys, ketjuyritys ja muu yritys. Kyseisiä käsitteitä tarkasteltiin osin myös luvussa 4.2.

Maatilakytkeäinen yritys

Tilansa toimintaa monipuolistava maatilayrittäjä voi hakea tukea yritystoiminnan aloittamiseen, kehittämiseen tai laajentamiseen. Harjoitettavalle yritystoiminnalle ei ole vähimmäiskokoa. MMM:n hallinnonalalla voidaan rahoittaa niitä maaseutuyrityksiä, joilla on maatila ja jotka työllistävät perheenjäsenten lisäksi enintään kolmen henkilötyövuoden verran.

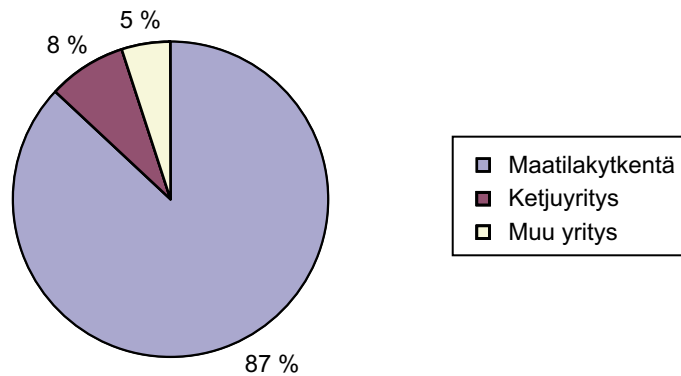
Ketjuyritys

Yrityskohtaista tukea voidaan myöntää myös maatilayritysten kanssa samassa tuotantoketjussa toimiville tai maatilayrityksiä välittömästi palveleville niin sanotuille ketjuyrityksille. Ketjuyrityksillä on yhteistyösopimus mautilojen ja/tai maatilakytkeäisten yritysten kanssa tuotannosta, jakelusta tai markkinoinnista. Tuen saannin ehtona on enintään viiden henkilötyövuoden työllistävyys.

Muu yritys

LEADER+-yhteisöaloite mahdollistaa lisäksi muiden kuin maatilakytkeäisten tai ketjuyrityshankkeiden tukemisen.

Maatilakytkeäisiä yritystukia oli tuen rahamäärällä mitattuna 85 % kaikista yritystuista. Ketjuyritysten osuus oli seitsemän ja muiden yritysten osuus kahdeksan prosenttia (Kuva 9). Luokan muu yritys hankkeisiin on kirjattu myös joitain muita kuin LEADER+-ohjelman hankkeita, minkä ei pitäisi olla mahdollista ja mikä osoittaa jälleen sen, että Hanke2000-rekisterin tietoihin ei tule suhtautua täydellisellä luottamuksella. Tämä ei kuitenkaan käytännössä vaikuta jakaumaan, koska kyseisten, väärään luokkaan kirjattujen hankkeiden lukumäärä on varsin pieni. On selvää, että maatilakytkeäisten yritystukien osuus kaikista yritystuista on selkeästi suurin. Yritystuen ehtoja väljentämällä on tuen piiriin kuitenkin saatu mukaan myös toisenlaisia yrityksiä (ketjuyritys ja muu yritys), tukikustannuksilla mitattuna 15 %.

Kuva 9. Yritystukien kohdentuminen maatilakytKentäisiin yrityksiin, ketjuyrityksiin ja muihin yrityksiin yritystukikustannuksilla mitattuna. Tilanne elokuussa 2004 (TIKE 2004a).

4.5.1 MaatilakytKentäiset yritykset

MaatilakytKentäisten yritystukien osalta *alkutuotanto* saa suuremman painoarvon (24 % hankkeiden kokonaiskustannuksista) kuin ketju- ja muiden yritysten kohdalla. MaatilakytKentäisyyden johdosta alkutuotannon suuri osuus ei ole yllättävä. Lisäksi *majoitus- ja ravitsemistoiminnan* osuus palvelujen toimialarakenteessa on merkittävä (61 % palvelusektorin hankkeiden kokonaiskustannuksista). Majoitus- ja ravitsemistoiminnan merkittävää osuutta selittää ainakin se, että maaseutumatkailu (eikä vähiten juuri maatilamatkailu) on suuressa suosiossa, ja alalla odotetaan yhä kasvua. Tämä on yksi osoitus siitä, että yritystukien kohdentamisessa tulee peilata tulevaisuuden mahdollisuuksiin ja trendeihin.

Teollisuutta tarkasteltaessa *elintarviketeollisuuden* yrityshankkeilla on suurempi merkitys maatilakytKentäisten yritysten kuin ketju- ja muiden yritysten kohdalla. *Elintarvike-, puutavara sekä metallinjalostus- ja metallituoteteollisuus* muodostavat suurimman osan teollisuuden yritystukikannasta, kuten etenkin ketju- mutta myös muiden yritysten kohdalla.

4.5.2 Ketjuyritykset

Ketjuyritysten kohdalla *alkutuotanto* muodostaa niiden saamasta kokonaistuesta huomattavan alhaisen osuuden (yhdeksän prosenttia hankkeiden kokonaiskustannuksista). *Jalostuksen* osuus ketjuyritystuissa (40 %) on samankaltainen kuin maatilakytKentäisten yritystukien kohdalla (37 %). Sen sijaan *palvelut* muodostavat ketjuyritysten tuissa suuremman ryhmän (49 %) kuin maatilakytKentäisten yritystukien kohdalla (39 %). Tulokset ovat luonnollisia, kun otetaan huomioon ketjuyritystukien ”väljempi” kytkentä maatalaan ja sen vaikutukset toimialarakenteeseen. Tavoitteen mukaisesti ketjuyritystuella yritysten tukemista on pystytty laajentamaan selkeästi palvelusektorille.

Teollisuuden sisällä korostuu ketjuyritysten kohdalla *puutavarateollisuuden* erittäin merkittävä osuus teollisuuden kohdistuvasta kokonaistuesta. Toisaalta *elintarviketeollisuuden*

osuus teollisuuden saamasta yritystuesta on hyvin vaatimaton verrattuna maatilakytöntäisiin yritystukiin. Puutavarateollisuuden suuri osuus yritystuesta kertoo osaltaan sen, että sektori soveltuu hyvin toteuttamaan ketjuyrityksiltä vaadittavaa toimintamallia. Toisaalta teollisuuden toimialajakauma on varsin yksipuolinen, mikä kertoo osaltaan siitä että ketjuyrityksiltä vaadittavaa toimintamuotoa ei ole helppo toteuttaa kaikissa teollisuuden haaroissa.

Palvelusektorin merkittävin toimiala on myös ketjuyritysten kohdalla *majoitus- ja ravitsemistoiminta* (44 % koko palvelusektorin yritystukikustannuksista), mutta sen osuus ei kuitenkaan ole niin merkittävä kuin maatilakytöntäisten yritystukien kohdalla (61 %). Merkittävä ero on, että *terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelut* kattaa kokonaiskustannuksista lähes kolmanneksen. On luonnollista, että etenkin terveydenhuolto- ja sosiaalipalveluiden luonne huomioon ottaen sektori on painoarvoltaan merkittävämmässä asemassa ketjuyritysten kuin maatilakytöntäisten yritysten kohdalla johtuen yksinkertaisesti siitä, että ketjuyritysten kohdalla maatilakytöntäisyys on väljempi kuin maatilakytöntäisten yritysten kohdalla.

4.5.3 Muut yritykset

Muiden yritysten pitäisi muodostua MMM:n yritystukirekisterissä ainoastaan LEADER+-ohjelman yritystuista. Kuitenkin joukossa on 24 yritystukea muista ohjelmista. Kaikkiaan yritystukia luokassa muu yritys on 528. Selvityksessä nämä 24 yritystukea sisältyvät luokan muu yritys toimialatarkasteluun. Verrattuna maatilakytöntäisiin yritystukiin *alkutuotannon* osuus tuesta on hyvin alhainen. *Majoitus- ja ravitsemistoiminnan* osuus on myös pienempi. Sen sijaan *palvelujen* merkittävä rooli korostuu. Muiden yritysten kohdalla alhaisempi *majoitus- ja ravitsemistoiminnan* yritystukien osuus kertoo osaltaan siitä, että matkailu on maataloilille (odotusarvoltaan) merkittävä toimiala, ja siihen on myös panostettu. Muiden yritysten kuin maatilakytöntäisten ja ketjuyritysten tukien toimialajakauma on luonnollinen otettaessa huomioon se, että tukea saavalla yrityksellä ei tarvitse olla kytkentöjä maatalaan.

Teollisuuden osalta luokan muu yritys tuet ovat jakautuneet huomattavasti tasaisemmin. Eniten tukea saaneet teollisuuden toimialat ovat *metallinjalostus- ja metallituote-, elintarvike-, kone- ja laite- sekä TeVaNaKe-teollisuus*. Yritystuet eivät tässä ole niin sidoksissa tiettyihin fyysisiin olosuhteisiin, mikä luonnollisesti näkyy monipuolisempana toimialarakenteena.

Palvelusektorin osalta *majoitus- ja ravitsemistoiminnan* osuus kokonaiskustannuksista on viidennes, mikä on moninkertaisesti pienempi verrattuna toisiin maatilakytöntäisten yritysten ja ketjuyritystukiin. Palvelut ovat jakautuneet hieman tasaisemmin. Lisäksi *terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelut* kattaa muiden yritysten kohdalla peräti 38 % kokonaistuesta, eli selkeästi maatilakytöntäisten ja ketjuyritysten yritysten tukia enemmän. Palvelusektoriin pätee teollisuuden tavoin se, että yritystuet eivät tässä ole niin sidoksissa tiettyihin fyysisiin olosuhteisiin, mikä näkyy jälleen monipuolisempana toimialarakenteena.

Alla olevissa taulukoissa on tiivistäen verrattu keskenään sitä, miten maatilakäytäntöisten, ketjuyritysten ja muiden yritysten yritystuet ovat toimialoittain jakautuneet (Taulukot 5–7).

Taulukko 5. *Alkutuotannon, jalostuksen ja palveluiden* osuudet yritystukien kohdentumisessa hankkeiden kokonaiskustannusten (suluissa yritystukien lukumäärän) mukaan tukea saavan yrityksen maatilakäytäntöisyyden näkökulmasta (TIKE 2004a).

	Alkutuotanto	Jalostus	Palvelut
Maatilakäytäntö.	24 % (27 %)	37 % (37 %)	39 % (36 %)
Ketjuyritys	11 % (14 %)	40 % (36 %)	49 % (50 %)
Muu yritys	4 % (6 %)	28 % (33 %)	68 % (62 %)

Taulukko 6. Yritystukityyppien jakautuminen *teollisuuden* keskeisiin toimialoihin hankkeiden kokonaiskustannusten (suluissa yritystukien lukumäärän) mukaan tukea saavan yrityksen maatilakäytäntöisyyden näkökulmasta (TIKE 2004a).

	Elintarvike	Puu	Metalli	TeVaNaake	Kone	Muut toimialat
Maatilakäytäntö.	29 % (25 %)	37 % (38 %)	19 % (17 %)	3 % (4 %)	2 % (7 %)	11 % (9 %)
Ketjuyritys	10 % (12 %)	44 % (46 %)	21 % (13 %)	2 % (7 %)	5 % (5 %)	18 % (17 %)
Muu yritys	18 % (11 %)	9 % (13 %)	24 % (16 %)	12 % (23 %)	17 % (11 %)	21 % (25 %)

Taulukko 7. Yritystukityyppien jakautuminen *palvelusektorin* keskeisiin toimialoihin hankkeiden kokonaiskustannusten (suluissa yritystukien lukumäärän) mukaan tukea saavan yrityksen maatilakäytäntöisyyden näkökulmasta (TIKE 2004a).

	Majoitus- ja ravitsemistoiminta	Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	Kiinteistö-, vuokraus-, tutkimus- ja liike-elämän palvelut	Terveystuho- ja sosiaalipalvelut	Muut yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut
Maatilakäytäntö.	61 % (54 %)	5 % (5 %)	5 % (9 %)	8 % (5 %)	21 % (27 %)
Ketjuyritys	42 % (35 %)	6 % (13 %)	5 % (8 %)	29 % (14 %)	18 % (29 %)
Muu yritys	20 % (21 %)	10 % (12 %)	12 % (21 %)	38 % (22 %)	18 % (21 %)

5 Kauppa- ja teollisuusministeriön rooli maaseudun mikroyrittäjyyden tukijana

Kuten jo aiemmin on todettu, maaseudun mikroyrityksille voidaan myöntää yritystukea myös KTM:n kautta. KTM:n mikroyritystuki koskee pääasiassa niitä maaseudun mikroyrityksiä, joilla ei ole maatilakytkeä. Periaatteessa KTM:n yritystuki mahdollistaa kaikkien muiden kuin maatilakytkeäisten mikroyritysten tukemisen, joten tältä osin tukiehdot ovat MMM:n vastaavia (ks. luvut 4.2 ja 7.2) selvästi väljemmät. KTM:n maaseudun mikroyrityksiin kohdistuvat yritystuet voidaan jakaa

- 1) investointi- ja käynnistystukeen,
- 2) kehittämistukeen,
- 3) toimintaympäristötukeen sekä
- 4) maataloustuotteiden jalostuksen ja markkinoinnin hankkeiden investointi- ja kehittämistukeen (TE-keskus 2004).

Investointituella edistetään yritysten sellaisten investointihankkeiden toteuttamista, joilla voidaan arvioida olevan merkittävää vaikutusta yritysten kilpailukyvyyn, työllisyyden, kansainvälistymisen, alueen työn tuottavuuden tai elinkeinorakenteen parantamisen kannalta. *Käynnistystukea* voidaan myöntää aloittamisvaiheessa olevalle yritykselle yritystoiminnan aloittamisen aiheuttamien palkkamenojen perusteella. *Kehittämistukea* voidaan myöntää yritysten kehittämishankkeisiin, joiden tarkoitus on parantaa yritysten tuotteiden tai tuotantomenetelmien tasoa, liikkeenjohto- tai markkinointitaitoa tai kansainvälistymistä. Myös yrityksen perustamis- tai toimintaedellytysten selvittämiseen voidaan myöntää kehittämistukea. *Toimintaympäristötuki* tähtää yritysten toimintaympäristön parantamiseen. Tuen tarkoituksena on yritysten tarvitsemia palveluja ja yritysten toimintaympäristöä kehittämällä edistää yritystoiminnan kehittymistä alueella (TE-keskus 2004). KTM:n toimintaympäristötuki muistuttaa niitä MMM:n kehittämishankkeita, joilla pyritään vastaaviin tavoitteisiin. Kyseessä on tässä suhteessa erilainen yritystukimuoto, joka luetaan MMM:n puolella kehittämishankkeeksi, ei yritystueksi.

Maataloustuotteiden jalostukselle ja markkinoille voidaan myöntää investointi- ja kehittämistukea. Pääsääntöisesti alan hankkeet noudattavat yleisiä tukiohjeita, mutta joitakin muiden alojen tukisäännöistä poikkeavia rajoituksia on (TE-keskus 2004).

KTM:n yritystukien tietorekisterin (YRTTI) mukaan nykyisellä ohjelmakaudella vuoden 2000 alusta oli 10.11.2004 mennessä myönnettyjen tukien lukumäärästä 75 % kohdentunut investointi- ja käynnistystukeen, 23 % kehittämistukeen ja prosentti sekä toimintaympäristöettä maataloustuotteiden jalostus- ja markkinointitukeen. Se, miten paljon tukea kohdistui yksinomaan yritystoiminnan käynnistämiseen tai yksinomaan investointitukeen, ei käytettävissä olevasta aineistosta nähty. Huomattavaa on, että maataloustuotteiden jalostuksen ja

markkinoinnin yritystuki on KTM:n kautta volyymiltaan vähäistä, kuten on myös yritysten toimintaympäristön tukeminen. Siten monialaisten maatilojen muun yritystoiminnan tukeminen on näyttänyt jäävän käytännössä kokonaan MMM:n vastuulle. Toisaalta tämä on ollut tarkoituskin.

10.11.2004 mennessä maaseudun mikroyritykset olivat saaneet KTM:ltä yritystukea noin 55,4 miljoonaa euroa 2 520 hankkeelle tuen ollessa hanketta kohden keskimäärin 21 972 euroa (Taulukko 8). Maaseutualueet saivat KTM:n yritystukea selkeästi enemmän kuin kaupunkialueet. MMM:n yritystukikäytännön tavoin KTM:n yritystukitasot vaihtelevat alueittain siten, että yrittäjyyden kannalta epäsuotuisammilla alueilla – eli käytännössä ydin- ja harvaan asutuilla maaseutualueilla – on suotuisampia alueita korkeampi yritystukitaso.

MMM:n yritystukia oli vastaavaan ajankohtaan eli 10.11.2004 mennessä myönnetty reilut kaksi kertaa enemmän kuin KTM:n maaseudun mikroyritystukia, noin 121,8 miljoonaa euroa 7 102 hankkeelle tuen ollessa hanketta kohden keskimäärin 17 154 euroa. Yhteensä mikroyrityksille oli siis myönnetty KTM:n ja MMM:n yritystukea 10.11.2004 mennessä noin 177 miljoonaa euroa. Onkin tärkeää huomioida, että maaseudun mikroyritystoimintaa tuetaan myös muuten kuin MMM:n yritystukien kautta, etenkin muiden maaseudun mikroyritysten kuin maatilakyläkentäisten yritysten kohdalla. Jatkossa myös KTM:n yritystukia tulisi tarkastella yksityiskohtaisemmin MMM:n yritystukien rinnalla. KTM:n yritystukien mukaan ottaminen perusteellisempaan tarkasteluun merkitsisi sitä, että maaseudun mikroyrityksille kohdennetuista yritystuista saataisiin kattava kuva. KTM:n yritystukia tulisi analysoida siten, että niiden kohdentumista pystyttäisiin mahdollisimman hyvin verrata toisaalta MMM:n yritystukien kohdentumiseen ja toisaalta maaseudun mikroyritysjakaumaan.

Seuraavaksi KTM:n mikroyritystukien toimialajakaumaa verrataan lyhyesti MMM:n vastaavaan. Kohdentumisen vertailulla pyritään selvittämään, miten KTM:n ja MMM:n yritystuet yhdessä toimivat mikroyritysten synnyttämisessä ja jo olemassa olevien kehittämisessä. KTM:n yritystukia ei tässä muuten tarkastella erikseen. On huomattava, että KTM:n mikroyritystukien toimialatiedot sisältävät tässä sekä kaupunki- että maaseutualueille kohdistuneet

Taulukko 8. KTM:n mikroyritystukien jakautuminen kuntatyypeittäin, euroa 10.11.2004 mennessä EU:n ohjelmakaudella 2000–2006 (KTM 2004).

Kuntatyyppi	Yritystuen määrä, miljoonaa euroa (hankkeiden lkm)
Kaupunkikeskukset	34,3 (1 862)
Muut kaupungit	2,5 (127)
Kaupunkien läheinen maaseutu	12,6 (561)
Ydinmaaseutu	18,2 (1 079)
Harvaan asuttu maaseutu	24,6 (880)
Yhteensä	92,2 (4 509)
Maaseutualueet yhteensä	55,4 (2 520)
Kaupunkialueet yhteensä	36,8 (1 989)

Taulukko 9. Eroja KTM:n ja MMM:n mikroyritystukien kohdentumisessa tukien lukumäärällä mitattuna *jalostussektorilla* (KTM 2005b, TIKE 2004a).

(Teollisuuden) toimiala	KTM	MMM
Metalli	25 %	14 %
Puutavara	15 %	31 %
Elintarvike	5 %	20 %
Muu jalostus	55 %	35 %

mikroyritystuet, mikä toisaalta tuo esille kaupunki- ja maaseutualueiden elinkeinorakente-
erojen huomioimisen tärkeyden tarkasteltaessa maaseutuyrittäjyyttä.

KTM:n mikroyritystuista tukien lukumäärällä mitattuna *jalostukseen* oli kohdistunut 52 %, *palveluihin* 47 % ja *alkutuotantoon* (sisältäen kaivostoiminnan ja louhinnan) prosentti-
verran tuista 8.3.2005 mennessä. MMM:n yritystukien kohdalla osuudet vastaavassa järjestyk-
sessä kesällä 2004 olivat 39 %, 36 % ja 25 %. Tällä jaottelulla yritystukien kohdentuminen
on KTM:n ja MMM:n välillä alkutuotannon suurta eroa lukuun ottamatta samansuuntaista.

Tarkasteltaessa lähemmin jalostus- ja palvelusektorin sisällä yritystukien toimialoittaista
kohdentumista, havaitaan merkittäviä eroja. Jalostussektorilla erot ovat merkittävimmät *me-
talli-, puutavara- ja elintarvikesektorin kohdalla*. (Taulukko 9).

Puutavara- ja elintarviketeollisuuden korostuminen MMM:n tuissa verrattuna KTM:n tu-
kiin on varsin luonnollista johtuen MMM:n yritystukien voimakkaasta maatilakytkenäs-
tä. Toisaalta monen muun toimialan edellytykset harjoittaa yritystoimintaa ovat paremmat
ilman maatilakytkentää. KTM:n yritystuet ovatkin jakautuneet jalostussektorilla MMM:n
yritystukia tasaisemmin eri toimialojen kesken.

Myös *palvelusektorin* sisällä KTM:n ja MMM:n yritystukien kohdentumisessa on selkeitä
eroja, joista suurimmat ovat *majoitus- ja ravitsemistoiminnassa* sekä *kiinteistö-, vuokraus-,
tutkimus- ja liike-elämän palveluissa* (Taulukko 10). Majoitus- ja ravitsemistoiminnan kes-
keinen merkitys MMM:n yritystuissa osoittaa, kuten aiemmin on jo todettu, että maatila-
matkailun suosio on suuri ja alalla nähdään edelleen paljon mahdollisuuksia. Tämä näkyy
yritystukien runsaudessa sektorilla. Toisaalta kiinteistö- vuokraus- tutkimus- ja liike-elämän
palveluiden harjoittamiselle on yleisesti paremmat edellytykset ilman maatilakytkentää.

Taulukko 10. Eroja KTM:n ja MMM:n mikroyritystukien kohdentumisessa tukien lukumäärällä mitat-
tuna *palvelusektorilla* (KTM 2005b, TIKE 2004a).

(Palvelu) toimiala	KTM	MMM
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	8 %	43 %
Kiint., vuokr., tutk.- ja liike-elämän palv.	64 %	10 %
Muut palvelut	28 %	47 %

Erot KTM:n ja MMM:n yritystukien toimialoittaisessa kohdentumisessa johtuvat suurelta osin MMM:n yritystukien maatilakyltensäilysehdoista. Kun verrataan MMM:n luokan muu yritys yritystukia – siis LEADER+ -ohjelman tukea, jonka saamiseksi maatilakyltensäilyä tai maatilaan liittyvää ketjuyritys-linkkiä ei vaadita – KTM:n mikroyritystukiin, toimialajakaumat muistuttavat tietyiltä osin huomattavasti enemmän KTM:n jakaumia. Esimerkiksi tuen kohdentuminen alkutuotantoon (kuusi prosenttia tukien lukumäärällä mitattuna) on LEADER+ -ohjelman yritystuissa jo selkeästi vähäisempää, eivätkä teollisuuden kohdistuvat yritystuet ole jakautuneet niin keskitetysti tietyille sektoreille.

KTM:n ja MMM:n mikroyrityksille suunnattuja tuen kohdentumia verrattaessa toisiinsa tulee pitää mielessä, että kaupunki- ja maaseutualueiden elinkeinorakenteet eroavat selkeästi toisistaan (ks. luku 6.1). Tämä näkyy väistämättä myös tukien toimialoittaisessa kohdentumisessa, vaikka KTM:n tukia verrattaisiin ainoastaan MMM:n luokan muu yritys tukiin. Selkeitä toimialaesimerkkejä kaupunki- ja maaseutualueiden elinkeinorakenteisiin viittavista eroista ovat MMM:n yritystukien merkittävät kohdentumiset alkutuotantoon ja elintarviketeollisuuden sekä toisaalta KTM:n tukien merkittävät kohdentumiset kiinteistö-, tutkimus-, vuokraus- ja liike-elämän palveluihin verrattuna MMM:n tukiin.

Tässä tutkimuksessa KTM:n mikroyritystukia ei ole tarkoitus käsitellä kovinkaan yksityiskohtaisesti, vaan työn alkuperäisen tehtävänannon mukaisesti keskityttiin MMM:n yritystukiin. Jatkossa KTM:n mikroyritystuista tulisi erotella omaksi ryhmäksi ainoastaan maaseutualueille kohdistuvat tuet toimialajakaumineen, jotta saataisiin kokonaisvaltainen kuva juuri maaseudun mikroyrityksiin kohdentuneista yritystuista.

6 Maaseudun mikroyritykset

6.1 Taustaa

Vuoden 2001 lopussa maaseudulla oli *Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin mukaan* reilut 100 000 yritystoimipaikkaa (Taulukko 11). Noin 40 % kaikista yritystoimipaikoista sijaitsi maaseudulla, missä on siten yritysten toimipaikkoja suunnilleen väestöosuutensa verran (YTR 2004, s.134).

Maaseudun yritystoiminnan rakenne poikkeaa koko maan ja kaupunkien yritysraakenteesta. Mikroyritysten (alle 10 työntekijää) osuus maaseudulla on suurempi kuin kaupungeissa. Se tarkoittaa, että maaseudun yritystoiminta on kaupunkiin verrattuna pienimuotoisempaa. Kun siirrytään kaupunkien läheiseltä maaseudulta syrjäisemmälle maaseudulle, mikroyritysvaltaisuus kasvaa. Yrityskannan kokoprofiili on kuitenkin suhteellisen tasainen eri maaseututyypin kesken. Mikroyrityksiä suurempia yrityksiä maaseudulla oli vuonna 2001 noin 6 200. Niiden merkitys maaseudun työllisyydessä on kuitenkin huomattava. Mikroyrityksiä suuremmilla yrityksillä eli EU-luokituksessa pienillä, keskisuurilla ja suurilla yrityksillä on maaseudulle suuri merkitys paitsi työllisyydessä myös siksi, että ne toimivat usein veturiyrityksinä eli horisontaalisen tai vertikaalisen yritysverkoston keskeisinä toimijoina (YTR 2004, s. 134).

Suurin osa mikroyrityksistä työllistää alle viisi työntekijää. 5–9 työntekijän mikroyrityksiä on suhteellisesti enemmän etenkin kaupungeissa mutta myös kaupunkien läheisellä maaseudulla verrattuna ydin- ja harvaan asuttuun maaseutuun. Koko maassa 5–9 työntekijän yrityksiä oli vuoden 2001 lopussa noin 22 000. Kaupungeissa 5–9 henkilön yrityksiä oli noin 14 000 ja maaseudulla noin 8 000. Tässä tutkimuksessa erotetaan alle viiden ja toisaalta 5–9 työntekijän mikroyritykset toisistaan ja vertaillaan sitä, onko kyseisten yrityskokoluokkien välillä merkittäviä eroavaisuuksia lähinnä toimialajakaumassa. Kyseinen jako tehdään siksi, että tällä hetkellä suurimpia mikroyrityksiä ei MMM:n yritystuilla voida lainkaan tukea.

Taulukko 11. Yritysten lukumäärä kokoluokittain ja aluetyypeittäin vuoden 2001 lopussa (YTR 2004, s. 134).

Yrityksen henkilöstö	Koko maa	Kaupungit	Kaupunkien läheinen maaseutu	Ydinmaaseutu	Harvaan asuttu maaseutu
0–4 työntekijää	209 985	119 558	29 339	37 628	21 460
5–9 työntekijää	22 063	14 175	2 737	3 242	1 909
MIKROYRITYKSET YHT.	230 048	133 733	32 076	40 870	23 369
10–20 työntekijää	11 509	7 841	1 293	1 507	869
20 + työntekijää	10 336	7 771	1 042	1 043	480
MIKROYRITYKSIÄ SUUREMMAT YHT.	21 845	15 612	2 335	2 550	1 349
YRITYSTOIMIPAIKAT YHT.	251 893	149 345	34 411	43 420	24 717
Mikroyritysten osuus	91,3 %	89,5 %	93,2 %	94,1 %	94,5 %

Syitä alueellisille eroavaisuuksille uusien yritysten synnyssä ovat etsineet esimerkiksi Tödtling ja Wanzenböck (2003). He toteavat, että kaupunkiseuduilla yrittäjyyden rakenteelliset edellytykset ovat yleisesti huomattavasti paremmat kuin vanhoilla teollisuus- ja maaseutualueilla, ja tämä näkyikin Itävallan tapauksessa korkeampana yritysten käynnistämistasteena kaupunkialueilla. Epäilemättä tilanne on samankaltainen Suomessa. Keskeisiä rakenteellisia tekijöitä yrittäjyyden synnyn näkökulmasta ovat muun muassa agglomeraatio-edut, monipuolinen elinkeinorakenne, korkea koulutusaste, koulutus-, tutkimus- ja kehittämisolosuhteet; suuri asiakas- ja tarjontajoukko sekä yleisesti hyvä infrastruktuuri (Tödtling & Wanzenböck 2003, s. 355). Kyseiset tekijät ovat luonnollisesti olennaisia paitsi uuden yrittäjyyden synnyttämisen, myös jo olemassa olevan kehittämisen näkökulmasta.

Maaseutu on yrittäjyyden toimintaympäristönä monin tavoin erilainen kuin kaupunki. Ritsilä (1999, s. 200) luettelee seuraavia tekijöitä, jotka Suomessa erottavat maaseutua yrittäjyyden ympäristönä kaupungeista:

- maan keskiarvoa alhaisempi koulutustaso,
- kaupunkeja alhaisempi uusien yritysten syntyvyysaste,
- maan keskiarvoa alhaisempi teknologian taso,
- keskimääräistä vähemmän klusteriyrityksiä sekä
- keskimääräistä vähemmän liikennöintiä alueella (esim. pendelöinti).

Syitä maaseudun ja kaupunkien (mikro)yritysten eroavaisuuksille ei tässä analysoida yksityiskohtaisemmin. Seuraavaksi tarkastellaan yleisesti eroavaisuuksia maaseudun ja kaupunkien elinkeinorakenteessa sekä mikroyritysten ominaispiirteissä ja niiden kehityksessä. Tarkastelu viittaa osaltaan siihen, että maaseudun mikroyritysten toimintakenttä ei ole samanlainen kuin kaupunkien vastaava.

Yleistä maaseudun ja kaupunkien elinkeinorakenteen eroista

Maaseudun elinkeinorakenteessa teollisuudella on keskeisempi rooli kuin kaupungeissa. Se johtuu ainakin osittain palvelusektorin suhteellisesti pienemmästä osuudesta maaseudulla. Taulukossa 12 esitetään maaseudulla sijaitsevien *jalostussektorin* toimipaikkojen työllisyys keskeisiin toimialoihin jaoteltuna. Maaseudulla on käytännössä kaikkien jalostussektorin toimialojen yritystoimintaa. Teollisuuden vahvimmat toimialat ovat kuitenkin *puu- ja huonekaluteollisuus, TeVaNaKe-teollisuus, kemianteollisuus, elintarviketeollisuus sekä metalli- ja koneteollisuus*. Näillä aloilla maaseudun osuus toimialan kaikista työpaikoista on korkeimmillaan (YTR 2004, s. 135–136). Erityisesti puu- ja huonekalu- sekä elintarviketeollisuuden osalta maaseutu tarjoaa yrittäjyydelle jo pelkästään luonnonresurssien vuoksi luontaiset edellytykset toimia alueella.

Vuonna 2001 maaseudulla oli noin 172 000 yksityistä *palvelutyöpaikkaa* (Taulukko 13). Kun maaseudun väestöosuus oli 42 % koko maan väestöstä, osuus yksityistä palvelutyöpai-

koista oli ainoastaan 22 %. Yksityiset palvelut ovat siten keskittyneet kaupunkeihin. Eniten ovat keskittyneet *liike-elämän palvelut ja rahoitustoiminta*, vähiten *majoitus- ja ravitsemistoiminta*. Yksityisten palvelualojen keskittymistä kaupunkeihin voidaan pitää maaseudun elinkeino- ja työllisyyspoliittisena ongelmana. *Palvelualojen* sisällä on yhä enemmän mahdollisuuksia myös maaseudulle. Tällaisia aloja ovat etenkin *maaseutu- ja luontomatkailu, yksityisten hyvinvointi- ja hoivapalveluiden kehittyminen sekä yrityspalvelut* (YTR 2004, s. 137). Uutena potentiaalisena elinkeinona nähdään kyseisten palvelujen lisäksi *bioenergia-ala*.

Taulukko 12. *Jalostussektorin* työpaikat maaseudulla ja koko maassa vuonna 2001 (YTR 2004, s. 136).

Toimiala (TOL 2002)	Työpaikat koko maassa	Työpaikat maaseudulla (osuus koko maan työpaikoista)
Metalli-, kone ja kulkuneuvoteollisuus	141 008	56 988 (40 %)
Elektroniikka- ja sähköteollisuus	67 000	12 519 (19 %)
Kemia, mineraali, kumi, muovi ym.	53 940	23 371 (43 %)
Metsäteollisuus	66 500	13 828 (21 %)
Puu- ja huonekaluteollisuus	46 842	29 667 (63 %)
Elintarviketeollisuus	40 150	16 833 (42 %)
TeVaNaKe	16 414	8 433 (35 %)
Rakentaminen	131 947	46 080 (35 %)
Sähkö-, vesi ym. huolto	17 500	4 980 (28 %)
Jalostus yhteensä	581 381	212 749 (36 %)

Taulukko 13. *Yksityisten palvelualojen* työpaikat vuonna 2001 kuntatyypeittäin, kpl (YTR 2004, s. 138).

Aluetyyppi	Yksityiset palvelut yhteensä	Kauppa	Majoitus- ja ravitsemistoiminta	Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	Rahoitustoiminta	Kiinteistö-, vuokraus-, tuki- ja liike-elämän palvelut
Harvaan asuttu maaseutu	41 136	14 110	5 745	10 139	2 088	9 054
Ydinmaaseutu	67 722	25 678	6 179	16 965	4 130	14 820
Kaupunkien läheinen maaseutu	63 846	25 081	6 131	12 966	2 345	17 323
Kaupungit	622 422	202 159	49 791	123 618	36 776	210 076

Taulukko 14. Keskimääräinen henkilöstön lukumäärä mikroyrityksissä (KTM 2004, MTT ym. 2004).

	1997	2002
Kaikki mikroyritykset ¹	1,67	1,70
Maaseudun mikroyritykset ²	1,34	1,37

¹ Lähde: KTM 2004.

² Lähde: MTT ym. 2004.

Taulukko 15. Mikroyritysten liikevaihto toimipaikkaa kohden, 1 000 euroa (KTM 2004, MTT ym. 2004).

	1997	2002	Muutos 1997–2002
Kaikki mikroyritykset ¹	229	270	17,9 %
Maaseudun mikroyritykset ²	143	154	7,7 %

¹ Lähde: KTM 2004.

² Lähde: MTT ym. 2004.

Taulukko 16. Mikroyritysten liikevaihto henkilöä kohden, 1 000 euroa (KTM 2004, MTT ym. 2004).

	1997	2002	Muutos 1997–2002
Kaikki mikroyritykset ¹	137	159	16,1 %
Maaseudun mikroyritykset ²	107	112	4,7 %

¹ Lähde: KTM 2004.

² Lähde: MTT ym. 2004.

Yleistä maaseudun ja kaupunkien mikroyritysten eroista

Kun verrataan keskenään kaikkia mikroyrityksiä ja maaseudun mikroyrityksiä, havaitaan yritysten ominaispiirteissä selkeitä eroja (Taulukot 14–16). Ensinnäkin maaseudun mikroyritykset ovat kooltaan (henkilöstön lukumäärällä mitattuna) selkeästi pienempiä kuin kaikki mikroyritykset keskimäärin. Toiseksi, maaseudun mikroyritysten liikevaihto sekä toimipaikkaa että henkilöä kohden on selvästi pienempi kuin kaikkien mikroyritysten vastaavat liikevaihdot keskimäärin, ja lisäksi liikevaihtojen kasvu on ollut maaseudun mikroyrityksillä moninkertaisesti hitaampaa.

6.2 Maaseudun mikroyritysprofiili

6.2.1 Volyyymi ja kehitys

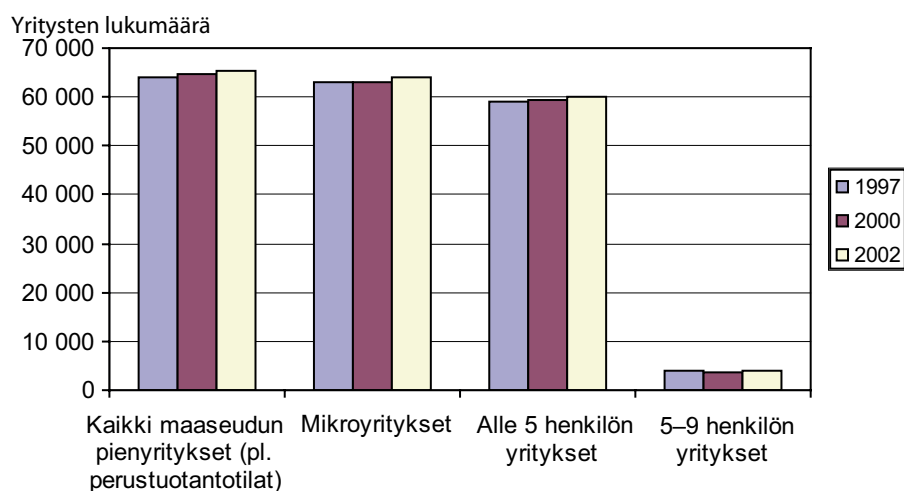
Seuraavaksi esitettävässä maaseudun mikroyritystarkastelussa luvut sisältävät myös Maaseudun pienyritysrekisterin mukaisten monialaisten maatilojen muun yritystoiminnan. Monialaisia maatiloja käsitellään lisäksi erikseen luvussa 6.3.

Maaseudun pienyritysrekisterin tiedoilla mitattuna maaseudun pienyritysten lukumäärä on kasvanut 1997–2002 kaksi prosenttia lukumäärän oltua noin 65 400 vuonna 2002.

Maaseudun mikroyrityksiä on tästä joukosta noin 63 900 (98 %), joista alle viiden henkilön yrityksiä on noin 60 000 (94 %) ja 5–9 henkilön yrityksiä noin 3 900 (6 %). Koko maassa maaseudun mikroyritysten lukumäärä kasvoi 1,5 % vuodesta 1997 vuoteen 2002. Yritysten jakaminen alle viiden ja 5–9 henkilön kokoluokkiin tuo esille toisistaan poikkeavat kehitykset: alle viiden henkilön yritysten lukumäärä nousi 1,8 %, kun taas 5–9 henkilön yritysten lukumäärä laski 2,6 % (Kuva 10). Koska kaikkien maaseudun pienyritysten (eli alle 20 henkilön yritysten) lukumäärä on kuitenkin kasvanut, viittaa tämä siihen, että yrityksiä on siirtynyt enemmän 5–9 henkilön yrityskokoluokasta 10–19 henkilön kokoluokkaan kuin mitä on siirtynyt suuremmasta kokoluokasta pienempään.

Maaseudun mikroyritysten volyymin kehitys ei ole ollut niin positiivista kuin kaikkien mikroyritysten kohdalla. Vuodesta 1997 vuoteen 2002 kaikkien maamme mikroyritysten lukumäärä nousi kuusi prosenttia, kun vastaava kasvu maaseudun mikroyritysten kohdalla oli siis Maaseudun pienyritysrekisterin mukaan 1,5 %. On kuitenkin huomion arvoista, että kasvua on maaseudullakin tapahtunut.

Alueittainen vaihtelu sekä maaseudun että kaikkien maamme mikroyritysten volyymin kehityksessä on suuri. Maaseudun mikroyritysten maakuntakohtaisia volyymeja sekä kehitystä 1997–2002 (pohjautuen Maaseudun pienyritysrekisteristä ajettuun mikroyrityksaineistoon) kuvataan liitteessä 5. Yleisesti ottaen maaseudun mikroyrityskannan kehitys on jo pitkään ollut negatiivisinta syrjäisillä maaseutualueilla, kun taas kaupunkien ja maaseutualueiden keskusten läheisellä maaseudulla mikroyritysten kehitys on ollut positiivista. Tulos on samansuuntainen eri maaseututyypin yleisen sosio-ekonomisen kehityksen kanssa. Taulukossa 17 on esitetty Maaseudun pienyritysrekisterin yritysten (alle 20 henkilön yritykset) lukumäärän kehitys kuntatyypeittäin. Mikroyritysten kehitys on samankaltainen; valtaosa pienyrityksistä on juuri mikroyrityksiä. Tutkimuksessa maaseudun mikroyrityksiä käsitellään jatkossa koko maan tasolla, kuten suureksi osaksi tehtiin myös yritystukien kohdalla.

Kuva 10. Maaseudun pienyritysten lukumäärän kehitys kokoluokittain 1997–2002 (MTT ym. 2004).

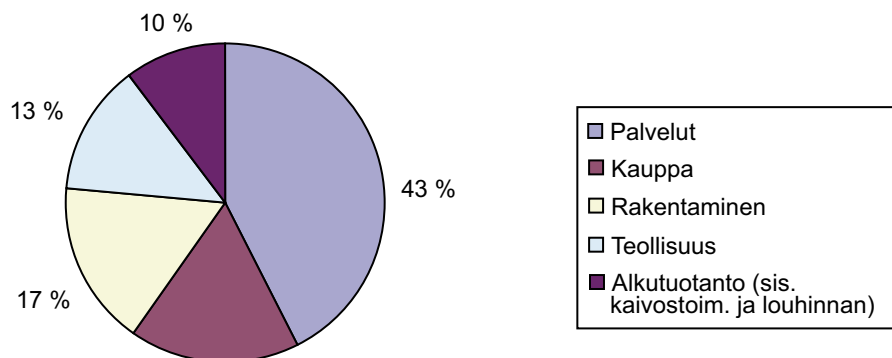
Taulukko 17. Maaseudun pienyritysten kehitys kuntatyypeittäin¹⁰ (MTT ym. 2004).

Maaseututyyppi	yritysten lukumäärä				
	1990	1993	1997	2000	2002
Kaupunkiseutujen keskukset	4 957	4 215	4 380	4 421	4 735
Muut kaupungit	531	436	288	686	743
Kaupunkien läheinen maaseutu	10 635	10 034	12 603	12 879	13 174
Ydinmaaseutu	24 486	23 016	27 475	28 139	28 507
Harvaan asuttu maaseutu	17 770	17 029	19 317	18 496	18 240
Yhteensä	58 379	54 730	64 063	64 621	65 399

6.2.2 Toimialarakenne

Maaseudun *alle viiden henkilön* yritysten kohdalla selkeästi merkittävin toimiala on yritysten lukumäärän sekä henkilöstön määrän mukaan *palvelut* (Kuva 11). Kolme muuta keskeisintä toimialaa ovat *kauppa, rakentaminen, teollisuus* ja *alkutuotanto*.¹¹

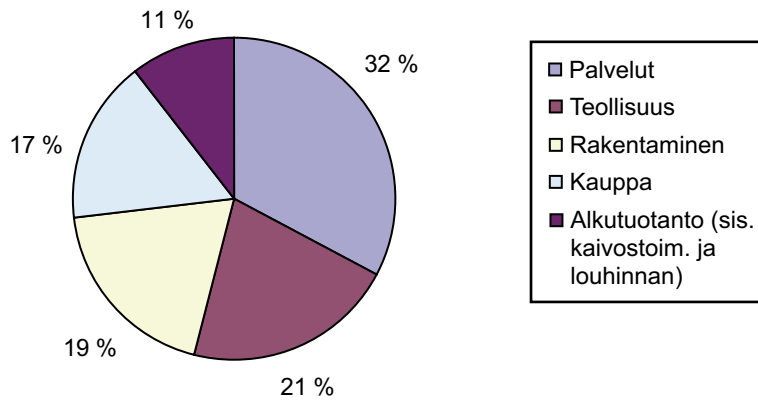
Maaseudun *5–9 henkilön* yritysten osalta *palvelut* on alle viiden henkilön yritysten tavoin tärkein toimiala yritysten ja henkilöstön lukumäärällä mitattuna (Kuva 12). *Teollisuuden* rooli on kuitenkin merkittävämpi kuin alle viiden henkilön yritysten kohdalla. Teollisuuden roolin korostuminen 5–9 henkilön yrityksissä johtuu siitä, että teollisuusyritykset ovat keskimäärin suurempia kuin palvelualan yritykset. Lisäksi palvelualan yritystoiminta on maaseudulla usein varsin pienimuotoista verrattuna kaupunkialueisiin.

Kuva 11. Maaseudun *alle viiden henkilön* mikroyritysten toimialajakauma yritysten lukumäärän mukaan vuonna 2002 (MTT ym. 2004).

¹⁰ Kaupungeissa sijaitsee maaseudun pienyrityksiä, koska Maaseudun pienyritysrekisterin aluejako perustuu kuntajakoa pienempiin postinumeroalueisiin.

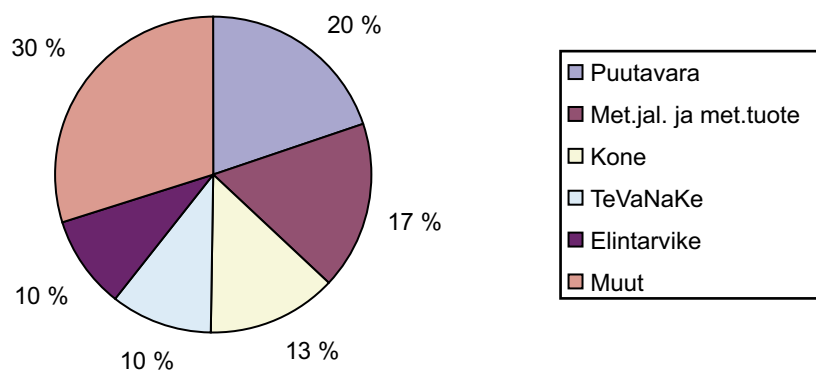
¹¹ Tarkasteltaessa yritys jakaumaa *liikevaihdon* näkökulmasta, kaupan rooli korostuu ja palveluiden pienenee, mutta merkittävimmät toimialat ovat samoja kuin yritysten lukumäärällä tarkasteltuna. Tulokset *henkilöstön määrän* ja *yritysten lukumäärällä* mitattuna ovat lähempänä toisiaan. Tämä on hyvä pitää mielessä, koska tässä tutkimuksessa maaseudun mikroyritysten toimialajakaumia kuvataan ainoastaan *yritysten lukumäärällä* mitattuna.

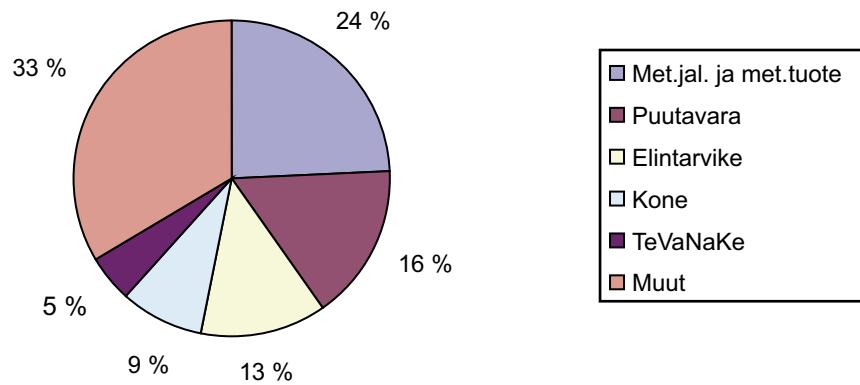
Kuva 12. Maaseudun 5–9 henkilön mikroyritysten toimialajakauma yritysten lukumäärän mukaan vuonna 2002 (MTT ym. 2004).

Kun tarkastellaan *teollisuuden* toimialaa havaitaan, että alle viiden ja 5–9 henkilön yritysten toimialajakaumat ovat keskenään varsin lähellä toisiaan (Kuvat 13 ja 14). Keskeisimpänä erona on, että pienemmän kokoluokan mikroyrityksissä tärkein toimiala yritysten lukumäärällä mitattuna on *puutavarateollisuus*, kun suuremman kokoluokan yrityksissä se on *metallinjalostus- ja metallituoteteollisuus*. Tulos kertoo siitä, että metallinjalostus- ja metallituoteteollisuusyritys työllistää keskimäärin selkeästi enemmän kuin puutavarateollisuuden yritys, joka on huomattavasti useammin niin sanottu pieni käsityöläisyrittäjä. Maaseudun mikroyritysten yleisimmät teollisuuden toimialat yleisimmästä lähtien ovat *puutavara-, metallinjalostus- ja metallituote-, kone- ja elintarviketeollisuus*.

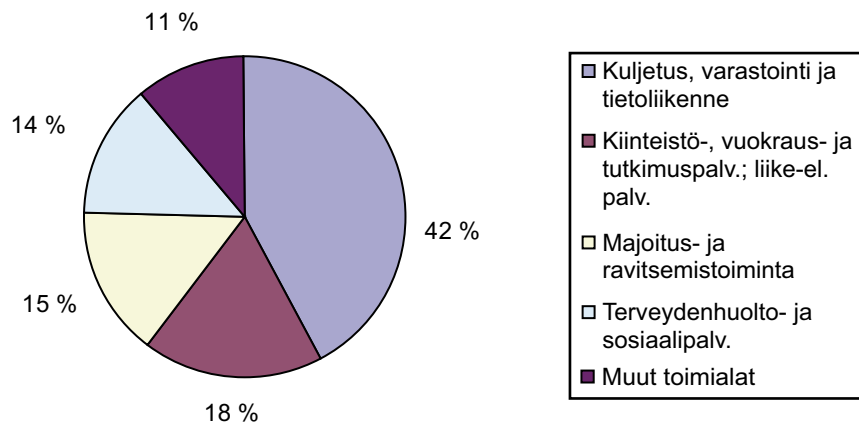
Maaseudun mikroyritysten palvelusektorin *palvelurakenteessa* selkeästi tärkein toimiala etenkin 5–9 henkilön yritysten kohdalla on *kuljetus, varastointi ja tietoliikenne* (Kuvat 15 ja 16). Kuljetuksen, varastoinnin ja tietoliikenteen lukuja nostaa voimakkaasti *koneurakoinnin* merkitys monialaisilla maatiloilla (ks. luku 6.3). Muita palvelusektorin olennaisia toimialoja ovat *terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelut, majoitus- ja ravitsemistoiminta sekä kiinteistö-, vuokraus-, tutkimus- ja liike-elämän palvelut*.

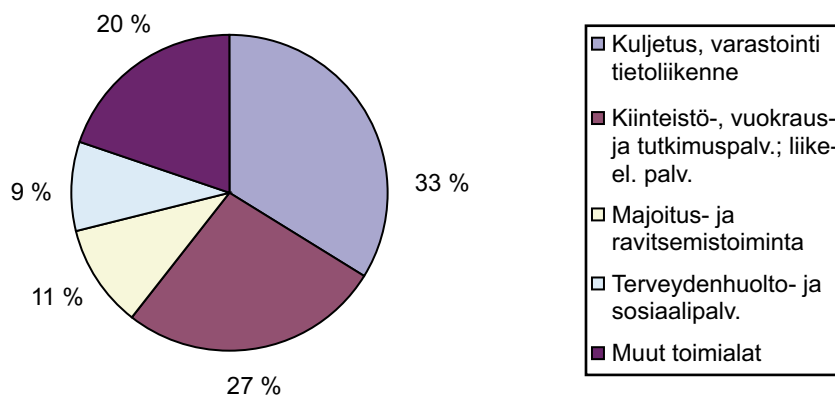
Kuva 13. Maaseudun alle viiden henkilön teollisuusyritysten toimialajakauma yritysten lukumäärän mukaan vuonna 2002 (MTT ym. 2004).

Kuva 14. Maaseudun 5–9 henkilön teollisuusyritysten toimialajakauma yritysten lukumäärän mukaan vuonna 2002 (MTT ym. 2004).

Kuva 15. Maaseudun alle viiden henkilön palveluyritysten toimialajakauma yritysten lukumäärän mukaan vuonna 2002 (MTT ym. 2004).

Kuva 16. Maaseudun 5–9 henkilön palveluyritysten toimialajakauma yritysten lukumäärän mukaan vuonna 2002 (MTT ym. 2004).

6.3 Monialaiset maatilat

6.3.1 Volyymi ja kehitys

Monialaisiksi maatiloiksi kutsutaan niitä maatiloja, jotka harjoittavat maatilatalouden ohella muuta yritystoimintaa. Monialaisten tilojen tilastoinnissa on ollut puutteita. Ensimmäinen kattava kuva monialaisten maatilojen määrästä saatiinkin vasta vuonna 2000 toteutetun maatalouslaskennan yhteydessä. Maatalouden rakennetutkimus 2003:n mukaan monialaisia tiloja oli kaikkiaan 23 551 eli 32 % kaikista Suomen aktiivimaatiloista. Lukumääräisesti monialaisia tiloja oli eniten siellä missä maatiloja on muutenkin paljon: Etelä-Pohjanmaalla, Varsinais-Suomessa ja Uudellamaalla. Suhteessa alueen kaikkien maatilojen lukumäärään monialaisia tiloja oli eniten Uudenmaan ja Etelä-Savon TE-keskusalueilla. Monialaisuus kokonaistilamäärään suhteutettuna oli vähäisintä Pohjois-Pohjanmaalla ja Pohjois-Savossa. Monialaisten maatilojen lukumäärä on kasvanut vuosien 2000 ja 2003 välillä kahdeksan prosenttia (TIKE 2004b, s. 3–4). Liitteessä 6 on yksityiskohtaiset tiedot monialaisten maatilojen lukumäärästä vuosina 2000 ja 2003 TE-keskuksittain.

Tässä tutkimuksessa monialaisia maatiloja tarkastellaan ainoastaan muun yritystoiminnan kuin varsinaisesti maatilalla harjoitettavan maa- ja metsätalouden näkökulmasta. Esimerkiksi alle viiden henkilön monialainen maatila tarkoittaa tässä sitä, että tilan muu yritystoiminta työllistää alle viisi henkilöä. Kunkin monialaisen tilan muun yritystoiminnan toimialaksi luetaan ainoastaan liikevaihdoltaan tärkein toimiala, vaikka maatila harjoittaisi useiden toimialojen yritystoimintaa. Rantamäki-Lahtinen (2002, s. 36) toteaa, että monialaista maatilaa voidaan pitää kokonaisuutena jonka kaikki toiminnot summautuvat yhteen. Toisaalta monialaiset maatilat kilpailevat markkinoilla sekä muiden monialaisten maatilojen kanssa että samalla alalla toimivien, ilman maatilataustaa toimivien yritysten kanssa. Siksi tässäkin tutkimuksessa on tarkoituksenmukaista irrottaa monialaisten maatilojen harjoittama muu yritystoiminta monialaisen tilan kokonaisuudesta ja verrata sitä saman alan muihin yrityksiin (tässä Maaseudun pienyritysrekisterin kaikkiin mikroyrityksiin).

Tutkimuksessa mikroyritysaineiston turvin tarkastellaan monialaisista tiloista elinkeinoverolain (EVL) alaista monialaisten maatilojen muuta yritystoimintaa, mikä kattaa monialaisista tiloista noin kolmanneksen. Näin siksi, että Maaseudun pienyritysrekisteri kattaa tiedot ainoastaan EVL:n alaisista monialaisista tiloista. Kaksi kolmasosaa monialaisten maatilojen muusta yritystoiminnasta on MVL:n alaista. EVL ja MVL asettavat monialaisten maatilojen muulle yritystoiminnalle erilaiset reunaehdot (Ovaska 2003). Kuitenkaan ei ole selkeää säännöstöä siitä, milloin toimintaa verotetaan varsinaisen maatalouden ohella MVL:n mukaan ja milloin EVL:n mukaan erillisenä liikkeenä (Ovaska 2003, s. 8). MTT:n arvioiden mukaan voidaan todeta, että mikäli Maaseudun pienyritysrekisterissä olisi mukana myös MVL:n tuloverolain alainen monialaisten maatilojen muu yritystoiminta, koneurakoinnin lisäksi muun muassa matkailun ja elintarvikkeiden jatkojalostuksen toimialat saisivat jonkin verran suuremman painoarvon.

Monialaisten maatilojen muuta yritystoimintaa koskevat samat rekisterin ehdot kuin muita Maaseudun pienyritysrekisterin yrityksiä. Maaseudun pienyritysrekisterissä oli vuonna 2002 reilut 6 000 sellaista mikroyritystä, jotka samalla olivat osana monialaisen maatilalan muuta yritystoimintaa. Näistä 96 % (noin 5 700) oli alle viiden henkilön ja 4 % (noin 250) 5–9 henkilön yrityksiä. Vastaava suhdehan oli kaikkien maaseudun mikroyritysten (sisältäen monialaiset maatilat) kohdalla 94 % (60 000 kpl) ja 6 % (3 900 kpl).

Tässä käytetään Maaseudun pienyritysrekisterin tietojen lisäksi osittain hyväksi TIKE:n rakennetutkimusten tietoja, jotka kattavat kaiken – kaiken kokoisen ja sekä MVL:n että EVL:n alaisen – monialaisten maatilojen muun yritystoiminnan. TIKE:n aineistoista ei tässä tutkimuksessa kuitenkaan voitu tehdä toimiala-analyysiä, koska käytettävissä ollut aineisto ei antanut siihen mahdollisuutta. Lisäksi TIKE:n aineistosta tulisi ensin erotella mikroyritysmääritelmän mukaisesti ne maatilatalouden ohella muuta yritystoimintaa harjoittavat yritykset, joiden liikevaihto on alle 8 409 euroa. Kyseisten monialaisten tilojen osuus vuonna 2000 oli 42 %.

Maatiloilla toimivat ja muut maaseudun mikroyritykset poikkeavat toisistaan. Tutkimusten valossa keskeisiksi eroiksi ovat nousseet seuraavat seikat:

- Maatilojen yhteydessä toimivat yritykset ovat henkilöstömäärältään keskimäärin huomattavasti pienempiä kuin ilman maatilataustaa toimivat.
- Liikevaihto on maatilojen yhteydessä toimivilla yrityksillä huomattavasti pienempi
- kuin ilman maatilataustaa toimivilla yrityksillä.
- Toimialajakaumat eroavat selkeästi toisistaan: maatiloilla toimiva mikroyrityskanta on huomattavasti alkutuotantovaltaisempaa, kun taas ilman maatilakytöntä toimiva mikroyrityskanta on selkeästi palveluvaltaisempaa (Rantamäki-Lahtinen 1999, s. 43, MTT ym. 2004).

Monialaisten maatilojen muuta yritystoimintaa voidaan lähestyä myös siten, että keskitytään vertaamaan monialaisten tilojen muuta yritystoimintaa muihin saman alan ja kokoluokan yrityksiin (ks. esim. Rantamäki-Lahtinen 2002). Lisäksi voidaan muun muassa tarkastella,

- miksi monialaisten maatilojen muu yritystoiminta poikkeaa muista maaseutuyrityksistä esimerkiksi yrityskannan toimialaprofilin ja yksittäisten yritysten ominaispiirteiden (esim. yrityksen koko työntekijöillä ja liikevaihdoilla mitattuna) valossa,
- miten erilaiset maatilataustat (esimerkiksi maatilalan tuotantosuunta, maatilalan koko) vaikuttavat monialaistumiseen ja
- mitkä tekijät vaikuttavat viljelijöiden monialaistamispäätökseen (ks. esim. McNally 2001, Rantamäki-Lahtinen 2004).

Tässä ei kuitenkaan keskitytä näihin seikkoihin, vaan tarkoituksena on verrata, *miten* monialaisten maatilojen muun yritystoiminnan toimialarakenne eroaa muista maaseudun mikro-yrityksistä. Tieto on tärkeää myöhemmin tarkasteltavan yritystukiehdon vuoksi.

6.3.2 Toimialarakenne

Tässä tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan monialaisten maatilojen muun yritystoiminnan toimialarakennetta. On kuitenkin tärkeää muistaa, että monialaisten tilojen muun yritystoiminnan ja muiden maaseudun mikroyritysten erottavana tekijänä ei ole ainoastaan toimialarakenne kuten edellisessä luvussa todettiin. Toimialarakennetta analysoitaessa tietolähteenä on käytetty lähinnä MTT:n, TIKE:n ja Tilastokeskuksen Maaseudun pienyritysrekisteriä. Maaseudun pienyritysrekisterin käyttö TIKE:n Maatalouden rakennetutkimus 2003:n sijaan on perusteltua, koska

- käytettäessä yhtä ja samaa rekisteriä yritysten toimialajaottelu on vertailukelpoinen, kun tarkastellaan monialaisia maatiloja ja kaikkia maaseudun mikroyrityksiä;
- monialaisia maatiloja ja muita maaseudun mikroyrityksiä koskevat muiltakin osin samat ehdot (ks. luku 2.2), kun käytetään samaa rekisteriä;
- aineisto kuvaa monialaisten tilojen ja muiden maaseudun mikroyritysten kohdalla samaa ajankohtaa, eli vuotta 2002, ja
- tutkimuksessa oltiin erityisen kiinnostuneita yrityksistä, joiden liikevaihto on kohtuullinen. Tällöin Maaseudun pienyritysrekisterin 8 409 euron liikevaihtoraja koettiin sopivaksi.

Oleellista tässä tutkimuksessa on käyttää sellaista toimialajaottelua, että se sallii erilaisten yritysryhmien (monialaiset maatilat, muut yritykset, alle viiden ja 5–9 henkilön yritykset) järjestelmällisen keskinäisen vertailun ja tätä kautta loogisen yritystukiehtojen muutosten vaikutusten tarkastelun.

Monialaisten maatilojen muussa yritystoiminnassa alkutuotannon suuri merkitys korostuu, mikä on luonnollista fyysisten olosuhteiden vuoksi; maatilakytkeäisten yritystukien tavoin tämä kertoo siitä, että monialaisillakin tiloilla maatilalan ohella harjoitettavalle muulle yritystoiminnalle maatilakytkeä asettaa omat ehtonsa. Kauppa ja palvelut eivät ole niin merkittäviä toimialoja kuin muiden maaseudun mikroyritysten kohdalla.

Tarkasteltaessa *teollisuutta* suhteellisesti tärkeämpiä toimialoja ovat muihin maaseudun mikroyrityksiin verrattuna *elintarvike-*, *puutavara-* (alle viiden hengen monialaiset tilat), *metallituote- ja metallinjalostus-* (yli viiden hengen tilat) sekä *koneteollisuus*. Monialaisten tilojen teollisuuden toimialajakauma on kaikkien maaseudun mikroyritysten vastaavaa jakaumaa selkeästi yksipuolisempi. Teollisuuden toimialajakauma ei ole yllättävä, koska kyseisten toimialojen voidaan olettaakin sopivan maatilakytkeäisyyden asettamiin ehtoihin ja rajoituk-

siin. Pienemmän kokoluokan monialaisilla tiloilla puutavarateollisuuden merkitys korostuu verrattuna 5–9 hengen tiloihin. *Metallituote- ja metallinjalostusteollisuuden* kohdalla tilanne on päinvastainen. Tämä kertoo yritysten kokoeroista metalli- ja puutavarasektorin välillä (ks. luku 6.2.2). Tilannehan oli lähes samanlainen, kun verrattiin kaikkien maaseudun mikroyritysten kohdalla kokoluokittain näiden kahden sektorin osuuksia.

Alle viiden hengen monialaisilla maatiloilla *palvelusektorin* toimialasta korostuu merkittävästi *kuljetus, varastointi ja tietoliikenne*, joka kattaa kolme neljäsosaa palvelusektorin tiloista. Sen sijaan 5–9 henkilön monialaisilla tiloilla palvelusektorin toimialajakauma muistuttaa huomattavasti enemmän kaikkien maaseudun mikroyritysten palvelujen jakaumaa. Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne on edelleen tärkein yksittäinen ala, mutta huomattava merkitys on myös *kiinteistö-, vuokraus- tutkimus- ja liike-elämän palveluilla, majoitus- ja ravitsemistoiminnalla sekä terveydenhuolto- ja sosiaalipalveluilla*. Kuljetuksen, varastoinnin ja tietoliikenteen huomattavan suuri osuus etenkin alle viiden henkilön monialaisilla tiloilla selittyy pitkälti sillä, että maatilojen yhteydessä harjoitettava koneurakointitoiminta on erittäin yleistä. Maatalouden rakennetutkimus 2003:n tulosten perusteella koneurakointi olikin yleisin monialaisten tilojen muun yritystoiminnan toimialoista. Koneurakoinnissa taas yleisintä oli maatalouskoneurakointi. Hyvin tavallisia toimia olivat myös lumen auraus ja teiden kunnossapito. Myös metsäkoneurakointia sekä rakennusmaan raivausta, purkua ja pohjarakentamista harjoitettiin varsin paljon (TIKE 2004b, s. 21–22).

Koneurakointi on monialaisilla tiloilla usein pienimuotoista, mikä näkyy myös Maaseudun pienyritysrekisteristä saaduissa tuloksissa. Toisaalta huomattava osuus koneurakointia harjoittavista toimialoista jää kokonaan Maaseudun pienyritysrekisterin ulkopuolelle, koska

- vain pieni osa koneurakointia muun yritystoiminnan päätoimenaan harjoittavista tiloista (16 % vuonna 2003) toimii elinkeinoverolain alaisuudessa ja
- yli puolet (55 % vuonna 2000) arvioi koneurakoinnin yritystoiminnan liikevaihdokseen alle 8 409 euroa (TIKE 2001, s. 19, TIKE 2004b, s. 21–22).

Alle on koottu yhteen kaikkien maaseudun mikroyritysten (sisältäen myös monialaiset maatilat) sekä erikseen monialaisten maatilojen muun yritystoiminnan jakautuminen eri toimialoihin (Taulukot 18–23). Monialaisia maatiloja ja kaikkia maaseudun mikroyrityksiä verrataan sekä keskenään että yritystukien kohdentumiseen seuraavassa luvussa.

Taulukko 18. Maaseudun alle viiden ja 5–9 henkilön yritysten jakautuminen keskeisiin toimialoihin yritysten lukumäärän mukaan (MTT ym. 2004).

Toimiala	alle 5 henkilön yritykset	5–9 henkilön yritykset
Palvelut	43 %	32 %
Rakentaminen	17 %	19 %
Kauppa	17 %	17 %
Teollisuus	13 %	21 %
Alkutuotanto (sis. kaivostoim. ja louhinnan)	10 %	11 %
Yhteensä	100 %	100 %

Taulukko 19. Maaseudun alle viiden ja 5–9 henkilön *teollisuusyritysten* jakautuminen keskeisiin toimialoihin yritysten lukumäärän mukaan (MTT ym. 2004).

Toimiala	alle 5 henkilön yritykset	5–9 henkilön yritykset
Puu	20 %	16 %
Metalli	17 %	24 %
Kone	13 %	9 %
Elintarvike	10 %	13 %
TeVaNaKe	10 %	5 %
Muut	30 %	34 %
Yhteensä	100 %	100 %

Taulukko 20. Maaseudun alle viiden ja 5–9 henkilön *palveluyritysten* jakautuminen keskeisiin toimialoihin yritysten lukumäärän mukaan (MTT ym. 2004).

Toimiala	alle 5 henkilön yritykset	5–9 henkilön yritykset
Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	33 %	42 %
Kiinteistö-, vuokraus- ja tutkimuspalv.; liike-elämän palv.	27 %	18 %
Muut yhteiskunnalliset ja henk.koht. palvelut	18 %	5 %
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	11 %	15 %
Terveystenhoito- ja sosiaalipalvelut	9 %	14 %
Muut	2 %	6 %
Yhteensä	100 %	100 %

Taulukko 21. Alle viiden ja 5–9 henkilön *monialaisten maatilojen* muun yritystoiminnan jakautuminen keskeisiin toimialoihin yritysten lukumäärän mukaan (MTT ym. 2004).

Toimiala	alle 5 henkilön monialaiset maatilat	5–9 henkilön monialaiset maatilat
Palvelut	29 %	22 %
Alkutuotanto (sis. kaivostoim. ja louhinta)	27 %	39 %
Rakentaminen	19 %	20 %
Teollisuus	14 %	13 %
Kauppa	11 %	6 %
Yhteensä	100 %	100 %

Taulukko 22. Alle viiden ja 5–9 henkilön *monialaisten maatilojen* muun yritystoiminnan jakautuminen keskeisiin *teollisuuden* toimialoihin yritysten lukumäärän mukaan (MTT ym. 2004).

Toimiala	alle 5 henkilön monialaiset maatilat	5–9 henkilön monialaiset maatilat
Puu	28 %	11 %
Kone	18 %	19 %
Metalli	17 %	33 %
Elintarvike	17 %	19 %
TeVaNaKe	8 %	0 %
Muut	12 %	17 %
Yhteensä	100 %	100 %

Taulukko 23. Alle viiden ja 5–9 henkilön *monialaisten maatilojen* muun yritystoiminnan jakautuminen *palvelusektorin* toimialoihin yritysten lukumäärän mukaan (MTT ym. 2004).

Toimiala	alle 5 henkilön monialaiset maatilat	5–9 henkilön monialaiset maatilat
Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	74 %	39 %
Kiinteistö-, vuokraus- ja tutkimuspalv.; liike-elämän palv.	9 %	24 %
Muut yhteiskunnalliset ja henk.koht. palvelut	7 %	18 %
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	5 %	9 %
Terveystenhoito ja sosiaalipalvelut	5 %	9 %
Muut	-	1 %
Yhteensä	100 %	100 %

7 MMM:n yritystuet ja mikroyritykset

7.1 Kohdentumisen vertailua

Verrattaessa seuraavaksi MMM:n yritystukien ja maaseudun mikroyritysten toimialajakaumia keskenään, käytetään yritysten jakauman mittayksikkönä yritysten lukumäärää ja yritystukien kohdalla myönnettyjen tukien lukumäärää. Toinen vaihtoehto olisi käyttää mitareina yritysten liikevaihtoa ja yritystukikustannuksia. Koska yritysten toimialoittaisessa tarkastelussa käytettiin ainoastaan yritysten lukumäärätietoja, päädyttiin tässä yksinkertaisuuden vuoksi käyttämään lukumäärätietoja kohdentumisen vertailussa.

Kun verrataan MMM:n yritystukien ja maaseudun mikroyritysten toimialajakaumia, tulee erityisesti muistaa, että MMM:n yritystuilla ei tule tukea vähittäis- ja tukkukauppaa eikä rakennuttamista (perustajaurakointi), vaikka jonkun verran kyseisille toimialoille yritystukia on kirjautunut. Tämä voi ainakin osittain johtua rekisterikirjausvirheistä.

Seuraavia havaintoja voidaan tehdä vertailtaessa yritystukien ja maaseudun mikroyritysten toimialajakaumia:

- 1) *Alkutuotannon* rooli on yritystukien kohdalla huomattavasti merkittävämpi kuin mikroyritysprofilissa.
- 2) *Teollisuuden* rooli on yritystukien kohdalla huomattavasti merkittävämpi kuin mikroyritysprofilissa.
- 3) *Palvelusektorin* (ei sisällä kauppaa) osuus kaikista yritystuista on jonkin verran pienempi kuin palvelusektorin osuus maaseudun mikroyrityskannasta.

Teollisuuden toimialaa yksityiskohtaisemmin tarkasteltaessa havaitaan, että:

- 1) *Elintarviketeollisuuden* osuus yritystukea saaneiden hankkeiden kokonaiskustannuksista on suurempi kuin elintarviketeollisuuden yritysten osuus (lukumääräisesti) maaseudun mikroyrityskannassa.
- 2) *Puutavarateollisuuden* osuus on niin ikään osuus yrityshankkeiden kokonaiskustannuksilla mitattuna suurempi kuin vastaava puutavarateollisuuden yritysten osuus (lukumääräisesti) maaseudun mikroyrityskannassa.
- 3) *Metalliteollisuudessa* osuudet ovat käytännössä samat.
- 4) *Koneteollisuudessa* suhde on päinvastainen eli koneteollisuuden mikroyritysten osuus on maaseudulla selkeästi suurempi kuin niiden osuus on yrityksissä.
- 5) *Tekstiili-, vaate- ja nahkateollisuudessa (TeVaNaKe)* tilanne on samankaltainen kuin koneteollisuudessa.

Palveluiden kohdalla

- 1) *Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne* saa hyvin vähän yritystukea suhteessa toimialan osuuteen maaseudun mikroyritysrakenteessa.
- 2) *Kiinteistö-, vuokraus-, tutkimus- ja liike-elämän palvelut* saa myös vähän yritystukea suhteessa toimialan osuuteen maaseudun mikroyritysrakenteessa, vaikkakaan ero ei ole niin suuri kuin kuljetuksen, varastoinnin ja tietoliikenteen kohdalla.
- 3) *Muissa yhteiskunnallisissa ja henkilökohtaisissa palveluissa* tilanne on päinvastainen kuin kohdissa 1 ja 2.
- 4) *Majoitus- ja ravitsemistoiminta* saa hyvin paljon tukea suhteessa siihen mikä on kyseisen toimialan osuus maaseudun mikroyritysrakenteessa.

Taulukoissa 24–29 on kuvattu toisaalta MMM:n yritystuen ja toisaalta erityyppisten maaseudun mikroyritysten toimialoittaisia jakaumia. Edellä tehdyt havainnot yritysten ja yritystukien kohdentumisten eroista pohjautuivat siihen, että maaseudun keskimääräiseen mikroyrityksen toimialaprofiiliin vaikuttaa eniten sen suurin ryhmä, eli ilman maatilakykentää

toimivat alle viiden henkilön mikroyritykset. Kun maaseudun mikroyritykset jaotellaan kokonsa (alle viiden ja 5–9 henkilön yritykset) sekä maatilakäytäntönsä (monialaiset maatilat ja kaikki maaseudun mikroyritykset) perusteella omiksi ryhmikseen, havaitaan myös toimialajakaumissa selkeitä eroja. On kuitenkin huomattava etenkin se, että 5–9 henkilön maaseudun mikroyrityksiä on koko mikroyrityskannasta ainoastaan kuusi prosenttia.

Taulukko 24. MMM:n yritystukien ja *alle viiden henkilön* maaseudun mikroyritysten jakautuminen toimialoittain (MTT ym. 2004).

Toimiala	Yritystuet	Kaikki alle 5 henkilön mikroyritykset	alle 5 henkilön monialaiset maatilat
Palvelut	35 %	43 %	29 %
Teollisuus	33 %	13 %	14 %
Alkutuotanto (sis. kaivostoim. ja louhinnan)	25 %	10 %	27 %
Kauppa	4 %	17 %	11 %
Rakentaminen	3 %	17 %	19 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %

Taulukko 25. MMM:n yritystukien ja *5–9 henkilön* maaseudun mikroyritysten jakautuminen toimialoittain (MTT ym. 2004).

Toimiala	Yritystuet	Kaikki 5–9 henkilön mikroyritykset	5–9 henkilön monialaiset maatilat
Palvelut	35 %	32 %	22 %
Teollisuus	33 %	21 %	13 %
Alkutuotanto (sis. kaivostoim. ja louhinnan)	25 %	11 %	39 %
Kauppa	4 %	17 %	6 %
Rakentaminen	3 %	19 %	20 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %

Taulukko 26. MMM:n yritystukien ja *alle viiden henkilön* maaseudun mikroyritysten jakautuminen *teollisuuden* toimialoihin (MTT ym. 2004).

Toimiala	Yritystuet	Kaikki alle 5 henkilön mikroyritykset	alle 5 henkilön monialaiset maatilat
Puu	37 %	20 %	28 %
Elintarvike	23 %	10 %	17 %
Metalli	17 %	17 %	17 %
Kone	7 %	13 %	18 %
TeVaNaKe	5 %	10 %	8 %
Muut	11 %	30 %	12 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %

Taulukko 27. MMM:n yritystukien ja 5–9 henkilön maaseudun mikroyritysten jakautuminen *teollisuuden* toimialoihin (MTT ym. 2004).

Toimiala	Yritystuet	Kaikki 5–9 henkilön mikroyritykset	5–9 henkilön monialaiset maatilat
Puu	37 %	16 %	11 %
Elintarvike	23 %	13 %	19 %
Metalli	17 %	24 %	34 %
Kone	7 %	9 %	19 %
TeVaNaKe	5 %	5 %	-
Muut	11 %	33 %	17 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %

Taulukko 28. MMM:n yritystukien ja *alle viiden henkilön* maaseudun mikroyritysten jakautuminen *palveluihin* (MTT ym. 2004, TIKE 2004a).

Toimiala	Yritystuet	Kaikki alle 5 henkilön mikroyritykset	alle 5 henkilön monialaiset maatilat
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	47 %	11 %	5 %
Terveystenhoito- ja sosiaalipalvelut	8 %	9 %	5 %
Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	7 %	33 %	74 %
Kiinteistö-, vuokraus- ja tutkimuspalvelut; liike-elämän palvelut	11 %	27 %	9 %
Muut yhteiskunnalliset ja henk.koht. palvelut	26 %	18 %	7 %
Muut	1 %	2 %	-
Yhteensä	100 %	100 %	100 %

Taulukko 29. MMM:n yritystukien ja 5–9 henkilön maaseudun mikroyritysten jakautuminen *palveluihin* (MTT ym. 2004, TIKE 2004a).

Toimiala	Yritystuet	Kaikki 5–9 henkilön mikroyritykset	5–9 henkilön monialaiset maatilat
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	47 %	15 %	9 %
Terveystenhoito- ja sosiaalipalvelut	8 %	14 %	9 %
Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	7 %	42 %	39 %
Kiinteistö-, vuokraus- ja tutkimuspalvelut; liike-elämän palvelut	11 %	18 %	24 %
Muut yhteiskunnalliset ja henk.koht. palvelut	26 %	5 %	18 %
Muut	1 %	6 %	1 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %

Syitä yritystukien ja maaseudun mikroyritysten toimialoittaisten jakaumien keskinäisille eroille on useita. Merkittävää on se, että suurimmaksi osaksi yritystuen saannin ehtona on maatilakytöntä, mikä luonnollisesti ohjaa sitä millaiseksi yritystukien toimialajakauma muodostuu. Toinen merkittävä tekijä on se, että kaikki toimialat eivät ole yritystuen piirissä.

Lisäksi TE-keskuksilla (sekä paikallisilla toimintaryhmillä) on kehittämisohjelmaresurssien kohdentamisen suhteen omat strategiansa ja käytäntönsä, vaikkakin niiden tulee olla kytköksissä EU-osarahoitteisiin ohjelmiin sekä alueen muihin ohjelmiin ja strategioihin.

Yritystukien voimakas maatilakytkeäisyys ja tämän vaikutukset toimialarakenteeseen näkyvät siis tuloksissa selkeästi. Lisäarvoa tuloksille saadaan, kun tarkastellaan yritystukikokonaisuuden lisäksi erikseen eri yritystukityyppejä (maatilakytkeäisyys, ketjuyritys, muu yritys) ja toisaalta erikseen maaseudun mikroyrityksiä kokonaisuudessaan ja monialaisten tilojen muuta yritystoimintaa (tässä: elinkeinoverolain alaiset monialaiset maatilat). Yritystukien toimialoittainen kohdentuminen on merkittävästi riippuvainen siitä, onko kyse maatilakytkeäisen, ketjuyrityksen vai muun yrityksen yritystuesta (Taulukko 30). Toimialajakauman muutos maatilakytkeäisyyden mukaan on luonnollinen:

- Mitä enemmän yritys on kytköksissä maatalaan, sitä enemmän tukea kohdentuu *alkutuotantoon*.
- Mitä vähemmän yritys on kytköksissä maatalaan, sitä enemmän tukea kohdentuu *palveluihin*.

Voidaankin päätellä, että yritystukiehtojen väljentämisellä olisi hyvin merkittävä vaikutus yritystukien erilaiseen kohdentumiseen ”uuden” yritystuen piiriin kuuluvien mikroyritysten toimialaprofiilin muutoksen vuoksi. Nykyisten väljennysten, eli ei-maatilakytkeäisten yritystukien (joita on siis ainoastaan LEADER+ -yhteisöaloitteessa) ja ketjuyritysten tukien kohdentuminen tukee vahvasti tätä päätelmää.

Kuten luvussa 5 todettiin, KTM:n yritystuet kohdentuvat toimialoittain selkeästi eri tavoin kuin MMM:n yritystuet. *Teollisuuden* osalta KTM:n yritystukien toimialoittainen jakauma vastaa MMM:n yritystukia enemmän teollisuutta harjoittavien maaseudun mikroyritysten toimialajakaumaa. KTM:n tuet jakautuvat MMM:n tukia tasaisemmin eri teollisuuden toimialojen kesken. *Palveluiden* kohdalla *kiinteistö-, vuokraus-, tutkimus- ja liike-elämän palvelut* saavat KTM:n kautta yritystukea reilusti – noin kaksi kolmasosaa KTM:n palvelusektorin yritystuesta – verrattuna toimialan mikroyritysten osuuteen maaseudulla. Toisaalta MMM:n kautta tuetaan maaseudun mikroyritysprofiiliin suhteutettuna runsaasti *majoitus- ja*

Taulukko 30. MMM:n yritystuet jaoteltuna hankkeiden kokonaiskustannusten mukaan *alkutuotantoon, jalostukseen ja palveluihin* (MTT ym. 2004, TIKE 2004a).

	Kaikki yritystuet	Maatilakytkeä	Ketjuyritys	Muu yritys
Alkutuotanto (sis. kaivos-toiminnan ja louhinnan)	22 %	24 %	11 %	4 %
Jalostus	37 %	37 %	40 %	28 %
Palvelut	41 %	39 %	49 %	68 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %	100 %

ravitsemistoiminnan yrityksiä. On huomattava, että KTM:n mikroyritystukien toimialoit-
sesta kohdentumisesta ei voitu käytettävissä olleella aineistolla erotella erikseen maaseu-
dulle kohdentuneita tukia. Siten kaupunkien ja maaseudun väliset erot elinkeinorakenteessa
vaikuttavat varmasti KTM:n tukien kohdentumiseen kokonaisuudessaan. Joka tapauksessa
maaseudulle kohdistuvan KTM:n mikroyritystukijakauman voidaan olettaa olevan selkeästi
erilainen kuin MMM:n tukien kohdentuminen, koska yli puolet KTM:n mikroyritystuista oli
kohdentunut maaseudulle (jolloin maaseudulle myönnettyjen mikroyritystukien toimialoit-
tainen kohdentuminen näkyy väkisinkin KTM:n mikroyritystukijakaumassa kokonaisuudes-
saan), ja lisäksi KTM:stä myönnetyt yritystuet kohdentuvat selkeästi markkinalähtöisemmin
kuin MMM:n tuet.

Seuraavaksi tarkastellaan kootusti MMM:n yritystuen ehtojen ongelmakohtia eli yrityksen
kokorajaa ja maatilakytkeäisyyttä, sekä kuvataan MMM:n yritystuen saannin kannal-
ta ongelmallisia toimialoja. Lisäksi pohditaan lyhyesti KTM:n yritystukien kontribuutiota
kyseisiin seikkoihin.

7.2 Rahoituksen väliinputoajat

7.2.1 Toimialat

MMM:n hallinnonalalla yritystuen piirissä eivät ole kaikki toimialat. Tosin täsmällinen,
”virallinen” listaus ”väliinputoajatoimialoista” puuttuu, mikä vaikeuttaa asian tarkastelua.
Alle on kuitenkin koottu listaa niistä toimialoista, joita ei MMM:n hallinnonalalla (ainakaan
teoriassa) tueta, tai joille nykyinen yritystukikäytäntö on erityisen ongelmallinen:

- *Rakennuttamista (perustajaurakointi)* ei tueta.
- *Kaupan* toimialaan ei ole lainkaan mahdollisuutta saada yritystukea.
- Tukea maataloustuotteiden jalostuksen ja markkinoinnin investointeihin (muuten
kuin Annex-I:n osalta) myönnetään vain LEADER+-ohjelmasta (ks. alaviite 2
luvussa 4.2).
- *Maatalouspalveluyrityksiä* (pääasiassa *maatalouskoneurakointi*) ei lainkaan tueta.
- *Hoiva-alan* yritysten kohdalla on suurena ongelmana se, että yrityksellä pitää olla
maatilakytkeä. Luonnollisesti näin ei ole suurella osalla hoiva-alan yrityksiä.
- *Bioenergia-ala* on vielä niin uusi toimiala, ettei toimialalle ole vielä muotoutunut
selviä yritystukikäytäntöjä.

Kaupan tukeminen aiheuttaisi sen, että kaupan alaa harjoitettaisiin myös siellä missä mark-
kinoiden kriittinen massa eli asiakas-/kysyntäpotentiaali ei täyttyisi. Tällöin kauppaverkosto
olisi puhtaasta markkinakilpailunäkökulmasta liian tiheä. Toisaalta esimerkiksi kyläkaupan
olemassaolo voi olla maaseudun elinvoimaisuuden ja viihtyvyyden kannalta miltei välttä-
mätön asia, mikä myös tekee alueesta houkuttelevamman paikan asua.

Perinteisesti *hoiva-ala* on ollut maassamme vahvasti julkisen sektorin piirissä. Viime aikoina on kuitenkin alettu käydä yhä enemmän keskustelua siitä, pitäisikö hoiva- ja terveyspalveluiden yksityistämistä kannustaa. Osaltaan tämä johtuu myös siitä, että hoiva-alan palveluiden tarve tulee väestön ikääntyessä lisääntymään, mikä taas aiheuttaa paineita julkiselle sektorille. Tällöin yksityisen sektorin kasvava rooli hoivapalveluiden tarjoajana voisi olla paitsi kannattavaa myös todennäköisesti välttämätöntä. Ei ole mitään estettä sille, ettei myös maaseudulla olisi edellytyksiä hoiva-alan yritystoiminnan synnyttämiseen ja kehittämiseen.

Bioenergia-alan tukeminen voidaan nähdä investointina tulevaisuuteen, koska alalla on tarjottavanaan paljon vielä täysin hyödyntämättömiä mahdollisuuksia. Maaseudun yrityksillä onkin mahdollisuus nousta alan erityisosaajiksi, erityisesti jos maaseudulle suunnatut yritystukikäytännöt saadaan bioenergia-alaa tukeviksi ja palveleviksi. Bioenergia-alan kaltaisen uusiutuvaan luonnonvaraan perustuvan energiantuotannon menestymismahdollisuudet ovat huomattavat, kun uusiutumattomat luonnonvarat väistämättä ehtyvät ja tämän myötä energia-kustannukset jatkuvasti nousevat.

KTM:n kautta on periaatteessa mahdollista tukea kaikkea muuta maaseudun mikroyritystoimintaa paitsi rakennuttamista (perustajaurakointi) ja yleisesti ottaen maatilakyläkentäistä yritystoimintaa. Sekä jalostus- että palvelusektorin kohdalla onkin nähtävissä, että KTM:n tuet jakautuvat toimialoittain eri tavoin kuin MMM:n tuet. Jalostussektorilla jakauma on MMM:n vastaavaa tasaisempi. Palvelusektorilla yritystuet kohdentuvat toimialoittain aivan eri tavoin kuin MMM:n tuet. On selvää, että mahdollisuus tukea lähes kaikkea maaseudun mikroyritystoimintaa vaikuttaa yritystukien toimialoittaiseen kohdentumiseen.

Seuraavaksi tiivistetään jo edellä käsiteltyä asiaa MMM:n yritystuen väliinpuotoajista eli 5–9 henkilön yrityksistä ja ilman maatilataustaa toimivista yrityksistä, sekä tarkastellaan lyhyesti KTM:n roolia näissä rahoituksen aukoissa.

7.2.2 5–9 henkilön mikroyritykset

Maaseudun 5–9 henkilön mikroyritykset ovat selkeitä väliinpuotoajia MMM:n yritystuki-kentässä. Maaseudun pienyritysrekisterin mukaan kyseisiä yrityksiä oli kuusi prosenttia kaikista maaseudun mikroyrityksistä. Maaseudun 5–9 henkilön mikroyritykset eroavat tietyiltä osin selkeästi alle viiden henkilön mikroyritysten toimialarakenteesta.

Tarkasteltaessa kaikkia maaseudun mikroyrityksiä (mukaan luettuna monialaiset tilat) havaitaan, että alle viiden henkilön maaseudun mikroyrityskanta on huomattavasti *palveluvaltaisempaa* 5–9 henkilön yrityksiin verrattuna (Taulukko 31). Toisaalta tilanne on jalostuksen osalta päinvastainen. *Alkutuotannon* osuus on yritysten lukumäärällä mitattuna kokoluokissa suunnilleen sama. Tarkasteltaessa ainoastaan monialaisia maatiloja *palvelusektorin* merkitys on jälleen selkeästi suurempi pienemmän kokoluokan yrityksillä. *Teollisuuden* merkitys yritysten lukumäärällä mitattuna on suunnilleen sama alle viiden ja 5–9 henkilön monialaisten maatilojen muussa yritystoiminnassa, mutta *alkutuotannon* kohdalla tilanne on

Taulukko 31. Yritystukien kohdentuminen lukumäärän mukaan ja maaseudun mikroyritysten jakautuminen *alkutuotantoon, jalostukseen ja palveluihin* (MTT ym. 2004, TIKE 2004a).

Toimiala	Yritystuet	Kaikki alle viiden henkilön maaseudun mikroyritykset	Alle viiden henkilön monialaiset maatilat	Kaikki 5–9 henkilön maaseudun mikroyritykset	5–9 henkilön monialaiset maatilat
Alkutuotanto (sis. kaivos-toiminnan ja louhinnan)	22 %	10 %	27 %	11 %	39 %
Jalostus	36 %	30 %	33 %	40 %	33 %
Palvelut	42 %	60 %	40 %	49 %	28 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

kokoluokkien välillä päinvastainen verrattuna palvelusektoriin eli alkutuotannon merkitys korostuu suuremmilla monialaisilla maatiloilla.

Kun verrataan *teollisuuden* ja *palveluiden* toimialarakenteita, erot yritysten kokoluokkien (alle viiden ja 5–9 henkilön yritykset) välillä ovat huomattavasti selkeämmät monialaisilla tiloilla kuin muissa yrityksissä (Taulukot 26–29). Pienemmän kokoluokan monialaisilla tiloilla *puutavara-teollisuuden* osuus teollisuusyrityksistä on 28 %, kun se on suuremmassa kokoluokassa ainoastaan 11 %. *Metallituote- ja metallinjalostusteollisuudessa* tilanne on päinvastainen: alle viiden henkilön monialaisilla tiloilla metallituote- ja metallinjalostuksen osuus on 17 %, kun vastaava osuus 5–9 henkilön monialaisilla tiloilla on 33 %. *Palvelusektorilla kuljetuksen, varastoinnin ja tietoliikenteen toimiala* ei hallitse toimialarakennetta lähellekään yhtä paljon 5–9 henkilön (39 % palvelusektorin yrityksistä) kuin alle viiden henkilön monialaisten maatilojen kohdalla (74 %).

KTM:n yritystukia voidaan myöntää myös niille suuremmille, yleisesti ilman maatilakykentää toimiville maaseudun mikroyrityksille, jotka ovat liian suuria saadakseen tukea MMM:n yritystuen kautta. Ongelmallisin ryhmä tätä taustaa vasten on monialaisten maatilojen eniten työllistävät muut yritykset, jotka eivät ole oikeutettuja MMM:n yritystukeen kokonsa vuoksi. KTM:n yritystuen saanti tällaisissa tapauksissa voi olla, jos ei mahdotonta, niin ainakin yritystukikäytäntöjen vuoksi ja perinteisen KTM:n ja MMM:n välisen tuen saannin vedenjakaajan eli maatilakykentäisysehdon vuoksi epäselvää¹². Maaseudun pienyritysrekisterin mukaan rekisterin ehdot täyttäviä muun yritystoiminnan osalta elinkeinoverolain alaisia 5–9 henkilöä työllistäviä maatiloja oli noin 250. Siten muulla yritystoiminnalla 5–9 henkilöä työllistäviä maatiloja voi päätellä olevan noin 750, kun monialaisten maatilojen muun yritystoiminnan osalta maatilatalouden tuloverolain alaisia maatiloja on kaikista monialaisista tiloista noin kaksi kolmasosaa. Kyseessä ei siis ole kovinkaan suuri ryhmä, mutta suuren kokonsa vuoksi näiden monialaisten maatilojen työllistävyysvaikutukset ovat merkittävät

¹² KTM myöntää maatilakykentäistä yritystukea Annex-I-toimintaan (ks. luku 4.2, alaviite 4). Lisäksi KTM:n kautta 5–9 henkilöä työllistävän monialaisen maatilan muun yritystoiminnan voi ainakin teoriassa olla mahdollisuus saada yritystukea, koska selkeää kieltoakaan tämänkaltaisen yritystuen myöntämiselle ei ole.

verrattuna tyypillisen kokoiseen maaseudun mikroyritykseen. Tämän mahdollisen väliinputoajaryhmän olemassaoloa tulisi selvittää sekä kohtalosta KTM:n ja MMM:n välillä keskustella, jos lähtökohtana pidetään aukotonta maaseudun mikroyritysten tukemisen mahdollisuutta.

7.2.3 Maatilakytkeäisyys

Ilman maatilakytkeä toimivalla tai ilman ketjuyrityskytköstä maatalaan mikroyrityksellä ei ole tällä hetkellä mahdollisuutta saada yritystukea MMM:n hallinnonalalta lukuun ottamatta LEADER+-ohjelma-alueen yrityksiä. Monialaisten maatalojen muun yritystoiminnan toimialarakenteen eroa selkeästi muiden, ilman maatilakytkeä toimivien maaseudun mikroyritysten toimialarakenteesta.

Monialaisten tilojen muun yritystoiminnan kohdalla *alkutuotannon* suuri merkitys korostuu, mikä on selvää fyysisten olosuhteiden vuoksi; maatilakytkeäisten yritystukien tavoin tämä kertoo siitä, että monialaisilla tiloilla maatalan ohella harjoitettavalle muulle yritystoiminnalle maatilakytkeä asettaa usein omat ”toimialaehdonsa”. Toisaalta *kauppa ja palvelut* eivät ole niin merkittäviä toimialoja kuin kaikkien maaseudun mikroyritysten kohdalla. Maatilakytkeäisyyden poistaminen tai väljentäminen tukikelpoisuusehdoissa loisi paineita siirtää tuen painopistettä *alkutuotannosta palveluihin*.

KTM myöntää yritystukea muille maaseudun mikroyrityksille kuin maatilakytkeäisille yrityksille. Tulisikin selvittää, luoko KTM:n yritystuki yhdessä MMM:n yritystuen kanssa tilanteen, jossa sekä maatilakytkeäisille että muille maaseudun mikroyrityksille luodaan tarkoituksenmukaiset puitteet kehittää jo olemassa olevaa ja synnyttää uutta yritystoimintaa. Toimialoittaiset tukien kohdentumat poikkeavat MMM:n ja KTM:n välillä selkeästi toisistaan, mikä viittaa siihen että yhdessä MMM:n ja KTM:n yritystuet täydentävät toisiaan maaseutualueiden mikroyrittäjyyden monipuolisen ja kattavan tukemisen näkökulmasta. Tässä selvityksessä toimialajakaumia vertaillaan kuitenkin suhteellisen karkealla tasolla, ja lisäksi KTM:n mikroyritystukien toimialoittaisesta kohdentumisesta ei voitu erotella maaseudulle kohdistuneita tukia. Asiaan tulisikin kiinnittää tarkempaa huomiota, jotta tukien mahdolliset päällekkäisyydet ja väliinputoajat voitaisiin tunnistaa. Esimerkiksi *bioenergia- ja hoiva-ala* ovat sektoreita, joissa on maaseudun kehityksen kannalta paljon potentiaalia. Bioenergia-ala on varsin uusi, joten yritystukimenettelyt toimialalla ovat vielä vaillinaisia. Hoiva-alaa taas on vaikeaa tukea MMM:n kautta johtuen voimakkaista maatilakytkeäisysehdoista. Tulisikin tarkastella lähemmin, miten aloja on KTM:n kautta tuettu, ja selvittää sitä, mikä olisi MMM:n rooli näillä sektoreilla.

8 Yhteenveto ja kehittämissuositukset

8.1 Yritystuen käytön oikeutus ja vaikuttavuus

Yritystuen käyttö talous- ja aluepolitiikassa ei ole ongelmaton. On tehty erilaisia ja keskenään ristiriitaisia havaintoja siitä, ovatko yritystuet lisänneet alueiden hyvinvointia tarkoituksenmukaisesti. Huomiota on kiinnitetty myös siihen, ettei yritysten *lisääminen* yrittäjyyspolitiikan tavoitteena ole välttämättä kustannustehokkain tapa lisätä alueiden hyvinvointia, etenkin työllisyyttä. Yritystukipolitiikan oikeutusta kohtaan on esitetty kritiikkiä, joka on usein samanlaista koko aluepolitiikan oikeutusta kohtaan esitetyn kritiikin kanssa. Ehkä keskeisin kritiikin kohde on kuitenkin se, että yritystuen (kuten yleisesti aluepolitiikankin) käyttö on kilpailua vääristävää.

Klassisessa talousteoriassa yritystukien käytön pääasialliseksi perusteeksi on nostettu markkinaepäonnistumisten korjaaminen julkisen vallan toimilla. Tällöin yritystukien muodossa tapahtuvalla julkisen vallan puuttumisella markkinoiden toimintaan pyritään parantamaan kokonaistaloudellista tehokkuutta. Markkinaepäonnistumisten syyt on jaettu yleisesti ulkoisvaikutuksiin, talouden rakenteellinen jäykkyyteen (epätäydellinen kilpailu) ja epäsymmetriseen rahoitusinformaatioon.

Yritystukien käytön oikeutus voidaan tiivistää seuraaviin seikkoihin:

- resurssien käytön tulee vääristää mahdollisimman vähän vapaita kilpailuolosuhteita,
- tukien käytön hyötyjen kautta tulee pyrkiä mahdollisimman suuriin, positiivisiin vaikutuksiin;
- aluepoliittisten toimien (tässä yritystukien) täytyy pystyä käytännössä tasapainottamaan aluekehitystä ilman (ainakaan suuria) menetyksiä talouden kokonaistuotannossa,
- aluepoliittinen tuki (tässä yritystuki) johtaa kohdealueilla talouskehityksen paranemiseen, eikä tuen käyttäminen syrjäytä liian paljon taloudellista toimeliaisuutta muissa osissa ja tiivistäen,
- tukien käytön vähimmäisedellytyksenä on, että niistä koitua kokonaishyöty on suurempi kuin niistä aiheutunut kokonaishaitta.

Oman ongelmansa yritystuen vaikuttavuuden ja oikeutuksen tarkasteluun tuo hankerekisterien tietojen luotettavuusongelmat sekä tukien vaikuttavuuden arvioinnin haasteellisuus. Yritystukien kohdentumisen tarkastelun luotettavuus on pitkälti kiinni tukien seuranta-järjestelmien luotettavuudesta. Seurantajärjestelmien luotettavuus rahoitus- ja tulostietoi-neen on se perusta, johon arvioitsijan ja tutkijan tulisi voida luottaa sekä käyttää syvällisem-män analyysin ja vaikuttavuuden tarkastelun perustietona. Sen lisäksi, että yritystukiresurs-sien *kohdentumista* tulee ohjelman toimivuuden vuoksi seurata, ei tulisi unohtaa yritystukien

vaikuttavuuden mittaamista. Oleellistahan on, että käytettävissä olevilla panoksilla saadaan aikaan mahdollisimman positiivinen ja tarkoituksenmukainen vaikuttavuus. Vasta perusteellisen vaikuttavuuden tarkastelun myötä voidaan ottaa kantaa siihen, onko yritystuen käyttö alueellisen kehittämisen välineenä oikeutettua. Ehkä keskeisimpänä ongelmana yksittäisten hankkeiden vaikuttavuuden mittaamisessa on arvioida juuri tietyn kehittämispanoksen osuus saavutettuihin tuloksiin ja vaikutuksiin. Siksi niin sanotut deadweight-, substituutio- ja syrjäytymisvaikutukset tulisi ottaa huomioon tuen vaikuttavuuden arvioinnissa (ks. luku 3.4).

8.2 Maaseudun mikroyrityksiin kohdistuvat yritystuet

Maaseudun mikroyrityksiä (alle 10 henkilön yritykset) tuetaan maa- ja metsätalousministeriön sekä kauppaja teollisuusministeriön yritystuilla. Tämän tutkimuksen painopisteenä olivat MMM:n yritystuet, mutta yritystukikokonaisuuden ymmärtämiseksi sekä KTM:n tukien olennaisen merkityksen vuoksi myös KTM:n mikroyrityksiin kohdistuneita yritystukia käsiteltiin lyhyesti. Olennaisin ero MMM:n ja KTM:n mikroyritystukien välillä on se, että MMM:n yritystuen saannin ehtona on yleisesti maatilakäytäntö (tai maatalaan liittyvä ketjuyritystäjyys), kun taas KTM:n yritystuen piirissä ovat muut maaseudun mikroyritykset eikä maatilakäytäntöisiä yrityksiä merkittävästi lukuun ottamatta Annex-I-toimintaa tueta.

8.2.1 Kohdentuminen

MMM:n yritystuet ovat kohdistuneet suurimmaksi osaksi ydin- ja harvaan asutulle maaseudulle, mikä on ollut tavoitekin. Lisäksi ydin- ja harvaan asutulla maaseudulla yritystukitasot ovat muuta maata korkeammat. Tästä näkökulmasta MMM:n yritystukien voidaan nähdä pyrkivän tasoittamaan alueellisia kehityseroja. Ainoastaan tämän ei kuitenkaan pitäisi riittää yritystuen käytön oikeutukseen. Paitsi yritystukien *kohdentumista* (maaseututyypin, maatilakäytäntö, toimiala), yritystukien *vaikuttavuutta* tulisi tarkastella. Vasta sen jälkeen voidaan tehdä päätelmiä siitä, onko olemassa perusteita yritystuen käytölle tai pitäisikö yritystukikäytäntöjä muuttaa. Tässä tutkimuksessa keskityttiin yritystukianalyysissä yritystukien kohdentumiseen. Luvussa 4 luotiin kuitenkin katsaus yritystukiin alueellisen kehittämisen välineenä. Kappaleessa käsiteltiin myös yritystuen kohdentumisen ja vaikuttavuuden seuranta ja arviointia, yritystuen käytön oikeutusta sekä yritystuen tavoitteita ja keinoja. Koska erillisselvityksen keskeisenä sisältönä tuli kuitenkin olla MMM:n yritystukien ja maaseudun mikroyritysten kohdentumisen tarkastelu, ja yritystukien vaikuttavuutta ei omalla empiirisellä aineistolla tarkasteltu, toimi kappale lähinnä pohjana yritystuen roolin ymmärtämiselle alue- ja maaseutupolitiikan kentässä. Lisäksi KTM:n yritystukia käsiteltiin lyhyesti, jotta maaseudun mikroyritystuista saatiin kokonaiskuva ja jotta maaseudun mikroyrityksiin kohdistuvan yritystukikokonaisuuden toimintaa voitiin pintapuolisesti tukien toimialoittaisen kohdentumisen näkökulmasta tarkastella.

Seuraavia havaintoja voitiin tehdä vertailtaessa MMM:n yritystukien ja maaseudun mikroyritysten toimialajakaumia toisiinsa:

- 1) *Alkutuotannon* rooli on yritystukien kohdalla huomattavasti merkittävämpi kuin mikroyritysprofiilissa.
- 2) *Teollisuuden* rooli on yritystukien kohdalla huomattavasti merkittävämpi kuin mikroyritysprofiilissa.
- 3) *Palvelusektorin* (ei sisällä kauppaa) osuus kaikista yritystuista on jonkin verran pienempi kuin palvelusektorin osuus maaseudun mikroyrityskannasta.

Toimialajakauman muutos yritystukea saaneen yrityksen maatilakytkenäisyyden mukaan on luonnollinen:

- Mitä enemmän yritys on kytköksissä maatalaan, sitä enemmän tukea kohdentuu *alkutuotantoon*.
- Mitä vähemmän yritys on kytköksissä maatalaan, sitä enemmän tukea kohdentuu *palveluihin*.

KTM:n mikroyrityksiin suunnatut yritystuet kohdistuvat toimialoittain eri tavoin kuin MMM:n yritystuet. Tämän voidaan olettaa johtuvan ainakin KTM:n poikkeavista yritystukiehdosta maatilakytkenäisyyden osalta sekä kaupunki- ja maaseutualueiden elinkeinorakenteen eroista.

8.2.2 Tukiehtojen muuttamisen vaikutukset sekä tähän liittyvät kehittämissuosituks

Maaseudun mikroyritysten tukeminen ja väliinpuotoajat ovat olleet julkisessa keskustelussa näkyvästi esillä. Muun muassa maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa sekä hallituksen yrittäjyyden politiikkaohjelmassa asiaan on kiinnitetty huomiota. Osaltaan tämä selvitys on tuottanut tietoa ja vastauksia asioihin, joihin muun muassa kyseisissä ohjelmissa on viitattu.

MMM:n yritystuen laajentaminen kaikkiin maaseudun mikroyrityksiin sekä toimialarajoitteen ja maatilakytkenäisyysrajoitteen poistaminen tai väljentäminen tuo mukanaan seuraavan kysymyksen:

Millaisia vaikutuksia MMM:n yritystukiehtojen muuttaminen aiheuttaisi yritystukien toimialoittaisen kohdentumisen näkökulmasta, kun asiaa tarkastellaan tuettavan yrityksen

- a) maatilakytkenäisyyden,
- b) koon ja
- c) toimialan osalta?

Tässä käsitellyn aineiston ja analyysin pohjalta voidaan todeta tiivistäen seuraavaa:

a) Maatilakytkeäisyyden poistaminen tukiehdoista merkitsisi sitä, että tuen piirissä olevien maaseudun mikroyritysten määrä moninkertaistuisi. Tämä taas tarkoittaisi sitä, että tuen piirissä olevien yritysten ”maatilakytkeäisyys/ei-maatilakytkeäisyys-suhde” ja tätä kautta myös toimialaprofiili muuttuisi radikaalisti. Tähän mennessä yritystukea on myönnetty pääosin puhtaasti maatilakytkeäisille yrityksille, joten muiden yritysten tukien osuus tulisi huomattavasti kasvamaan maatilakytkeäisen yritystuen kustannuksella. Lisäksi toimialaprofiilin muutos loisi paineita keskittää tukea etenkin *palvelusektorille*, koska palvelusektorin mikroyritysten osuus on huomattavasti korkeampi ilman maatilataustaa toimivilla yrityksillä kuin maatilataustaisilla yrityksillä eli monialaisilla mautiloilla.

Maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa todetaan, että *ketjuyritysten määritelmä on keinoekoinen ja se sisältää yrittäjän omasta näkökulmasta ongelmallisen sopimussuhteen vaatimuksen. Tämän sopimussuhteen edellyttämät ehdot ovat yrittäjille myös vaarallisia ja mahdollisesti tulevaisuuden toimintaa rajoittavia* (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2004: 140). Ketjuyrityksen määritelmä on ongelmallinen ja vaikea hahmottaa. Ketjuyrityksen sisältöä ja sen tulkintoja yritystukikäytännöissä tulisi tarkastella yksityiskohtaisesti. Tähän liittyen ketjuyritystuen sisällyttämistä MMM:n yritystuen piiriin ilman erillistä ketjuyritysehtoa tulisi tarkastella.

b) MMM:n yritystukikelpoisuuden väljentäminen 5–9 henkilön mikroyrityksiin ei olisi niin dramaattinen toimenpide kuin ensi näkemältä voisi kuvitella. On otettava huomioon, että kyseisen kokoluokan osuus maaseudun mikroyrityskannasta on varsin pieni, ainoastaan kuusi prosenttia, ja että muulla yritystoiminnalla 5–9 henkilöä työllistäviä monialaisia mautiloja on arviolta ainoastaan 750. Monialaisten mautilojen osalta kokoluokan väljentäminen kasvattaisi tuen piirissä olevien *alkutuotantoyritysten* osuutta (suhteessa kaikkiin monialaisiin tiloihin) *palveluyritysten* kustannuksella. Jos kokoluokan väljentäminen koskisi myös muita maaseudun mikroyrityksiä, *teollisuuden* osuus kasvaisi *palveluiden* kustannuksella. Toimialaprofiilin muutoksen tuomat muospaineet yritystukien kohdentamiselle olisivat siis erilaiset riippuen siitä, poistettaisiinko/väljennettäisiinkö sekä maatilakytkeäisyyden että kokoluokan rajoituksia vai poistettaisiinko ainoastaan kokoluokkarajoitus.

MMM:n yritystukien väljentämiseen koskemaan kaikkia, toimialasta riippumatta, alle kymmenen henkilön maaseudun mikroyrityksiä ei ole minkäänlaista estettä EU:n tasolla. Tuen saannin ehto onkin tältä osin MMM:n osalta tiukempi kuin mitä EU-politiikassa vaaditaan. Tämä on ollut kansallinen linjanveto. KTM:n yritystuillahan on mahdollista tukea suurempiakin alle kymmenen henkilön maaseudun mikroyrityksiä. Kuitenkin, kuten edellä on todettu, tuen saanti KTM:n kautta ei aina ole helppoa tai mahdollistakaan johtuen maatilakytkeäisysehdon ohella muun muassa KTM:n yritystukien ehtoina olevista yrityksen kasvuvaatimuksista. Lisäksi maatilatalouden ohella muulla yritystoiminnalla 5–9 henkilöä työllistävät monialaiset mautilat ovat ulkona MMM:n yritystuen saannista, ja KTM:n

yritystuen saanti tällaisissa tapauksissa voi olla, jos ei mahdotonta, niin ainakin yritystuki-käytäntöjen vuoksi sekä perinteisen KTM:n ja MMM:n välisen tuen saannin vedenjakajan eli maatilakykentäisysehdon vuoksi epäselvää. Erityisesti kyseisen ryhmän tilanteeseen tulisi pikaisesti saada selvyyttä sekä etsittävä kestävä ratkaisu.

c) Yritystukien toimiala-analyysin pohjalta voidaan todeta seuraavaa:

- Mitä enemmän yritys on kytköksissä maatalaan, sitä enemmän tukea kohdentuu *alkutuotantoon*.
- Mitä vähemmän yritys on kytköksissä maatalaan, sitä enemmän tukea kohdentuu *palveluihin*.

Mikäli MMM:n yritystukien tukiehtoja väljennettäisiin, se aiheuttaisi paineen yritystukien toimialoittaisen kohdentumisen voimakkaaseen muutokseen: suuntaa määrittelisivät huomattavasti nykyistä enemmän ja vapaammin markkinavoimat, jolloin alkutuotannon kustannuksella etenkin palvelusektorille kohdistuisi kasvupaineita. Kyseessä on maaseudun kehittämisen näkökulmasta suuri linjanveto. Toisaalta tukiehtojen väljentäminen merkitsisi sitä, että tukipolitiikka vääristäisi selkeästi vähemmän markkinaolosuhteita, ja tuen voitaisiin tässä mielessä katsoa olevan oikeutetumpaa. Toisaalta kyse on myös siitä, onko MMM:llä tarvetta tukea muitakin kuin monialaisia maatiloja (ja varsinaisen maataloustuen kautta perustuotantoa), ja mikä on KTM:n rooli ja vastuu maaseudun mikroyritysten kokonaisvaltaisessa kehittämisessä.

Huolimatta siitä, että KTM:n yritystukien merkitys maaseudun mikroyritysten tukijana on suuri ja yritystuet kohdentuvat monessa tapauksessa (ilman maatilakykentäisysehtoja) ”markkinalähtöisemmin” kuin MMM:n yritystuet, paine MMM:n yritystukien uudelleenlaiselle toimialoittaiselle kohdentumiselle tukiehtojen väljentyessä olisi suuri ja jatkossa yhä suurempi alkutuotannon roolin pienentyessä monilla maaseutualueilla. Yritystukipolitiikan oikeutus on tässä suhteessa kovalla koetuksella. Periaatteessa tuen tulisi väärentää mahdollisimman vähän kilpailuolosuhteita. Toisaalta alkutuotannon tukeminen ei ole ollut eikä ole vielääkään ainoastaan taloudellissävytteinen seikka, vaan kyseessä on yhteiskunnassamme paitsi monen ihmisen elinkeino myös merkittävässä määrin pehmeämmät, kulttuuriset ja historialliset arvot. Kokonaisuuden monimutkaisuuden vuoksi eri hallinnonalojen olisikin ensiarvoisen tärkeää pohtia yhdessä sitä, mihin maaseutualueisiin kohdistetulla yritystukitai yrittäjyyspolitiikalla lopulta halutaan pyrkiä sekä sitä, miten eri hallinnonalat ja politiikat voisivat kitkattomasti yhdessä pyrkiä asetettuihin tavoitteisiin.

8.3 Jatkotutkimustarpeet

Lopuksi tarkastellaan oleellisia tutkimuksessa esille nousseita jatkotutkimustarpeita, joista ainakin osaan on jo pyritty ja/tai pyritään parhaimmillaan etsimään ratkaisuja MMM:n ja KTM:n hallinnonaloilla (ks. esim. MMM 2005a ja MMM 2005b).

Tutkimuksessa analysoitiin sitä, miten MMM:n yritystuet ja maaseudun mikroyritykset ovat *kohdentuneet* lähinnä koko maan tasolla. Jatkossa olisi tärkeää selvittää, miten ja miksi yritystukien kohdentuminen sekä mikroyritysjakauma eroavat *alueittain*. Voidaan olettaa, että eroihin vaikuttavat sekä alueelliset erityispiirteet että erot ohjelmien toteutuksessa. Asiaan olisi kuitenkin paneuduttava yksityiskohtaisemmin, koska aluepolitiikkaa toteutetaan yhä paikallislähtöisemmin ja alueen oma rooli toimintaympäristönsä kehittämisessä korostuu.

Sen lisäksi, että yritystukiresurssien kohdentumista tulee ohjelman toimivuuden vuoksi seurata, ei tulisi unohtaa yritystukien *vaikuttavuuden* mittaamista. Oleellistahan on, että käytävissä olevilla panoksilla saadaan maaseutualueille mahdollisimman positiivinen kokonaisvaikuttavuus. Tässä tutkimuksessa yritystukien vaikuttavuutta, lukuun ottamatta yleistä osiota yritystuista alueellisen kehittämisen välineenä (Luku 3), ei tutkittu eikä ollut tarkoituskaan tutkia. Jatkossa yritystukien vaikuttavuuden tarkastelu tarkoituksenmukaisella ja luotettavalla empiirisellä aineistolla sekä mahdollisimman relevantilla teoriapohjalla olisi kuitenkin ensiarvoisen tärkeää. Vaikuttavuuden tarkastelulla tulisi tuoda esille argumentteja, jotka puoltavat tai eivät puolla nykyisen yritystukijärjestelmän oikeutusta ja tarkoituksenmukaisuutta.

Jatkossa myös KTM:n yritystukien kohdentuvuutta pitäisi tarkastella yksityiskohtaisemmin. KTM:n yritystukien tarkempi analyysi merkitsisi sitä, että maaseudun mikroyrityksille kohdennetuista yritystuista saataisiin kattavampi kuva. KTM:n yritystukia tulisi analysoida siten, että niiden kohdentumista pystyttäisiin mahdollisimman hyvin vertaamaan toisaalta MMM:n yritystukien kohdentumiseen ja toisaalta maaseudun mikroyritysjakaumaan. Lisäksi MMM:n ja KTM:n yritystukiehtoja tulisi analysoida syvällisesti sisällöltään sekä verrata tarkasti toisiinsa. Samalla nähtäisiin mahdolliset yritystukien katvealueet sekä päällekkäisyydet. MMM:n ja KTM:n yritystukien keskinäistä roolin jakoa selkeyttämällä alueiden yritystoimintaa kokonaisuudessaan pystyttäisiin hallinnonkin näkökulmasta helpommin kehittämään. Tällä hetkellä MMM:n ja KTM:n keskinäisistä rooleista ja työnjaosta maaseudun mikroyrittäjyyden kehittämisessä ei helposti saa selkeää kuvaa. Konkreettisia ehdotuksia tilanteen selkiyttämiseksi ja parantamiseksi on jo tehty (ks. esim. MMM 2005a ja MMM 2005b), mutta edelleen tarvitaan sekä hallinnonalojen sisäisiä että ulkopuolisen tutkimuksen panoksia.

Tietoa tulisi hankkia lisäksi siitä, miten maaseudun mikroyritysten tukeminen ja neuvonta muissa EU:n jäsenmaissa on hoidettu (ks. esim. yrityspalvelujärjestelmien kansainvälisistä kokemuksista KTM 2005c). Kaikkeahan ei tarvitse välttämättä ”keksiä itse”.

Kirjallisuus

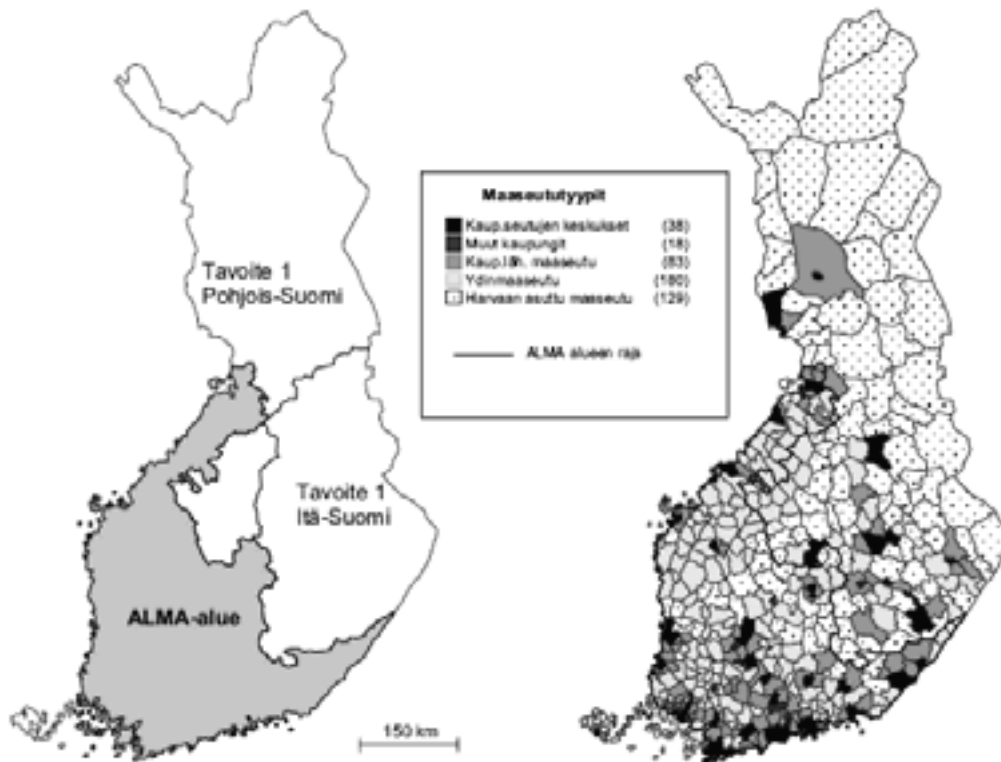
- Armstrong, H. & Taylor, J. 2000. *Regional Economics and Policy*, 3rd edition. Oxford: Blackwell Publishers. ISBN 0-631-21657-X (alk. paper) – ISBN 0-631-21713-5 (pb.: alk. paper). 437 s.
- Asplund, R. & Kiander, J. 2003. Yritystutkimuotojen arviointi ja vertailu – kirjallisuuskatsaus. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja 5/2003. Helsinki: kauppa- ja teollisuusministeriö. 94 s.
- Del Monte, A. & Scalera, D. 2001. The life duration of small firms born within a start-up programme: evidence from Italy. *Regional Studies* 35(1): 1–21.
- EC 1999a. Evaluating socio-economic programmes. MEANS Collection. Volumes 1–6. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. ISBN 92-828-6626-2.
- EC 1999b. Evaluating socio-economic programmes. Volume 1. Evaluation design and management. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 225 s. ISBN 92-828-6626-2.
- EC 1999c. Evaluating socio-economic programmes. Glossary of 300 concepts and technical terms. MEANS Collection. Volume 6. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 135 s. ISBN 92-828-6626-2.
- Eduskunnan päätös 12.3.1999/329. Maaseutuelinkeinojen rahoituslaki (329/1999). Annettu Helsingissä 12.3.1999. Suomen Säädoskokoelma 35/1999: 885–904.
- Haarajärvi, H & Myhrman, R. 1994. Rahoitustuen vaikuttavuustyöryhmän väliraportti. VATT-keskustelualoitteita 76. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. 78 s.
- Hallituksen yrittäjyyden politiikkaohjelma. Viitattu 11.10.2004. Saatavissa internetistä: <http://www.valtioneuvosto.fi/vn/liston/base.lsp?r=40240&k=fi>.
- Haukka, J. 2002. Yritystukien aluetaloudelliset vaikutukset – panos-tuotosanalyysi Keski-Suomen maakunnasta. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja 7/2002. Helsinki: kauppa- ja teollisuusministeriö. 115 s.
- Haveri, A. 1995. Ohjelmat menestystekijänä. Strateginen lähestymistapa. Tampere: Finnpublishers. 174 s. ISBN 951-848-045-1.
- Hyyryläinen, T. & Rannikko, P. (toim.). 2000. Eurooppalaistuva maaseutupolitiikka. Paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä. Tampere: Osuuskunta Vastapaino. 208 s. ISBN 951-768-079-1.
- Kangasharju, A., Kataja, J.-P. & Vihriälä, V. 1999. Tarvitaanko aluepolitiikkaa? Pellervon taloudellinen tutkimuslaitoksen työpapereita N:o 18 (maaliskuu 1999). Helsinki: Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos. 42 s.
- Kangasharju, A. & Venetoklis, T. 2002. Business subsidies and employment of firms: overall evaluation and regional extensions. VATT-keskustelualoitteita 268. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. 41 s.
- Keränen, H., Kataja, J.-P., Aulaskari, O., Keränen, H., Nevalainen, S., Malinen, P. & Ponnikas, J. 2004. Alueellisen maaseudun kehittämisohjelman (ALMA) väliarviointi. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 3/2004. Helsinki: maa- ja metsätalousministeriö. 221 s.
- Keränen, H., Malinen, P. & Aulaskari, O. 2000. Suomen maaseututyypit. Selvityksiä: 20. Sonkajärvi: Suomen Aluetutkimus FAR. 87 s.
- Keränen, R., Malinen, P., Keränen, H. & Heiskanen, T. 1993. Suomen maaseututyypien alueellistaminen. Ylä-Savon instituutti. Tutkimusraportti 6:1. Sonkajärvi: Ylä-Savon instituutti. 54 s.

- Kiander, J. 2004. Onko Suomessa liian vähän yrittäjiä? VATT-keskustelualoitteita 343. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. 19 s.
- KTM. Kauppa- ja teollisuusministeriön hallinnoima ToimialaOnline-tietokanta. Saatavissa internetissä: www.toimialaonline.fi (maksullinen).
- KTM 2004. Yritystukien tietorekisteri (YRTTI). Yritystukitietoja tilanteesta 10.11.2004. Julkaisematon aineisto.
- KTM 2005a. Perheyrittäjyys. Perheyrietykset jatkuvuuden uusiutumisen ja kasvuhakuisuuden moottorina. Kauppa- ja teollisuusministeriön julkaisuja 16/2005. Helsinki: kauppa- ja teollisuusministeriö. 60 s.
- KTM 2005b. Yritystukien tietorekisteri (YRTTI). Yritystukitietoja tilanteesta 8.3.2005. Julkaisematon aineisto.
- Kuitunen, T. & Lavaste, K. 1995. Yritystuen kilpailuvaikutukset. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja 104/1995. Helsinki: kauppa- ja teollisuusministeriö. 100 s.
- McNally, S. 2001. Farm diversification in England and Wales – what can we learn from the farm business survey? *Journal of Rural Studies* 17: 247–257.
- MMM 1999. Paikalliset toimintaryhmät ohjelmakaudella 2000–2006. Työryhmämuistio 1999:22. Helsinki: maa- ja metsätalousministeriö. 37 s.
- MMM 2001a. Suomen LEADER+ -ohjelma. MMM:n julkaisuja 9/2001. Helsinki: maa- ja metsätalousministeriö. 102 s.
- MMM 2001b. POMO+-toimintaryhmät ja niiden kehittämissuunnitelmien toteuttaminen 2001–2006 – toimeenpanoasiakirja. Hyväksytty 5.9.2001 perustuen Suomen LEADER+ -ohjelmaan. MMM:n julkaisuja 10/2001. Helsinki: maa- ja metsätalousministeriö. 26 s.
- MMM 2004. Maaseudun kehittäminen. Viitattu 5.10.2004. Saatavissa internetistä: www.lande2000.fi.
- MMM 2005a. Kattavat palvelut maaseudun mikroyrityksille. Maaseudun mikroyritysten rahoitustuen ja osaamisen kehittämispalveluiden viranomaiskäytäntöjen yhdenmukaistamistyöryhmän raportti. Työryhmämuistio 2005:4. Helsinki: maa- ja metsätalousministeriö. 92 s.
- MMM 2005b. Osakeyhtiömuotoisten ja monialaisten maatilojen sukupolvenvaihdosten edistäminen -työryhmän raportti. Työryhmämuistio MMM 2005:3. Helsinki: maa- ja metsätalousministeriö. 41 s.
- MTT, TIKE & Tilastokeskus 2004. Maaseudun pienyritysrekisteri. Julkaisematon aineisto.
- Mäkinen, M. 1999. Yhteisöaluepolitiikan periaatteiden teoreettinen erittely ja soveltaminen Suomessa. *Acta Universitatis Tamperensis* 691. Tampere: aluetieteen ja ympäristöpolitiikan laitos. 228 s.
- Ovaska, S. 2003. Monialaisten maatilojen tuloverojärjestelmät. Maa- ja elintarviketalous 32. Helsinki: MTT. 79 s.
- Potter, J. 2005. Entrepreneurship Policy at Local Level: Rationale, Design and Delivery. *Local Economy* 20: 104–110.
- Rantama, E. 2002. Uudet instituutiot omaehtoisen kehittämisen tukena. *Acta Universitatis Tamperensis* 879. Tampere: Tampereen yliopisto, aluetieteen ja ympäristöpolitiikan laitos. 250 s.
- Rantamäki-Lahtinen, L. 1999. Maaseudun pienyritysrekisteri. Tutkimuksia 235. Helsinki: MTT. 85 s.
- Rantamäki-Lahtinen, L. 2002. Monta rautaa tulossa. Monialaisten tilojen vertailu muihin maaseutuyrityksiin. MTT:n selvityksiä 14. Helsinki: MTT. 40 s.

- Rantamäki-Lahtinen, L. 2004. Maatilojen monialaistaminen. Empiirinen analyysi monialaisuuteen vaikuttavista tekijöistä. *Maa- ja elintarviketalous* 50. Helsinki: MTT. 131 s.
- Ritsilä, J. 1999. Regional differences in environments for enterprises. *Entrepreneurship & Regional Development* 11: 187–202.
- Skuras, D. & Tzamaras, N. 2000. Job creation by Assisted Rural Firms: a European North-South Perspective. *Local Economy* 15(3): 225–237.
- Stenholm, P. 2003. Yrityksen sukupolvenvaihdos ja sen tukeminen. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja 7/2003. Helsinki: kauppa- ja teollisuusministeriö. 94 s.
- TE-keskukset 2004. TE-keskusten tulossuunnitelmat vuodelle 2004 sekä tulos- ja tavoitesopimukset vuoteen 2008. Julkaisematon aineisto.
- TE-keskus. Yritystukilomakkeet. Viitattu 15.10.2004. Saatavissa internetistä: www.te-keskus.fi.
- Teuvo, J. 1998. Yritystuen kehityspiirteet 1984–1996. VATT-keskustelualoitteita 165. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. 88 s.
- TIKE 2001. Maatalouslaskenta 2000. Muu yritystoiminta maataloilla. Julkaisu 2001:4. Helsinki: TIKE. 24 s.
- TIKE 2004a. Hanke2000-rekisteri. Yritystukitietoja vuoden 2004 kesä-syyskuun tilanteista. Julkaisematon aineisto.
- TIKE 2004b. Maatilojen muu yritystoiminta. Maatalouden rakennetutkimus 2003. Helsinki: TIKE. 33 s. ISSN 1795-4207.
- TIKE 2005. Hanke 2000-rekisteri. Yritystukitietoja tilanteesta 4.7.2005. Julkaisematon aineisto.
- Tilastokeskus 2005. Statfin-tilastopalvelu. Viitattu 20.6.2005. Saatavissa internetistä: <http://statfin.stat.fi/StatWeb/start.asp?LA=fi&lp=home>.
- Tohmo, T. & Littunen, H. 2002. Maakuntien vahvuusalat ja toimialarakenteen erikoistuminen. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 4/2002: 409–416.
- Tödtling, F. & Wanzenböck, H. 2003. Regional differences in structural characteristics of start-ups. *Entrepreneurship & Regional Development* 15: 351–370.
- Uusikylä, P., Paananen, M. & Tuominen, A. 2004. Kausaliteettiolettamat vaikutus- ja vaikuttavuusarvioinnin metodologisena lähtökohtana. Teoksessa: *Itä-Suomen tavoite 1-ohjelma 2000–2006: väliarviointi*. EU-ohjelmat 2/2004: 20–21. Helsinki: sisäasiainministeriö.
- Valtiontalouden tarkastusvirasto 2004. Paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä. Tarkastuskertomus 89/2004. Helsinki: Valtion talouden tarkastusvirasto.
- Van Stel, A.J. & Storey, D.J. 2004. The link between firm births and job creation: Is there a upas tree effect? *Regional Studies* 38(8): 893–909.
- Venetoklis, T. 1998. Evaluation and monitoring of business aid in Finland. Applicant enterprises projects and distributions of aid in industrially declining regions. A quantitative approach. VATT-keskustelualoitteita 220. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. 30 s.
- Vihinen, H., Keränen, H., Nevalainen, S. & Voutilainen, O. 2004. Maaseutu. Teoksessa: *Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelma 2000–2006: väliarviointi*. EU-ohjelmat 1/2004: 53–83. Helsinki: sisäasiainministeriö.
- Vihinen, H., Sillanpää, K., Ålander, T. & Voutilainen, O. 2004. Maaseudun kehittäminen. Teoksessa: *Itä-Suomen tavoite 1-ohjelma 2000–2006: väliarviointi*. EU-ohjelmat 2/2004: 69–89. Helsinki: sisäasiainministeriö.

- Virtanen, P. & Uusikylä, P. 2002. Julkisten yritystukien vaikuttavuusarvioinnin käsikirja kauppaja- ja teollisuusministeriön hallinnonalalla. Helsinki: Net Effect Oy. 56 s.
- VNa 13.6.2001/514. Valtioneuvoston asetus LEADER+ -yhteisöaloiteohjelman toimeenpanosta (514/2001). Annettu Helsingissä 13.6.2001. Suomen Säädoskokoelma 76/2001: 1390–1397.
- VNa 21.6.2000/609. Valtioneuvoston asetus maaseudun kehittämisestä (609/2000). Annettu Helsingissä 21.6.2000. Suomen Säädoskokoelma 81/2000: 1468–1497.
- Voutilainen, O. 2005. Yritystuki maaseudun kehittämisen välineenä. Teoksessa: Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.). 2005. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2005 – Kymmenen vuotta Euroopan unionissa. MTT Taloustutkimus (MTTL) julkaisuja 105. Helsinki: MTT. s. 83–84.
- YTR 2004. Elinvoimainen maaseutu – yhteinen vastuumme. Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2005–2008. Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän (YTR) julkaisu 10/2004. Helsinki: sisäasiainministeriö. 314 s.

Liite 1 (1/1). Tavoite 1-ohjelmien, ALMA:n ja LEADER+-ohjelman ohjelma-alueet Suomessa EU:n ohjelmakaudella 2000–2006.

Kuva 1. Itä- ja Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelma-alueet, Alueellisen maaseudun kehittämissuunnan (ALMA) ohjelma-alue, sekä Suomen maaseututyytit (Keränen ym. 2004, s. 7).

Kuva 2. LEADER+-yhteisöaloiteohjelma-alueet (toimintaryhmät merkitty numeroin, taustalla väritettyä ohjelma-alue) (MMM 2001a).

Liite 2 (1/2). Maaseututyypit.

Maaseudun eri aluetyyppejä voidaan kuvata seuraavasti:

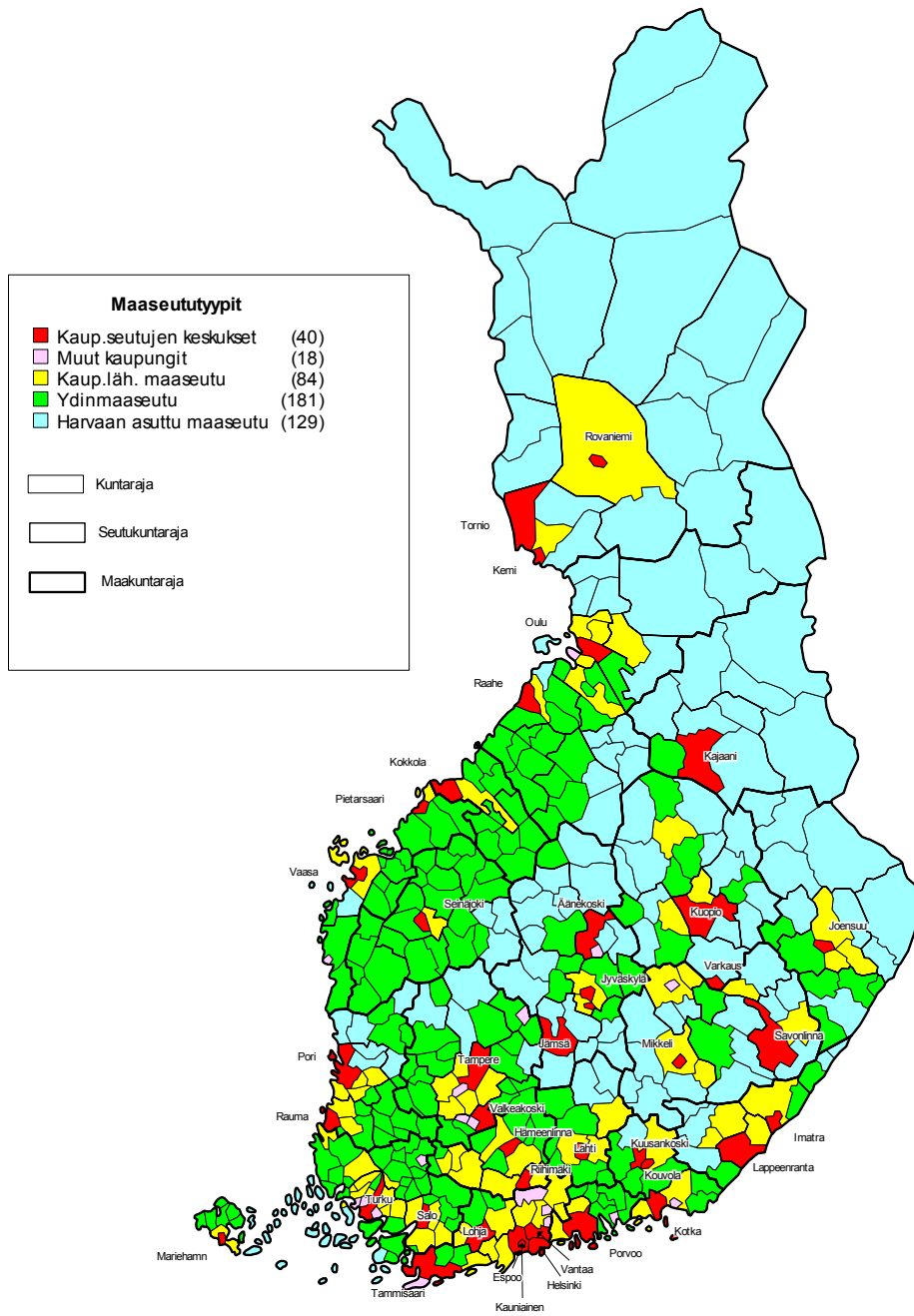
Kaupunkien läheisellä maaseudulla on kaikkein monipuolisimmat kehittämismahdollisuudet. Suurten keskusten läheisyys luo työssäkäyntimahdollisuuksia palkkatyötä tekeville sekä laajat paikallismarkkinat maaseutuyrityksille. Kaupunkiseudut sijaitsevat valtaosin Länsi- ja Etelä-Suomessa, jossa myös alkutuotannon edellytykset ovat parhaat ja monipuolisimmat.

Maaseudun ydinalueet ovat joko vahvaa alkutuotannon aluetta tai toiminnoiltaan monipuolistunutta maaseutua. Suuret keskukset ovat suhteellisen etäällä, etäisyys keskikokoisiin keskuksiin on kohtuullinen ja alueella on voimakkaita kuntakeskuksia ja kyliä.

Syrjäinen maaseutu on kasautuvien ongelmien alue: pitkät etäisyydet keskuksiin eivät mahdollista työssäkäyntiä ja paikallismarkkinatkin ovat etäällä ja suppeat. Elinkeinorakenne on yksipuolinen. Pohjois- ja Itä-Suomessa luonto rajoittaa alkutuotannon mahdollisuuksia. Ongelmien ratkaisemista vaikeuttavat kuntien heikkenevät taloudelliset resurssit toimia kehittäjinä.

Käytetty maaseudun kolmijako perustuu Oulun yliopiston Kajaanin kehittämiskeskuksen ja Suomen Aluetutkimus FAR:in ajantasaistamaan maaseututyypittelyyn vuodelta 2000. Kuntatyyppittely on toteutettu monivaiheisella menetelmällä. Ensimmäisessä vaiheessa on eroteltu kaupungit perustuen kaupunkiverkkotutkimuksen ja kuntien maaseutumaisuutta kuvaaviin muuttujiin. Toisessa vaiheessa on rajattu kaupunkien läheinen maaseutu perustuen maaseudulta taajamissa työssäkäyntiin. Kolmannessa vaiheessa jäljelle jäänyt maaseutu on jaettu tilastollisella monimuuttujamenetelmällä ydin- ja harvaan asuttuun maaseutuun käyttäen yhdeksää maaseudun aluerakennetta, elinkeinorakennetta, maatilataloutta ja kehitysongelmia kuvaavaa muuttujaa.

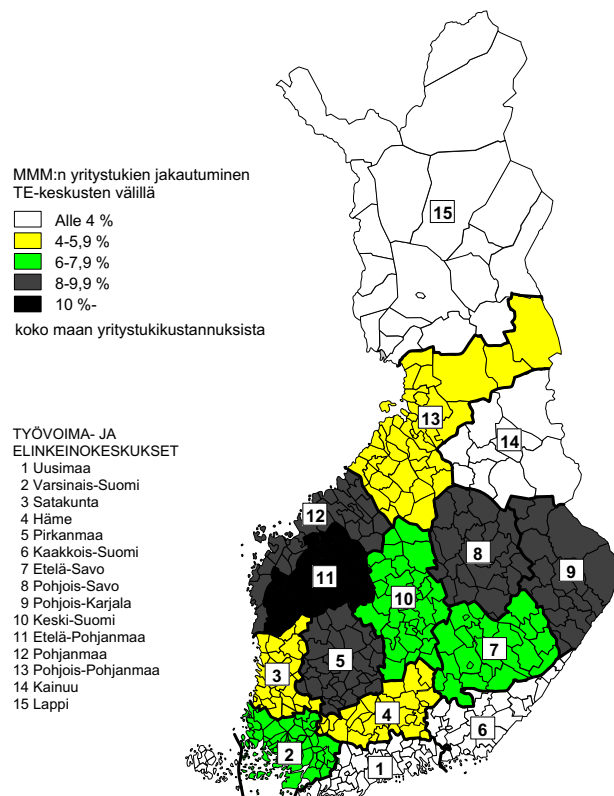
Liite 2 (2/2).

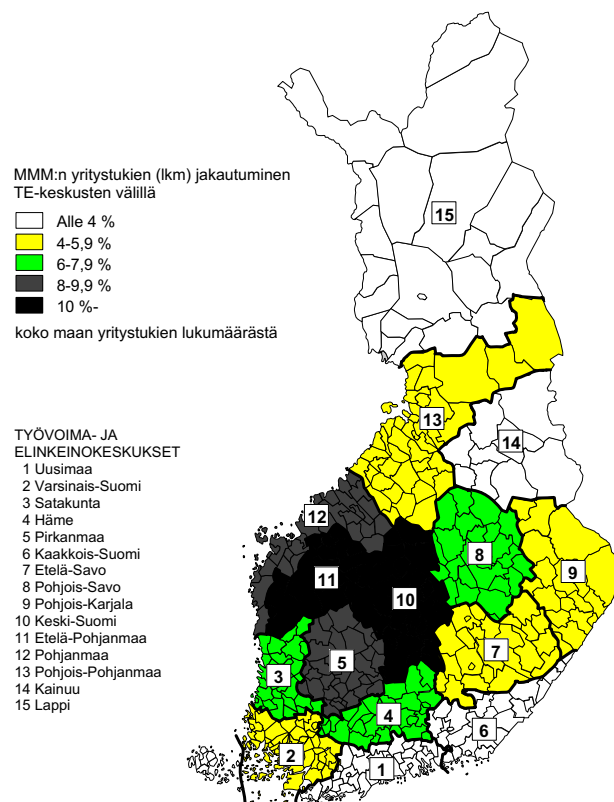
Kajaanin Kehittämiskeskus Aluekehitys
Suomen Aluetutkimus FAR

Lähde: Keränen ym. 2000.

Liite 3 (1/4). Maa- ja metsätalousministeriön yritystukien kohdentuminen TE-keskuksittain.

Kuva 1. MMM:n yritystukien jakautuminen TE-keskusten välillä *tukikustannuksilla* mitattuna. Tilanne elokuussa 2004 (TIKE 2004a).

Kuva 2. MMM:n yritystukien jakautuminen TE-keskusten välillä myönnettyjen *tukien lukumäärällä* mitattuna. Tilanne elokuussa 2004 (TIKE 2004a).

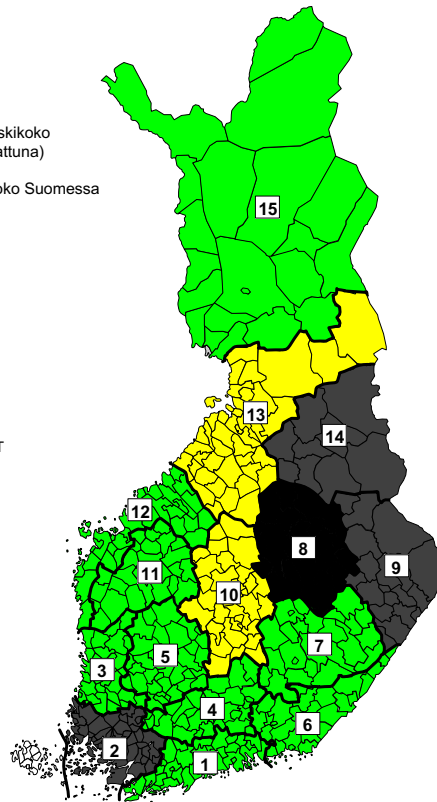
Liite 3 (2/4).

MMM:n yritystujen keskikoko
(tukikustannuksilla mitattuna)
TE-keskuksittain
100=Yritystuen keskikoko Suomessa

Alle 90
90-104
105-119
120-

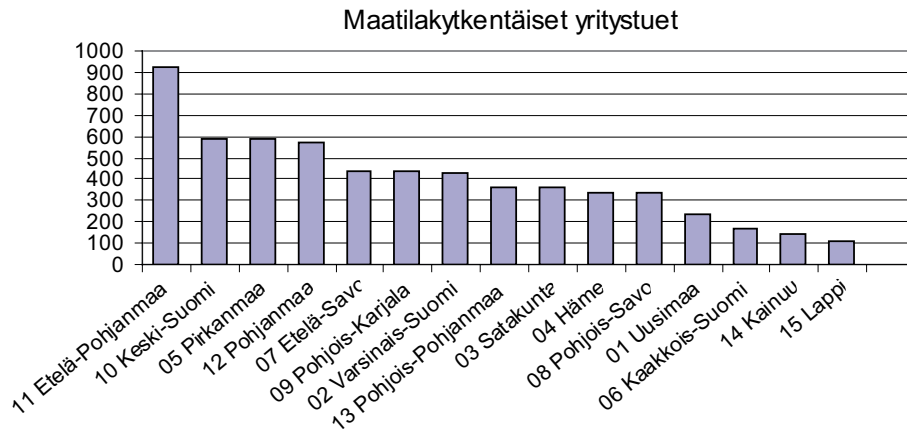
TYÖVOIMA- JA
ELINKEINOKESKUKSET

- 1 Uusimaa
- 2 Varsinais-Suomi
- 3 Satakunta
- 4 Häme
- 5 Pirkanmaa
- 6 Kaakkois-Suomi
- 7 Etelä-Savo
- 8 Pohjois-Savo
- 9 Pohjois-Karjala
- 10 Keski-Suomi
- 11 Etelä-Pohjanmaa
- 12 Pohjanmaa
- 13 Pohjois-Pohjanmaa
- 14 Kainuu
- 15 Lappi

Kuva 3. MMM:n yritystujen keskikoot tukikustannuksilla mitattuna TE-keskuksittain. Tilanne elokuussa 2004 (TIKE 2004a).

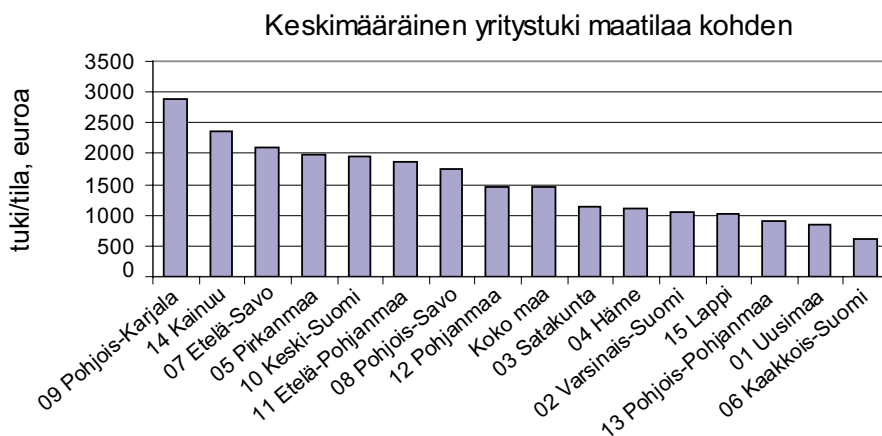
Liite 3 (3/4).

Kuva 4. MMM:n maatilakytöntäisten yritystuki TE-keskuksittain. Tilanne syyskuussa 2004 (TIKE 2004a).

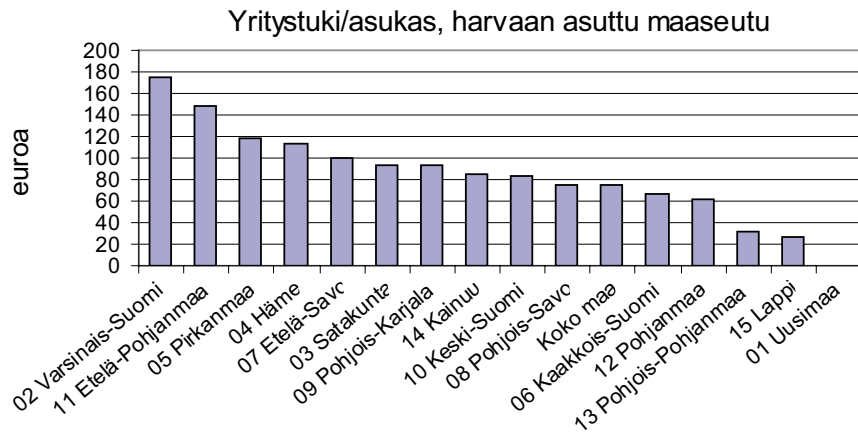

Kuva 5. MMM:n maatilakytöntäisten yritystuki maatalojen lukumäärään TE-keskuksittain. Tilanne syyskuussa 2004 (TIKE 2004a).

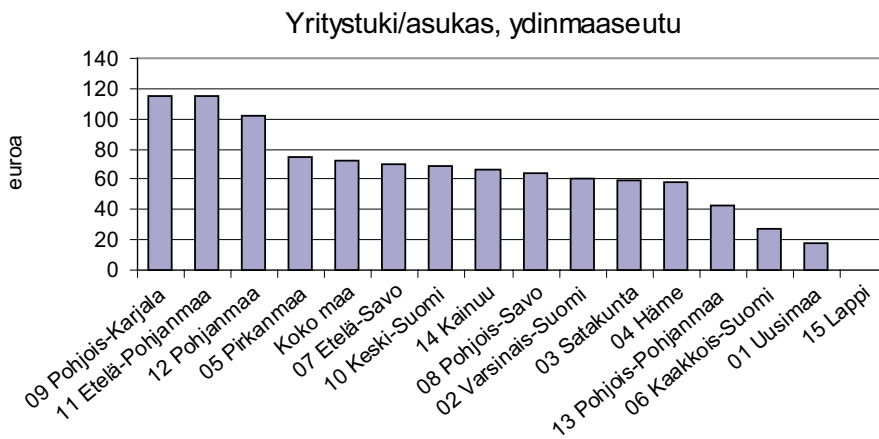

Kuva 6. MMM:n yritystukikustannukset TE-keskuksittain maatilaa kohden. Tilanne syyskuussa 2004 (TIKE 2004a).

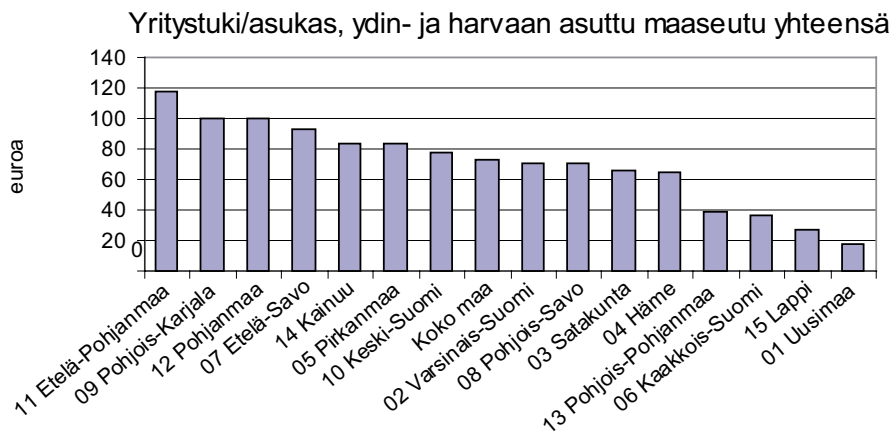
Liite 3 (4/4).

Kuva 7. MMM:n yritystukikustannukset TE-keskuksittain asukasta kohden harvaan asutulla maaseudulla. Tilanne syyskuussa 2004 (TIKE 2004a).

Kuva 8. MMM:n yritystuki TE-keskuksittain asukasta kohden ydinmaaseudulla maaseudulla. Tilanne syyskuussa 2004 (TIKE 2004a).

Kuva 9. MMM:n yritystuki TE-keskuksittain asukasta kohden ydin- ja harvaan asutulla maaseudulla yhteensä. Tilanne syyskuussa 2004 (TIKE 2004a).

Liite 4 (1/1). Tutkimuksessa käytetyt TOL2002:n mukaiset täydelliset toimialanimikkeet jaoteltuna aluetilinpidon mukaisiin kirjainluokkiin. (Sulkuihin on merkitty keskeisiä, selvityksessä lyhennettyinä käytettyjä toimialanimikkeitä.)

Alkutuotanto (sisältää tässä selvityksessä kaivostoiminnan ja louhinnan)

- A Maatalous, riistatalous ja metsätalous
- B Kalatalous
- C Kaivostoiminta ja louhinta

Jalostus

- D Teollisuus
 - DA Elintarvikkeiden, juomien ja tupakan valmistus (=Elintarvike)
 - DB Tekstiilien ja tekstiilituotteiden valmistus
 - DC Nahan ja nahkatuotteiden valmistus
(DB – DC = tekstiili-, vaate- ja nahkateollisuus eli TeVaNaKe-teollisuus)
- DD Sahatavaran ja puutuotteiden valmistus (=Puutavara)
 - DE Massan, paperin ja paperituotteiden valmistus; kustantaminen ja painaminen
 - DF Koksen, öljytuotteiden ja ydinpolttoaineen valmistus
 - DG Kemikaalien, kemiallisten tuotteiden ja tekokuitujen valmistus (=Kemian)
 - DH Kumi- ja muovituotteiden valmistus
 - DI Ei-metallisten mineraalituotteiden valmistus
- DJ Metallien jalostus ja metallituotteiden valmistus (=Metalli tai met.jal. ja met.tuote)
 - DK Koneiden ja laitteiden valmistus (=Kone)
 - DL Elektroniikka- ja sähkötuotteiden valmistus
 - DM Kulkuneuvojen valmistus
 - DN Muu valmistus
- E Sähkö-, kaas- ja vesihuolto
- F Rakentaminen

Palvelut

- G Tukku- ja vähittäiskauppa; moottoriajoneuvojen sekä henkilökohtaisten esineiden ja kotitalous-esineiden korjaus (=Kauppa tai tukku- ja vähittäiskauppa)
- H Majoitus- ja ravitsemistoiminta
- I Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne
- J Rahoitustoiminta
- K Kiinteistö-, vuokraus- ja tutkimuspalvelut; liike-elämän palvelut
- L Julkinen hallinto ja maanpuolustus; pakollinen sosiaalivakuutus
- M Koulutus
- N Terveystieteiden- ja sosiaalipalvelut
- O Muut yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut
- P Työnantajakotitaloudet sekä kotitalouksien itse tuottamat tavarat ja palvelut omaan käyttöön
- Q Kansainväliset järjestöt ja ulkomaiset edustustot
- X Toimiala tuntematon

Liite 5 (1/6). Maaseudun mikroyritykset 1997–2002 (Maaseudun pienyritysrekisteri).

Lukumäärä

	Luokka 0 - 4 henkilöä, yritysten lukumäärä			
MAAKUNTA	1997	2000	2002	<i>muutos 1997 - 2002, %</i>
1 Uusimaa	3 210	3 810	4 005	25
20 Itä-Uusimaa	1 243	1 321	1 376	11
2 Varsinais-Suomi	4 942	5 100	5 313	8
4 Satakunta	3 223	3 239	3 290	2
5 Kanta-Häme	1 908	1 935	1 976	4
6 Pirkanmaa	4 885	4 747	4 858	-1
7 Päijät-Häme	1 593	1 560	1 598	0
8 Kymenlaakso	1 251	1 258	1 272	2
9 Etelä-Karjala	1 510	1 472	1 473	-2
10 Etelä-Savo	3 228	3 516	3 512	9
11 Pohjois-Savo	3 956	3 571	3 573	-10
12 Pohjois-Karjala	3 234	3 108	3 017	-7
13 Keski-Suomi	3 687	3 589	3 601	-2
14 Etelä-Pohjanmaa	4 878	5 337	5 292	8
15 Pohjanmaa	4 055	4 125	4 144	2
16 Keski-Pohjanmaa	1 522	1 505	1 502	-1
17 Pohjois-Pohjanmaa	4 214	4 501	4 500	7
18 Kainuu	1 647	1 311	1 277	-22
19 Lappi	4 085	3 705	3 708	-9
21 Ahvenanmaa	669	669	701	5
Koko maa	58 940	59 379	59 988	2

	Luokka 5 - 9 henkilöä, yritysten lukumäärä			
MAAKUNTA	1997	2000	2002	<i>muutos 1997 - 2002, %</i>
1 Uusimaa	228	259	251	10
20 Itä-Uusimaa	83	78	91	10
2 Varsinais-Suomi	323	306	290	-10
4 Satakunta	218	179	185	-15
5 Kanta-Häme	157	143	150	-4
6 Pirkanmaa	325	283	298	-8
7 Päijät-Häme	121	106	109	-10
8 Kymenlaakso	99	75	88	-11
9 Etelä-Karjala	106	99	105	-1
10 Etelä-Savo	210	199	232	10
11 Pohjois-Savo	275	221	259	-6
12 Pohjois-Karjala	191	188	180	-6
13 Keski-Suomi	251	233	245	-2
14 Etelä-Pohjanmaa	334	353	338	1
15 Pohjanmaa	237	243	261	10
16 Keski-Pohjanmaa	110	108	106	-4
17 Pohjois-Pohjanmaa	277	323	352	27
18 Kainuu	146	97	102	-30
19 Lappi	281	222	228	-19
21 Ahvenanmaa	37	31	33	-11
Koko maa	4 009	3 746	3 903	-3

Lähde: MTT ym. 2004.

Liite 5 (2/6).

Henkilöstömäärä

	Luokka 0 - 4 henkilöä, yritysten henkilöstö			
MAAKUNTA	1997	2000	2002	muutos 1997 - 2002, %
	3 328	4 360	4 449	34
20 Itä-Uusimaa	1 214	1 379	1 375	13
2 Varsinais-Suomi	5 018	5 453	5 517	10
4 Satakunta	3 037	3 306	3 255	7
5 Kanta-Häme	1 936	2 074	2 159	12
6 Pirkanmaa	4 774	5 025	4 988	4
7 Päijät-Häme	1 567	1 679	1 657	6
8 Kymenlaakso	1 222	1 308	1 314	8
9 Etelä-Karjala	1 555	1 632	1 634	5
10 Etelä-Savo	3 181	3 784	3 688	16
11 Pohjois-Savo	3 973	3 947	3 790	-5
12 Pohjois-Karjala	3 013	3 225	3 125	4
13 Keski-Suomi	3 643	3 817	3 683	1
14 Etelä-Pohjanmaa	4 890	5 581	5 507	13
15 Pohjanmaa	4 136	4 448	4 341	5
16 Keski-Pohjanmaa	1 590	1 682	1 665	5
17 Pohjois-Pohjanmaa	4 255	4 979	4 929	16
18 Kainuu	1 856	1 498	1 457	-21
19 Lappi	4 166	3 887	3 975	-5
21 Ahvenanmaa	630	627	661	5
Koko maa	58 983	63 692	63 167	7

	Luokka 5 - 9 henkilöä, yritysten henkilöstö			
MAAKUNTA	1997	2000	2002	muutos 1997 - 2002, %
1 Uusimaa	1434	1 618	1 556	9
20 Itä-Uusimaa	507	488	567	12
2 Varsinais-Suomi	2048	1 933	1 854	-9
4 Satakunta	1414	1 148	1 164	-18
5 Kanta-Häme	960	892	937	-2
6 Pirkanmaa	2070	1 814	1 854	-10
7 Päijät-Häme	773	668	683	-12
8 Kymenlaakso	615	471	550	-11
9 Etelä-Karjala	676	638	684	1
10 Etelä-Savo	1274	1 264	1 473	16
11 Pohjois-Savo	1702	1 378	1 587	-7
12 Pohjois-Karjala	1193	1 182	1 138	-5
13 Keski-Suomi	1585	1 476	1 520	-4
14 Etelä-Pohjanmaa	2049	2 282	2 143	5
15 Pohjanmaa	1457	1 562	1 661	14
16 Keski-Pohjanmaa	695	673	677	-2
17 Pohjois-Pohjanmaa	1715	2 023	2 186	27
18 Kainuu	913	580	626	-31
19 Lappi	1747	1 423	1 476	-16
21 Ahvenanmaa	233	192	210	-10
Koko maa	25 061	23 706	24 546	-2

Lähde: MTT ym. 2004.

Liite 5 (3/6).

Liikevaihto (vuoden 2002 hinnoin, 1000 euroa)

	Luokka 0 - 4 henkilöä, yritysten liikevaihto, 1000 euroa			
MAAKUNTA	1997	2000	2002	<i>muutos 1997 - 2002, %</i>
1 Uusimaa	306 770	511 218	531 080	73
20 Itä-Uusimaa	113 633	137 035	152 163	34
2 Varsinais-Suomi	499 093	555 481	598 614	20
4 Satakunta	307 622	359 044	373 260	21
5 Kanta-Häme	183 356	208 445	234 851	28
6 Pirkanmaa	470 944	489 158	525 466	12
7 Päijät-Häme	144 555	161 794	166 964	16
8 Kymenlaakso	109 400	125 697	130 565	19
9 Etelä-Karjala	142 308	151 223	155 202	9
10 Etelä-Savo	298 717	353 863	369 531	24
11 Pohjois-Savo	390 055	379 519	392 070	1
12 Pohjois-Karjala	293 725	315 291	319 740	9
13 Keski-Suomi	351 890	359 736	368 435	5
14 Etelä-Pohjanmaa	536 257	660 290	689 830	29
15 Pohjanmaa	452 546	489 496	550 593	22
16 Keski-Pohjanmaa	163 093	171 490	194 278	19
17 Pohjois-Pohjanmaa	419 957	488 159	526 811	25
18 Kainuu	182 001	141 214	147 862	-19
19 Lappi	444 338	416 958	407 782	-8
21 Ahvenanmaa	61 530	65 827	71 665	16
Koko maa	5 871 792	6 540 935	6 906 762	18

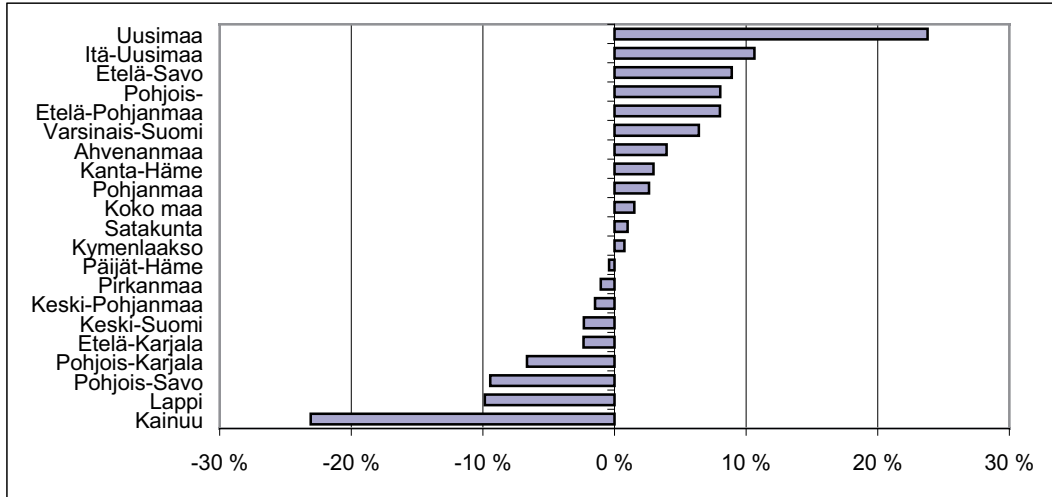
	Luokka 5 - 9 henkilöä, yritysten henkilöstö, 1000 euroa			
MAAKUNTA	1997	2000	2002	<i>muutos 1997 - 2002, %</i>
1 Uusimaa	158 900	208 069	194 574	22
20 Itä-Uusimaa	73 281	60 735	74 536	2
2 Varsinais-Suomi	233 762	196 484	197 606	-15
4 Satakunta	250 351	129 312	150 549	-40
5 Kanta-Häme	116 409	94 742	97 844	-16
6 Pirkanmaa	232 763	197 445	207 725	-11
7 Päijät-Häme	71 120	63 182	72 298	2
8 Kymenlaakso	70 154	50 614	63 102	-10
9 Etelä-Karjala	70 997	61 644	65 123	-8
10 Etelä-Savo	131 981	129 566	145 838	10
11 Pohjois-Savo	195 775	141 945	158 481	-19
12 Pohjois-Karjala	136 966	133 985	141 437	3
13 Keski-Suomi	176 037	141 960	158 883	-10
14 Etelä-Pohjanmaa	287 754	246 815	254 763	-11
15 Pohjanmaa	229 785	251 284	289 014	26
16 Keski-Pohjanmaa	95 663	91 395	83 472	-13
17 Pohjois-Pohjanmaa	191 629	207 213	226 283	18
18 Kainuu	108 477	64 639	73 225	-32
19 Lappi	252 608	219 707	234 152	-7
21 Ahvenanmaa	42 111	27 681	31 450	-25
Koko maa	3 126 523	2 718 414	2 920 355	-7

Lähde: MTT ym. 2004.

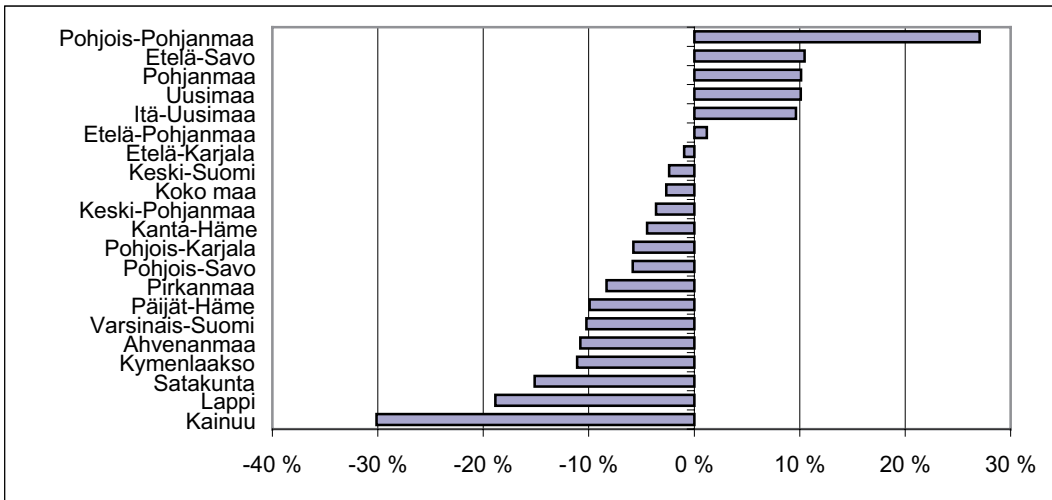
Liite 5 (4/6).

Lukumäärän muutokset maakunnittain, %

0-4 HENKILÖN YRITYKSET

5-9 HENKILÖN YRITYKSET

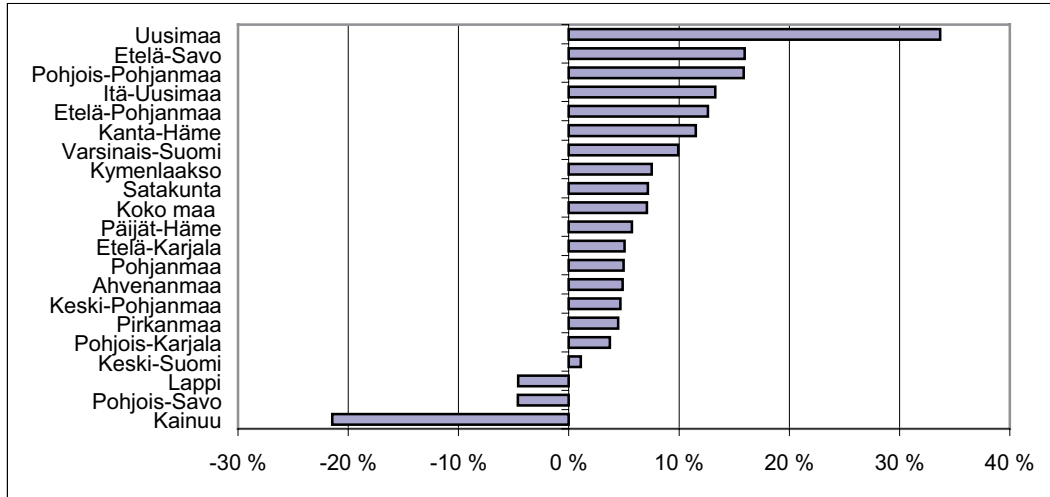

Lähde: MTT ym. 2004.

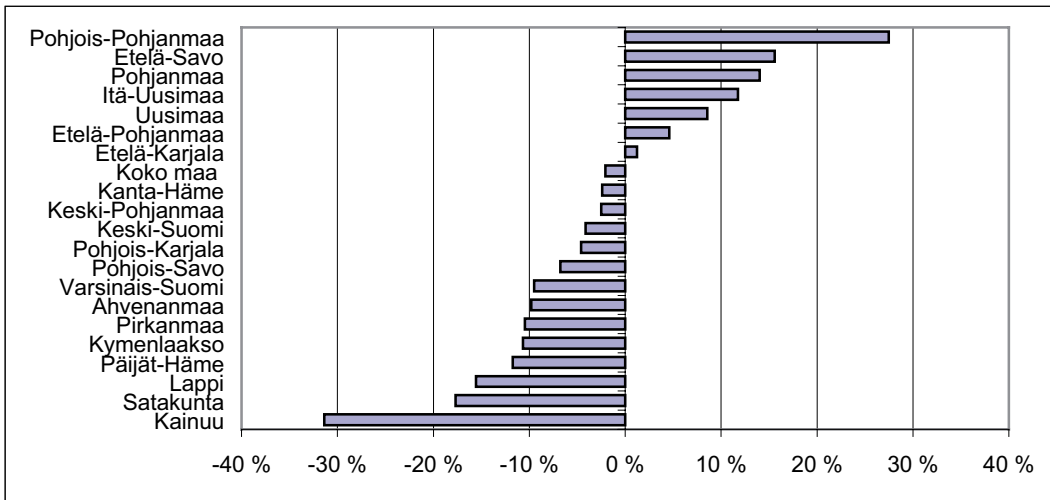
Liite 5 (5/6).

Henkilöstön määrän muutokset maakunnittain, %

0-4 HENKILÖN YRITYKSET

5-9 HENKILÖN YRITYKSET

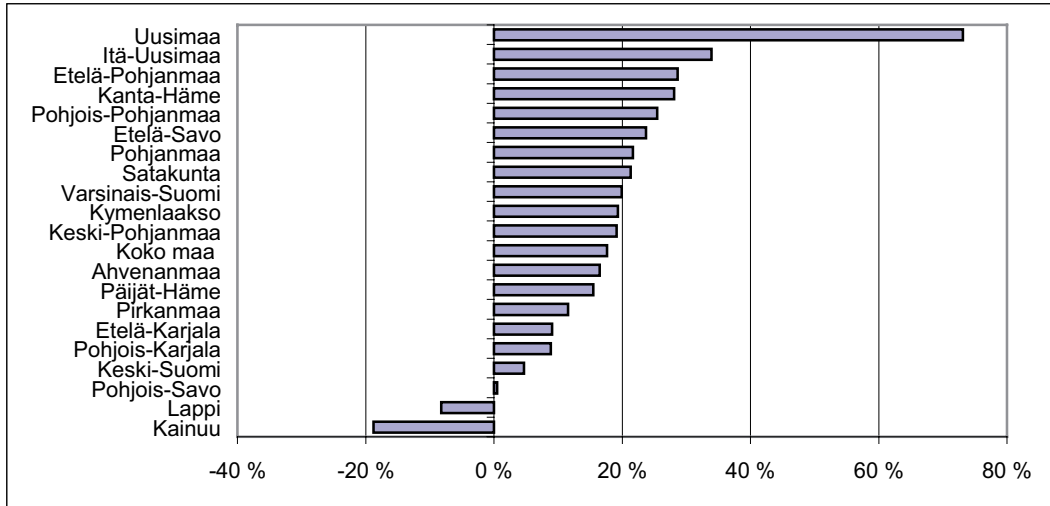

Lähde: MTT ym. 2004.

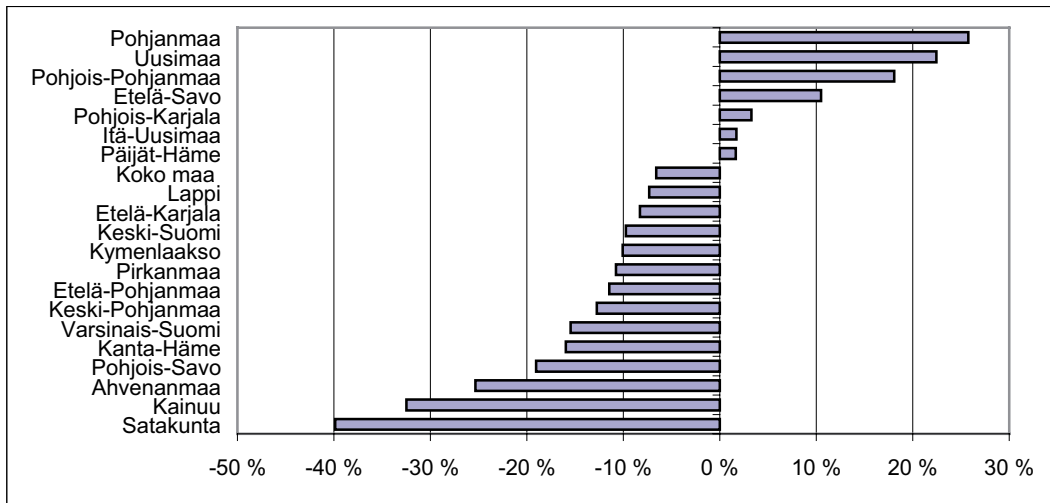
Liite 5 (6/6).

Liikevaihdon muutokset maakunnittain, %

0-4 HENKILÖN YRITYKSET

5-9 HENKILÖN YRITYKSET

Lähde: MTT ym. 2004.

Liite 6 (1/1). Monialaiset maatilat.

Taulukko. Monialaisten maatilojen määrä ja osuus (%) TE-keskuksittain vuosina 2000 ja 2003¹ (TIKE 2004b, s. 3).

TE-keskus	Tiloja vuonna 2000	Tiloja vuonna 2003	Monialaisten tilojen %-osuus vuonna 2003	Muutos-% vuodesta 2000
Uudenmaan	1 710	2 048	43,9	19,8
Varsinais-Suomen	2 304	2 343	29,4	1,7
Satakunnan	1 386	1 524	29,3	10,0
Hämeen	1 679	1 785	33,8	6,3
Pirkanmaan	1 742	1 864	37,1	7,0
Kaakkois-Suomen	1 370	1 482	31,8	8,2
Etelä-Savon	1 367	1 354	37,9	-1,0
Pohjois-Savon	1 351	1 417	27,1	4,9
Pohjois-Karjalan	966	1 087	35,2	12,5
Keski-Suomen	1 314	1 437	37,5	9,4
Etelä-Pohjanmaan	2 188	2 344	28,2	7,1
Pohjanmaan	1 884	1 988	29,0	5,5
Pohjois-Pohjanmaan	1 472	1 504	24,7	2,2
Kainuun	358	343	28,2	-4,2
Lapin	497	795	38,4	60,0
Ahvenanmaan	250	236	35,4	-5,6
Yhteensä	21 838	23 551	32,0	7,8

¹ Vuoden 2000 ja 2003 lukumäärät eivät ole täysin vertailukelpoiset, koska toimialaluokitukset poikkeavat toisistaan.

MTT:n selvityksiä -sarjan Maaseutu-teeman julkaisuja

No 95 Voutilainen, O. 2005. Yritystuki maaseudun kehittämisen välineenä - maaseudun mikroyritykset ja yritystukien kohdentuminen. 85 s. + 6 liitettä.

